

Harcsa István

Családi kohézió.

A szülők és a gyermekek társas
együttléte a mindennapok világában

Központi Statisztikai Hivatal

Műhelytanulmányok 5.

Családi kohézió.

**A szülők és a gyermekek társas együttléte
a mindennapok világában**

A gyermekes családokban élők időfelhasználása

Dr. Harcsa István

Budapest, 2014

© Központi Statisztikai Hivatal, 2014

ISBN 978-963-235-446-0

ISSN 1588-6417

Sorozatszerkesztő:

Dr. Németh Zsolt

Készült:

Készült a Központi Statisztikai Hivatalban

Készítette:

Dr. Harcsa István

Lektorálták:

Hunyadi Zsuzsanna

Kovács Benedek

Murinkó Livia

Tóth Olga

Olvasószerkesztő:

Benedek Szabolcs

A kéziratot tördelte:

Bada I. Csilla

A tanulmány kutatói véleményeket tükröz, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH hivatalos álláspontjával.

Másodlagos publikálás csak a forrás megjelölésével történhet!

A kiadvány kialakítása egyedi, annak tördelési, grafikai, elrendezési és megjelenési megoldásai a KSH tulajdonát képezik.

Ezek átvétele, alkalmazása esetén a KSH engedélyét kell kérni.

Internet: <http://www.ksh.hu>

kommunikacio@ksh.hu

(+36-1) 345-6789 (telefon), (+36-1) 345-6788 (fax)

Borítóterv: Lounge Design Kft.

Nyomdai kivitelezés: Xerox Magyarország Kft. – 2014.24

Tartalom

Bevezető.....	5
1. Elméleti háttér.....	7
2. Módszertan.....	8
3. A társadalmi-demográfiai összetétel változása	12
3.1. Családszerkezeti változások összefüggésben a kohézióval	12
3.2. A 15–74 éves népesség, valamint a gyermeket nevelők társadalmi-demográfiai összetétele ..	13
3.2.1. Gyermeket nevelők a 15–74 éves népesség körén belül.....	13
3.2.2. A párkapcsolatban és az egyszülős családban élő gyermekesek társadalmi-demográfiai jellemzői.....	16
3.2.3. A családösszetétel alakulása a gyermekes családokban	20
3.2.4. Párkapcsolatban levő gyermekesek	21
3.2.5. Gyermeküket egyedül nevelők.....	22
4. Az időfelhasználás általános jellemzői	25
4.1. A 15–74 éves népesség és a gyermeket nevelők napi időfelhasználása 1986/1987 és 2009/2010 között.....	25
4.1.1. Munka jellegű tevékenységek.....	28
4.1.2. Szabadon végzett tevékenységek.....	30
4.2. A gyermeket nevelők napi időfelhasználása családtípus szerint 1986/1987 és 2009/2010 között.....	35
4.2.1. Munka jellegű tevékenységek.....	35
4.2.2. Szabadon végzett tevékenységek.....	38
4.3. A gyermeket nevelő foglalkoztatottak időfelhasználásának jellemzői	40
4.3.1. Munka jellegű tevékenységek.....	41
4.3.2. Szabadon végzett tevékenységek.....	42
5 Gyermekgondozásra, nevelésre fordított idő részletesebb kitekintésben.....	45
6. Közösen végezhető tevékenységek a gyermeket nevelők körében	52
6.1. A közösen végezhető tevékenységek időalapjának megoszlása főbb tevékenységblokkok szerint	53
6.2. A szűkebb-tágabb család közös tevékenysége az együttlét formái szerint	54
6.2.1. Családtípusonként	56
6.2.2. Nemek szerinti jellemzők	58
6.2.3. Gyermekszám szerint.....	59
6.2.4. A legkisebb gyermek életkora szerint	60
6.2.5. A szülő korcsoportja szerint.....	63

7. Társas együttlét egyes kiemelt tevékenységek esetében	66
7.1. Munkára nevelés	66
7.1.1. Hagyományos háztartási munkák	67
7.1.2. A családi gazdaságban végzett tevékenységek.....	69
7.2. Vásárlás, szolgáltatások igénybevétele.....	71
7.3. A család közös étkezése	74
7.4. Szabadidős tevékenységek.....	78
7.4.1. Társas szabadidős tevékenységek	78
7.4.2. Televíziózás.....	81
7.5. Családtagok közös közlekedése	84
8. Főbb eredmények – kulcskérdések.....	88
Táblák	94

Jelmagyarázat

üres = alacsony elemszám miatt nem közöljük

– = nem fordul elő adat

Bevezető

Családi kohézió a mindennapok világában

A családi kohézió széles értelmezési keretén belül jelenlegi vizsgálatunk az időmérlegmódszerrel megragadható jellemzők, ezen belül is a családi együttlét bemutatására szorítkozik.

A társas együttlét az életminőség egyik fontos komponense, hiszen meghatározó jelentősége van annak, hogy a családok milyen társas környezetben szervezik mindennapi életüket, a háztartás és család, beleértve a gyermekek ellátásával kapcsolatos munkákat, az étkezést, valamint a szabadidős tevékenységeket.

Az egyedül, illetve családi környezetben végzett tevékenységek struktúráját, az egyes tevékenységekre fordított időt, az időfelhasználás ritmusát – a szűkebb és tágabb lakókörnyezet mellett – alapvetően meghatározza a háztartás gazdasági aktivitás szerinti összetétele, anyagi helyzete, a családi életciklus (háztartás-összetétel), továbbá szerepet játszanak a családban meglévő attitűdök is. A társas együttlét tehát objektív és szubjektív tényezők eredőjeként formálódik. Miután a vizsgálat nem terjedt ki a szubjektív elemek megfigyelésére, ezért csak a társas együttlét objektív komponenseire fókuszálunk.

Abból indulunk ki, hogy a családi együttlét keretében töltött idő, illetve annak megnyilvánulási formái viszonylag jól jellemzik a családi kohézió erősségét, következésképpen *a családtagok egymás társaságában töltött idejét a családi kohézió egyik indikátoraként használjuk.*

Azzal, hogy a családtagok bizonyos tevékenységeket együtt végeznek, már önmagában erősítik a család kohézióját, ugyanakkor a tevékenységek végzésekor verbális és nem verbális üzenetek átadása is zajlik, továbbá ezek a tevékenységek jelentik azt a keretet, amelyben a családtagok érzelmi kötődései újra és újra megerősödnek.

Kiemelt jelentősége van annak, hogy miként értelmezzük az időmérleg-felvétel keretében egyéni szinten felvett időadatokat, hiszen témánk szempontjából az egyéni időfelhasználás csak a családi háttérbe beágyazva értelmezhető. Következésképpen *alapvető feltétel az ehhez szükséges módszertani alapok, ezen belül is a megfelelő fogalmi rendszer kialakítása.*

Az elemzés *csak a gyermekes családok körében megfigyelhető társas élet jellemzőit mutatja be,* alapértelmezésben a 19 éven aluliakat tekintjük gyermeknek, ám összehasonlítási célból figyelembe vettük azokat a családokat is, ahol a gyermek 19–24 éves, valójában tehát a gyermekek felnőtté válásának időszakáig követjük nyomon a családok társas életét.

E családi háttérben mint értelmezési keretben kívánjuk megjeleníteni például azt, hogy miként alakul a gyermekek munkára nevelése, továbbá, hogy jellemzően milyen társas összetételben szervezik a családok a szabadidős tevékenységeiket. Kiemelt kérdéskör a gyermekek ellátásával és nevelésével kapcsolatos jellemzők bemutatása.

A társas környezetben végzett tevékenységeket az időmérleg vizsgálatok kérdőívén szereplő, „a tevékenység aktív résztvevői” kérdés alapján mutatjuk be.

Az elemzés a három legutóbbi (1986/1987., 1999/2000., 2009/2010. évi) életmód-időmérleg felvétel adatainak harmonizált feldolgozása alapján hosszabb időtávra tekint vissza. Ez azt jelenti, hogy nemcsak a használt változók gondos összehangolására volt szükség, hanem *az adatok hosszú távú értelmezésénél a társadalomtörténeti kereteket, tehát az időközben bekövetkezett strukturális változásokat is figyelembe kellett venni.*

Terjedelmi korlátok miatt az elemzés csak a feltétlenül szükséges elméleti és módszertani keretekre alapozva vizsgálja a gyermeket nevelő családok időfelhasználásának és a családtagok által közösen végzett tevékenységeknek a főbb jellemzőit, a családi kohézió szempontjából.

Itt kell megjegyeznünk, hogy a családi kohézió időmérlegadatok alapján való megközelítése csak elvétve fordul elő a szakirodalomban, sőt magának a *családi kohézió tartalmának empirikus adatok alapján való bemutatása is csak ritkán és részlegesen jelenik meg a szociológiában*. Ezt azért is fontos megemlíteni, mert a mostani kutatás a nemzetközi gyakorlatban is meglehetősen előzmény nélküli. Szakmailag hasznos lenne, ha a mostani kezdeményezés ösztönzést adna hasonló vizsgálatok elindítására.

A terjedelmi lehatárolás miatt csak egy későbbi adatfeldolgozás során kerülhet sor számos további, fontosabb témakör bemutatására, így például:

- a passzív és aktív együttlét együttes vizsgálatára,
- a társas együttlét helyszínei alapján való tágabb értelmezés lehetőségeinek a bemutatására,
- a munkára való orientáltságtól függően miként alakul a "munka-család-szabadidő" ki-egyensúlyozott, illetve "féloldalas" egysége, azaz miként fér össze egymással a fenti három dimenzió, vagy miként szorítja ki a munka világa az utóbbi két dimenziót a mindennapok világából; e metszetenél a munkaorientált életmódtól a szabadidőre orientált életmódig terjedő skálán célszerű vizsgálni a társas együttlét jellemzőit,
- a jólétnek (anyagi javak) és a jóllét társas étellel kapcsolatos szegmensének együttes, tehát a közöttük levő összefüggések bemutatására,
- a hétköznapi, illetve a hétvégi időfelhasználás jellemzői.

E tartalmi korlátokat is figyelembe véve a mostani elemzés *első két fejezete* az elméleti és a módszertani háttérrel kívánja bemutatni. Ezt követően a *harmadik fejezetben* a gyermekes családok összetételében – az utóbbi negyedszázadban – bekövetkezett változások bemutatására kerül sor, ami azért is fontos, mert a társas együttlét változásait alapvetően csak eme strukturális változások tükrében lehet kellően értelmezni. Ennek *megfelelően a társadalmi-demográfiai struktúra elemzése is alapvetően a családi kohézió egyfajta értelmezési keretének tekinthető*.

A *negyedik fejezet* a 15–74 éves népesség, illetve a gyermekes családokban élők időfelhasználásának főbb jellemzőit hasonlítja össze. Műfajilag ez is struktúraelemzés, miután az időfelhasználás szerkezeti meghatározottságait kívánja bemutatni különböző populációk példáján.

Az *ötödik fejezet* a gyermekek gondozásával és nevelésével kapcsolatos tevékenységeket mutatja be, amelyeknek különösen fontos szerepe van a családi kohézió formálódása szempontjából.

Az *hatodik fejezet* a közösen végezhető tevékenységek időalapját körvonalazza, valamint annak különböző társadalmi-demográfiai jellemzők alapján való alakulását fejt ki. Végül a *hetedik fejezetben* egyes kiemelt tevékenységekre vonatkozóan mutatjuk be a családi együttlét tipikus megjelenési formáit.

Az időmérlegadatokat bemutató fejezetek belső szerkezetüket tekintve hasonló "sémát" követnek, hiszen különböző metszetekben ugyan, de alapvetően ugyanazon a változók mentén vizsgálják részben az időfelhasználás globális szerkezetének, részben a közösen végzett tevékenységek mintázatának alakulását.

Ez a szerkezeti séma egyszerre könnyíti és nehezíti is az olvasó dolgát. Könnyíti annyiban, hogy az elkülönülő metszetek alkalmazása révén könnyen követhető, hogy éppen milyen keretekben kell értelmezni a kapott tendenciákat. Nehezíti viszont azzal, hogy mindegyik metszetben alapvetően ugyanazon változók mentén jelennek meg a trendek, amelyek számos hasonló vonás következtében ismétléseknek tűnnek. Úgy véltük azonban, hogy eme hátrányt is figyelembe véve, célszerűbb az itt közölt szerkezetben tárgyalni a különböző metszetekben megjelenő trendeket.

1. Elméleti háttér

A családi kohézióknak a vizsgálati céltól függően sokféle megközelítése létezik, jelen vizsgálatban csak azokra a megközelítésekre támaszkodunk, amelyek relevánsak a családi kohézió időmérleg adatokon nyugvó vizsgálata szempontjából.

Abból indultunk ki, hogy a kohézió alapvetően a mindenkori családszerkezeti jellemzőkbe beágyazva értelmezhető, sőt a dinamikus, tehát hosszabb távú megfigyelés esetén a két jelenséget csak egymással összefüggésben lehet kellően értelmezni.

Ez a két összefonódó jelenség csak egymás tükrében mutatja meg valós természetét, ezért együttes értelmezésük pontosabb képet adhat a család mindennapi, illetve hosszabb távon megfigyelhető működéséről. E működést alapvetően indikátorok alapján lehet bemutatni, ám *az így kialakított kép értelmezése értékfüggő*, ami azt jelenti, hogy ugyanaz a folyamat – az elemző értékszempontjaitól függően – pozitív, illetve negatív értékelést kaphat.

A családi kohézió tartalma és formái időről-időre változnak, ezért a hosszabb távot átfogó vizsgálat esetén célszerű azt *dinamikus jelenségként* használni.

A családi kohézió egyik legfontosabb ismérveként többnyire a családon belüli kötődést (*bonding within the family*) szokták kiemelni¹.

Az említett szerzők (*Olson, Sprenkle és Russell 1979*) a kohézióknak három típusát különböztették meg, amelyek három különböző szükségletet elégítenek ki: *a társadalmi, anyagi és érzelmi szükségleteket*.

Fontos vonás, hogy *a kohézió nem feltétlenül jelent pozitív tartalmat (Baer 2002)*,² miután egyaránt megjelenhet kockázati tényezőként, illetve védőfaktoroként. Az előbbire példaként említhetők az olyan esetek, amikor a szülő kényszerből, vagy menekülési attitűddel, szinte fojtó módon rátelepedik a gyermekére.

A kohézió szorosan kapcsolódik a családi életciklushoz, ezért *alapvetően dinamikus kategória*, következésképpen a statikus megközelítés többnyire korlátozott értelmezésre ad csupán lehetőséget (*Baer 2002*).

Valószínű, hogy a kohézió fent említett három alappillérét tekintve az egyes társadalmak között számottevő különbségek húzódnak meg, hiszen például a család gazdasági kényszerei különbözőek az egyes társadalmakban, sőt azon belül is az egyes társadalmi csoportokban. A rurális gyökerű magyar társadalomban nyilván erőteljesebb a gazdasági kohézió, illetve összetartás vélt, vagy valóságos szerepe, mint a nyugati társadalmakban. Ebből következően feltételezhető, hogy a családi kohézió fogalma kapcsán is bizonyos mértékig eltérő tartalmak jelenhetnek meg hazai közfelfogásban. Azt mondhatjuk tehát, hogy *a strukturális kényszerek és lehetőségek alapvető mértékben meghatározhatják azt, hogy az adott társadalom tagjai mit értenek családi kohézióknak*.

A kohéziót a családtagok közös tevékenységekre fordított ideje alapján próbáljuk megragadni. Úgy véltük, hogy a nap 24 órájában végzett tevékenységek rögzítése, és az e tevékenységekben megjelenő társas környezet megragadása révén, jelentős részben felfedhető a kohézióknak a mindenkori családszerkezetbe való beágyazódása.

1 Olson, D. H. – Sprenkle, D. H. – Russel, C.S. (1979): *Circumplex Model of Marital and Family Systems: I. Cohesion and Adaptability Dimensions, Family Types, and Clinical Applications*. Family Process, 18, pp 3–27.

2 Judith Baer: *Is Family Cohesion a Risk or Protective Factor During Adolescent Development?* Journal of Marriage and Family. Vol. 64. No. 3. pp. 668–675.

2. Módszertan

A továbbiakban bemutatjuk az elemzés alapjául szolgáló időmérleg-állományok főbb jellemzőit, és a használt változók kialakításának módszerét.

A felhasznált időmérleg-állományok főbb jellemzői

Az elemzés a KSH 1986/1987, 1999/2000., valamint 2009/2010 évi életmód-időmérleg-felvételeire támaszkodik, amelyeket alapvetően azonos módszertan alapján hajtottak végre. A legutóbbi felvételt – a korábbiakhoz képest – részben kisebb mintán, részben rövidített tartalommal készítették, ami az adatok részletezettségét tekintve bizonyos korlátot jelentett. Az időmérleget a kijelölt személyekről töltötték ki, azonban a család és háztartás összetételére vonatkozóan részletes információkat kérdeztek.

A korábbi felvételek során minden személyt négy alkalommal kérdeztek, 2009/2010-ben a minta egy részét egy, másik részét két alkalommal.³

1. tábla

A 15–74 éves kérdezettek és az időmérlegnaplók száma

	1986/1987	1999/2000	2009/2010
Kérdezettek száma	7 817	7 758	7 704
Időmérlegnaplók száma	38 238	39 510	7 589

Forrás: Időmérleg 2009/2010 Összefoglaló adattár. KSH, 2012. 107. oldal.

A vizsgált sokaság

Az elemzés a gyermekes családokra terjed ki. Azért döntöttünk e lehatárolás mellett, mert a családi kohézió szempontjából ezt az életszakaszt tekinthetjük a leginkább kritikusnak, hiszen a családban kialakuló kötődések életre szólóan meghatározzák a felnövő gyermekek testi-lelki egészségét.

Alapértelmezésben gyermeknek tekintettük a szülővel gyermek státusban együtt élő 19 év alattiakat, ám a családi életciklus további jellemzőinek a nyomon követése érdekében megfigyeltük a 19–24 éves gyermekes családok jellemzőit is.

A mintából a gyermekes családban szülői státusban élő személyeket választottuk ki. Két alaptípust elemeztünk:

1. a párkapcsolatban élő szülőt (függetlenül attól, hogy házasságban, vagy élettársi kapcsolatban élnek),
2. a gyermekét egyedül nevelő szülőt.

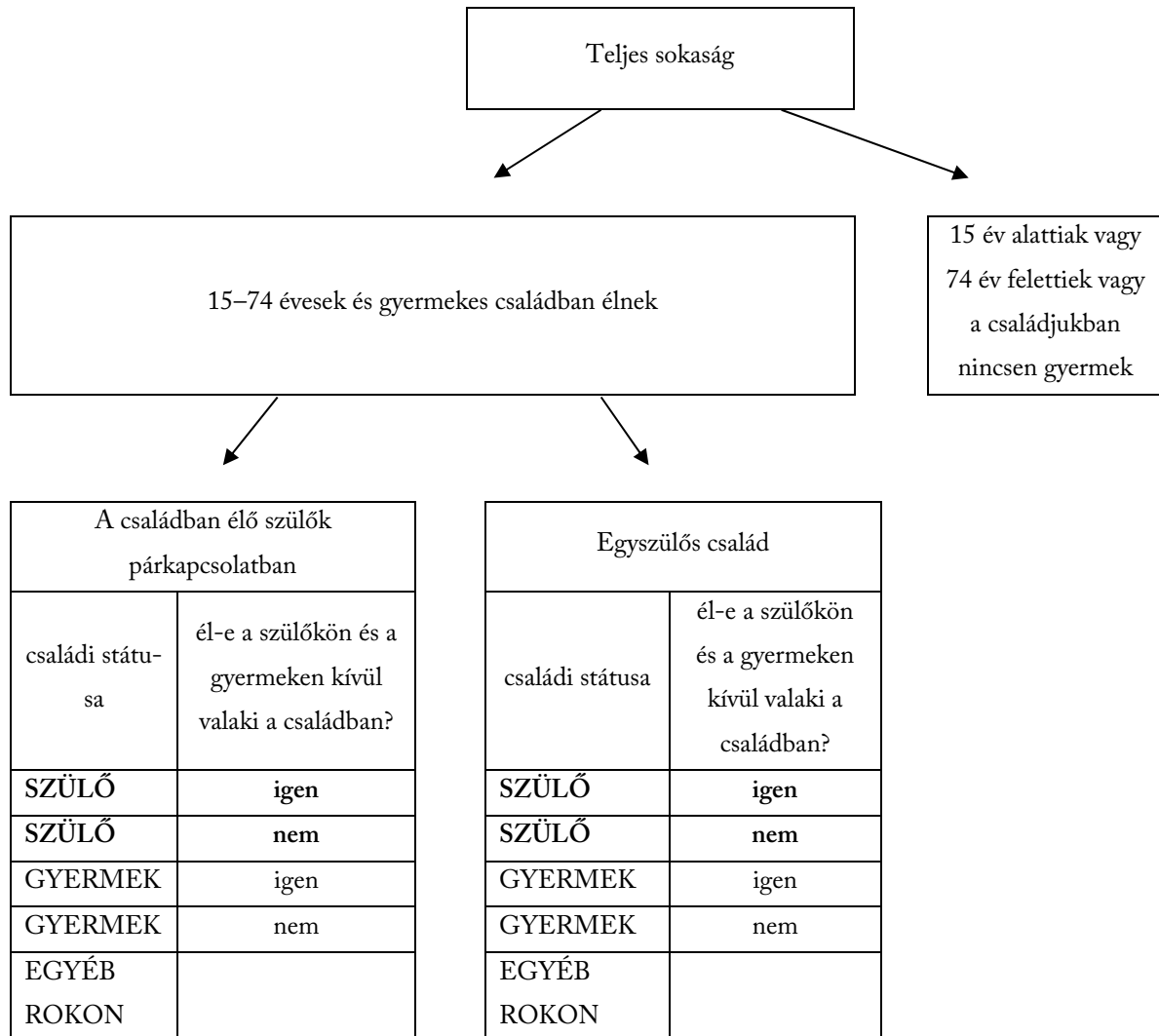
A 2009/2010 évi felvétel mintáját egybevetettük a 2011. évi népszámlálás megfelelő adataival. Kiderült, hogy a párkapcsolatban élők körére vonatkozóan csak viszonylag kisebb különbségek mutatkoztak a mintában szereplők, illetve a népszámlálás teljes körű adatai között.

³ A második interjúból származó adatokat – súlyozási nehézségek miatt – nem kapcsolták a teljes állományhoz, ezért ezeket nem lehetett használni.

Az egyszülősök körében viszont már komoly eltérés adódott a népszámlálás teljes körű adataihoz viszonyítva (7., 9. tábla).

1. ábra

A vizsgált sokaság kiválasztási mechanizmusa

A vizsgált sokaság elemszámai

Státus és családtípus		1986/1987	1999/2000	2009/2010
SZÜLŐ STÁTUS, párkapcsolatban	rokonnal	12 533	10 707	318
SZÜLŐ STÁTUS, párkapcsolatban	nincs rokon	2 134	1 631	1 718
SZÜLŐ STÁTUS, egyszülős családban	rokonnal	584	668	156
SZÜLŐ STÁTUS, egyszülős családban	nincs rokon	846	1 127	227
Összesen		16 097	14 133	2 419

Megjegyzés: a vastagon szedett csoportokat választottuk ki. A továbbiakban a rokonnal és a rokon nélkül élő személyeket összevontan közöljük.

A változók harmonizálása

A tevékenységlisták és bizonyos társadalmi-demográfia alapváltozók – az egyes felvételek során – kisebb-nagyobb mértékben változtak, ezért első lépésben valamennyi felvételre vonatkozóan el kellett készíteni a harmonizált változókat, annak érdekében, hogy az összehasonlíthatóságot biztosítsuk.

A kohézió mérésére használt változók

A főtevékenységhez kapcsolódóan – kisebb eltérésektől eltekintve – mindhárom felvételben hasonlóan kérdezték a "kivel együtt végezte?", valamint a "ki volt még jelen?" kérdéseket. Az első az *aktív együttlét*, vagy másképpen közösen végzett tevékenységek bemutatásához szükséges, a második a *passzív együttlét* időtartamát rögzíti.

Koncepcionálisan abból indultunk ki, hogy *az együttléttel töltött idő nagysága, illetve annak különböző tevékenységekben való megjelenése fontos jellemzője a mindennapok világában megragadható családi kohézióknak*. Korábban utaltunk rá, hogy a magasabb időértékek nem feltétlenül hordoznak pozitív tartalmat, azaz előfordulhat olyan helyzet, amikor az együttlét viszonylag magasabb időértékei éppen egy terhes családi szituációt jelenítenek meg.

Az adatok értelmezése szempontjából alapvető kérdés, hogy a nap 24 óráján belül miként oszlik meg az egyedül, illetve társas környezetben töltött idő. Ennek meghatározásához előzetesen döntést kellett hozni arra vonatkozóan, hogy melyek azok a tevékenységek, amelyeket elvileg társas környezetben is lehet végezni.

Az a döntés született, hogy – a családi együttlét szempontjából – négy nagyobb tevékenység kivételével elvileg mindent lehet társas környezetben végezni. E négy tevékenység a következő:

- főfoglalkozású munka,
- főfoglalkozású munkával kapcsolatos közlekedés,
- tanulás,⁴
- alvás.

E döntésnek részben elvi jelentősége volt, részben erre alapozva *ki lehetett számítani a közösen végezhető tevékenységek időalapját, és a továbbiakban csak ezen időalapon belül néztük az egyedül, illetve társas környezetben végzett tevékenységek megoszlását*. A közösen végezhető időalap fogalmának a meghatározása azért fontos, mert csak ezen időalap ismeretében lehet értelmezni, értékelni a különböző közösen végzett tevékenységekre fordított idő alakulását.

E mellett a nagyobb (kiemelt) tevékenységcsoportok esetében külön-külön is megnéztük a társas környezetben végzett idő alakulását.

Az aktív együttlétre vonatkozó változó értékeit a gyakoriságok alapján állapítottuk meg, amelynek eredményeként az alábbi kategóriákat alakítottuk ki:

- párjával,
- párjával és gyermekével/gyermekeivel,
- gyermekével/gyermekeivel,
- egyéb formációban, ahol sem a párja, sem a gyermeke(i) nincsenek jelen.

Természetesen első lépésben ennél sokkal részletesebb kategóriákat alakítottunk ki, azonban a 2009/2010 évi időmérleg-felvétel alacsony elemszáma miatt csak az aggregált kategóriák alkalmazására nyílt lehetőség.

⁴ A családban szülői státusban élő személyt elemezzük, tehát a tanulás nem a gyermekek tevékenységét jelenti, hanem azt az időt, amit a szülő tölt el tanulással.

A személyi szintű változók családi konstellációban való értelmezése

Miután egy-egy háztartásból többnyire csak egy személytől kérdezték az időfelhasználást, ezért megoldást kellett találni arra vonatkozóan, hogy miként lehet a személyi szintű időmérleg adatokat családi konstellációban értelmezni. Úgy véltük, hogy a családszerkezetet bemutató változó segítségével ez a probléma áthidalható, hiszen minden kért személy esetében – háttérváltozóként – ott állt a családszerkezeti változó értéke, amely alapján ki lehetett mutatni, hogy milyen összetételű családban került sor a társas együttlétre.

Alkalmazott módszerek

Miután az időmérleg-felvételekre is jellemző a társadalomstatistikai adatgyűjtéseknél szokásos viszonylag nagy minta, ezért a hangsúly a keresztábrás módszer alkalmazásán volt, hiszen más vizsgálatok szempontjából is informatív lehet, hogy a különböző családtípusokban konkrétan miként alakult a társas együttlét ideje.

A továbbiakban azonban az összefüggéseket kompaktabban bemutató statisztikai módszerekkel is elvégezzük a számításokat.

A kohézió különböző típusainak a mérése

Csak a gazdasági, illetve a társadalmi-kulturális kohézió mérésére kellett szorítkoznunk, tekintve, hogy - a korábbi gyakorlattól eltérően - a 2009/2010 évi időmérleg-felvétel során nem vették fel a tevékenységek szubjektív minősítését jelző információkat.

Tevékenységek

Az időmérleg-felvételben használt tevékenységek részletes leírását a korábban e témában megjelent kiadvány⁵ adja közre.

A főbb tevékenységekre fordított időadatokat összehasonlítottuk a témában korábban megjelent kiadvány adataival, és csupán 1-4 perces eltérések adódtak, amelyek zöme az eltérő kerekítési eljárásokkal magyarázható.

3. A társadalmi-demográfiai összetétel változása

3.1. Családszerkezeti változások összefüggésben a kohézióval

Abból indultunk ki, hogy a kohézió alapvetően a mindenkori családszerkezeti jellemzőkbe beágyazva értelmezhető, sőt a dinamikus, tehát hosszabb távú megfigyelés esetén *a két jelenséget csak egymással összefüggésben lehet kellően értelmezni: az előbbi a család működésének a "vázát" alkotja, utóbbi pedig kötőerőként fogja össze a tartalmi és formai elemeket megjelenítő vázát.* E szoros kölcsönhatás mellett mindkét jelenségnek relatív önmozgása is van, továbbá a "külső világgal" való interakciók során is sok közvetlen impulzust kapnak, és ezeket kölcsönösen közvetítik egymás felé.

A család intézményének válsága, vagy a családtípusok pluralizációja?

Meglehetősen elterjedt az a nézet, hogy az utóbbi évtizedekben – jelentős részben az értékváltsággal összefüggésben – a család intézménye válságba került. A következtetés alapvetően azokon a demográfiai trendeken alapul, miszerint a válások, főleg a gyermekes családok válása növekszik, az élettársi kapcsolatok gyorsan terjednek, az újraraházasodások nyomán bonyolultabb családszerkezetek alakulnak ki, és mindez megroppantotta a család stabilitását.

Ezzel kapcsolatosan megfontolandó azon álláspont, mely szerint "a polgári család váza – a házasság mint a párkapcsolat és a család legitimációja elvesztette monopolhelyzetét (...) A családtípusok változásban vannak ugyan (a horizontális differenciálódás és az egyéni életutak differenciálódásának értelmében), de *a változás nem jelenti mindjárt a család felbomlását.*(...) Ezt a differenciálódást, a változatok ilyen sokszínűségét hibás volna egyszerűen válságjelenségnek elkönyvelni. Sokkal inkább egy fokozatos változásról van szó. Nem szabad azonban a keletkezett családszerkezeteket izoláltan vizsgálni, hanem a modern ember életútjára kivetítve, dinamikus fejlődésükben, a családi életutak pluralizációjaként kell megértenünk és szociológiailag értelmeznünk azokat. Ilyen szemszögből nézve az, *amit nukleáris családnak nevezünk, a családi fejlődésút egyik szakaszának tekinthető.* Olyan szakasznak, amely a modern ember életében különböző korban jelenhet meg, különböző ideig tarthat, és egyéb társadalmi és családi életformákkal különböző kombinációkban léphet fel."⁶

Kutatások⁷ igazolták, hogy számos, ma már gyakoribbá váló családformáció a korábbi, premodern korszakokban is megjelent, ám ezek sem kulturálisan, sem jogilag nem igazán minősültek legitimnek, és elterjedtségük is korlátozottabb volt, mint a mai korban. *Napjaink új vonása tehát abban jelenik meg, hogy ezek a korábban, többnyire csak periférikus jelleggel megjelenő családformációk ma már jóval nagyobb népszerűségnek és elfogadottságnak örvendenek, mint a korábbi korokban.*

Hosszabb távra visszatekintve elmondható, hogy bizonyos családformációk uralkodóvá válását, illetve a domináns családforma melletti továbbá formációk megjelenését a mindenkori kényszerekhez és lehetőségekhez igazodó törekvésnek tekinthetjük, amelynek az a jellemzője, hogy többnyire az adottságokhoz igazodó "egyensúlyi állapotok" jönnek létre. Ezek az egyen-

⁶ Vaskovics L.: A család fejlődése Európában. *Educatio*. 2002/3. sz. 360., 361., 362. old

⁷ Vaskovics L.: idézett mű. Továbbá Andorka Rudolf és Faragó Tamás családrekonstrukciós kutatásai is bemutatták, hogy a korábbi korokban is gyakori volt a szokásostól (az uralkodó típustól) eltérő családformációk jelenléte.

súlyok törékenyek, néha egy-egy szál megbomlása is elégséges ahhoz, hogy láncszerű változások keljenek életre.

A fentiekből az is kiderül, hogy *meglehetősen értékfüggő az említett "egyensúlyi állapotok" minősítése, hiszen az értékpreferenciáktól függően más-más következtéseket lehet megfogalmazni a mért jelenségek alapján.*

A jövőt illetően azonban lényegbe vágó kérdés, hogy – a családok és általában a népesség reprodukciója szempontjából – az újszerű családformációk tömeges megjelenése vajon nagyobb kockázatot hordoz-e magában, mint a hagyományosabbnak tekintett formációk. Az ilyen és ehhez hasonló kérdések megválaszolására csak hosszabb távú vizsgálódások alapján nyílik lehetőség, és jelen tanulmány ehhez próbál támpontokat adni.

3.2. A 15–74 éves népesség, valamint a gyermeket nevelők társadalmi-demográfiai összetételének változása

A népesség, és ezen belül a gyermeket nevelők társadalmi-demográfiai összetétele jelentősen megváltozott az utóbbi negyedszázadban. Ez a körülmény önmagában is alapvetően befolyásolja az életmódot, illetve az időfelhasználás jellemzőit, hiszen a *"mindenkori életmód" történelmi kategória*, részben időhöz, részben konkrét társadalmi tagozódási viszonyokhoz kötődik.

Az általunk vizsgált meglehetősen hosszú időszak alkalmas arra, hogy az életmód dinamikáját is megragadjuk, a változó társadalmi szerkezettel szoros összefüggésben. Ezáltal közelebb jutunk az ok-okozati kapcsolatok feltáráshoz is.

Az életmód, és ezen belül a társas környezetben végzett tevékenységek tárgyalása előtt ezért célszerűnek véltük bemutatni a 15–74 éves népesség, valamint gyermeket nevelők társadalmi-demográfiai összetételének az alakulását. Ennek az a célja, hogy képet kapjunk részben a társadalom, részben a gyermeket nevelők összetételében bekövetkezett változásokról, tekintve, hogy a kohézió mérésére szolgáló társas környezetben végzett tevékenységek alakulását is csak ezen struktúrába való beágyazódás alapján lehet kellően értelmezni.

Előzetesen kérdésként lehet megfogalmazni, hogy *mely strukturális folyamatokat lehet inkább kedvezőnek, vagy inkább kedvezőtlennek tekinteni a családi kohézió szempontjából.*

3.2.1. Gyermeket nevelők a 15–74 éves népesség körén belül

Gyermeket nevelőnek azokat a szülőket tekintjük, akiknek a családjában 24 éves és fiatalabb gyermekek élnek. A részletesebb elemzés során a gyermekek életkora alapján homogénebb kategóriákat is képeztünk.

Egyes ismérveknél – így elsősorban a gazdasági aktivitás, valamint ezen belül a foglalkoztatottak esetében – igyekeztünk olyan kategóriákat alkalmazni, amelyek alapján lehetőség nyílik az egymástól eltérő munkaerő-piaci pozícióban levők sajátos életmódjának a megragadására.

A globális arányok érzékeltetése érdekében fontosnak véljük bemutatni, hogy a vizsgáltunk fókuszában álló gyermeket nevelők mekkora hányadát teszik ki a 15–74 éves népességnek (2. tábla).

A gyermeket nevelők aránya a 15–74 éves népességben belül

(%)

Évek	Gyermeket nevelők aránya a 15–74 éves népességben belül		
	ezen belül:		
	párkapcsolatban élők	egyszülősök	összesen
1986/1987	38,0	3,7	41,7
1999/2000	30,9	4,4	35,4
2009/2010	29,3	5,0	34,2

Az időmérleg vizsgálatokból származó adatok is megerősítik azt a jól dokumentált ténytet amely szerint *a gyermeket nevelők hányada komoly mértékben csökkent a népesség egészén belül*: az 1980-as évek derekán még több mint kétötödöt tettek ki, jelenleg viszont arányuk alig haladja meg az egyharmadot (2. tábla).

A két populáció (a 15–74 évesek és az ugyanebbe a korcsoportba tartozó gyermeket nevelő szülők) összetételét tekintve a következő fontosabb eltéréseket lehet kiemelni (3. tábla):

- *a gyermeket nevelők körében érthetően sokkal alacsonyabb a 15–29 évesek hányada*, mint a 15–74 éves populációban, hiszen a gyermekesek zömét a 30 éven felüli korosztályokban találhatjuk,

- az életkori összetételből adódóan a gyermekesek *körében alacsonyabb a legfeljebb 8 általánossal rendelkezők*, és magasabb a felsőfokú végzettségűek aránya,

- ugyancsak az életkori összetételből fakadóan *a gyermekesek körében jóval magasabb (69%) a foglalkoztatottak aránya*, mint az 15–74 évesek körében (50%). Ám magasabb a munkanélküliek hányada is (a gyermeket nevelők körében 10,4%, a 15–74 évesek körében 8,2%). Kevésbé ismert, hogy a gyermeket nevelők számottevő hányada (6,8%) nyugdíjas, zömében rokkantsági nyugdíjas.

- ha azonban csak a foglalkoztatottakat vesszük alapul, akkor nagyon hasonló lépet kapunk a két sokaság belső összetételéről. Ez azt jelenti, hogy hasonló a teljes idős szellemi, illetve fizikai foglalkozásúak hányada, és a munkaerőpiac perifériáján (részidős fizikaiak, alkalmi munkások) elhelyezkedők esetében is csak kisebb eltérések figyelhetők meg.

*A 15–74 népesség, valamint a gyermeket nevelők társadalmi–demográfiai ismérvek szerint,
2009/2010*

Társadalmi-demográfiai ismérvek	15–74 éves népesség, %	Gyermeket nevelők	
		%	N
<i>Korcsoport</i>			
15–29 éves	23,0	8,3	193
30–39 éves	22,1	42,5	893
40–49 éves	16,6	33,7	853
50 éves és idősebb	38,3	15,5	480
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>2419</i>
<i>Iskolai végzettség</i>			
Legfeljebb 8 általános	23,3	17,4	454
Szaktunóképzés	27,1	32,6	802
Érettségi	32,9	29,0	691
Felsőfokú végzettség	16,7	21,1	472
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>2419</i>
<i>Gazdasági aktivitás</i>			
Foglalkoztatott	50,0	68,9	1640
Munkanélküli	8,2	10,4	257
Öregségi nyugdíjas	18,9	2,8	82
Rokkantsági nyugdíjas	6,6	4,0	119
Gyermekgondozási szabadságon levő	3,7	10,3	231
Háztartását látja el	1,2	2,1	55
Tanuló	10,2	0,2	6
Egyéb eltartott	1,2	1,1	29
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>2419</i>
<i>A foglalkoztatottak megoszlása</i>			
Teljes idős szellemi	37,8	38,6	625
Részidős szellemi	1,7	1,9	25
Teljes idős fizikai	46,7	47,1	783
Részidős fizikai	3,6	2,8	50
Alkalmi munkás	1,7	1,3	21
Vállalkozó	8,3	7,9	131
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>1635</i>
<i>Településtípus</i>			
Budapest	17,2	13,8	237
Megyeszékhely	17,4	15,9	438
Egyéb város	34,8	36,7	898
Község	30,6	33,6	846
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>2419</i>

Változások a két populáció összetételében az utóbbi negyedszázadban

A különböző társadalmi-demográfiai jellemzők alakulását vizsgálva - a két populációban - számos hasonló tendenciát lehet megfigyelni, ám a változások mértékében egyes esetekben már igen komoly eltéréseket lehet kimutatni (4. tábla), amelyek a következők:

– Mindkét populációban csökkent a fiatalok (15–29 évesek) aránya, azonban – a gyermekvállalás életpályán belüli kitolódása miatt – a gyermekesek körében erőteljesebb változások történtek, hiszen körükben a fiatalok hányada felére esett vissza.

– A felsőfokú végzettségűek arányában hasonló növekedési ütemet figyelhetünk meg mindkét populációban.

– A foglalkoztatottak arányának csökkenése is hasonló mértékű, a foglalkoztatott nélküli háztartások hányadát tekintve azonban a gyermekesek körében a romlás mértéke jóval jelentősebb volt, mint a 15–74 éves népesség egészében.

– A foglalkoztatottak egészén belül a teljes idős szellemi foglalkozásúak hányada hasonló, és a növekedés mértéke is megegyező. Ugyanezt lehet elmondani a vállalkozókra vonatkozóan is.

A szellemi foglalkozásúak hasonló aránya kapcsán érdemes megemlíteni, hogy a gyermeket nevelők körében ugyan számottevően magasabb a felsőfokú végzettségűek aránya, mint a 15–74 évesek egészében, ez azonban nem növeli meg körükben a szellemi foglalkozásúak hányadát. E tendencia kialakulásában komoly szerepe van annak, hogy az utóbbi időszakban komoly mértékben növekedett az iskolai végzettség és a megszerzett foglalkozási pozíció közötti inkongruencia.

4. tábla

A 15–74 évesek, valamint a gyermeket nevelők néhány társadalmi-demográfiai jellemzőjének alakulása 1986/1987 és 2009/2010 között

(%)

Társadalmi-demográfiai jellemzők	15–74 évesek			Germéket nevelők		
	1986/1987	1999/2000	2009/2010	1986/1987	1999/2000	2009/2010
<i>A megfelelő népesség százalékában</i>						
15–29 évesek aránya	27,0	29,6	23,0	16,0	10,7	8,3
Felsőfokú végzettségűek aránya	8,3	11,7	16,7	11,3	15,1	21,1
Foglalkoztatottak aránya	62,9	51,5	50,0	84,2	73,1	68,9
Azokban a háztartásokban élők aránya, ahol nincs foglalkoztatott	17,7	27,9	31,1	3,3	11,3	15,0
<i>A foglalkoztatottakon belül:</i>						
teljes idős szellemi foglalkozásúak aránya	32,0	33,6	37,8	29,9	34,4	38,6

3.2.2. A párkapcsolatban és az egyszülős családban élő gyermekesek társadalmi-demográfiai jellemzői

A családösszetételt számos alapvető ismérv mentén lehet vizsgálni, és ezen ismérvek kombinációja alapján nagyon eltérő arculatú családformációk ragadhatók meg. A gyermeket nevelők körén belül első lépésben két alaptípust, a párkapcsolatban, illetve az egyszülős családban élőket mutatjuk be, majd e két alaptípuson belüli különböző típusokat. Úgy véljük, hogy a csa-

ládösszetétel nem csupán az időfelhasználás alapvető kereteit, hanem a társas együttlét tartalmát és formáit is döntő mértékben meghatározza.

Öt ismérv alapján hasonlítjuk össze őket, nevezetesen:

- férfi-nő arány,
- korcsoportok (15–29 évesek aránya),
- iskolai végzettség,
- gazdasági aktivitás, ezen belül a foglalkoztatottak összetétele,
- és a 19 év alatti gyermekek száma szerint.

Tekintve, hogy az egyszülős családok körében meglehetősen alacsony azok hányada, ahol az apa neveli a gyermekeket, ezért az összehasonlítást az anyákra fókuszáljuk (5. tábla). Ennek kapcsán érdemes megemlíteni, hogy az utóbbi negyedszázadban *az egyszülős családok körében jelentősen megnövekedett (77%-ról 84%-ra) azon családok hányada, ahol az anya neveli a gyermek(ek)et*. A növekedés az 1990-es évek végéig tartott, azóta alapvetően stagnáló arányok a jellemzőek.

A korcsoportok szerinti összetételt tekintve az egyszülősök körében érthetően magasabb az idősebb korosztályokba tartozók részaránya. Az 1980-as évek derekáig visszatekintve látható, hogy mindkét családi formációban visszaszorult a fiatalok (15–29 évesek) aránya, azonban 2010-re az egyszülősök körében nagyobb mértékű volt a visszaesés (arányuk 17%-ról 6%-ra csökkent).

Iskolai végzettség szerint vizsgálva kimutatható, hogy az egyszülős családban élő nők körében a felsőfokú végzettségűek hányada jelenleg jóval alacsonyabb, mint a párkapcsolatban élő társaiknál. E mögött alapvetően az húzódik meg, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségűek párkapcsolatai törékenyebbek, ezért gyakrabban fordul elő, hogy válás miatt a nők egyedül nevelik tovább gyermekeiket. Ez a tendencia azonban alapvetően az utóbbi időszakban alakult ki, a 2000-es évek elején még közel hasonló arányok voltak a jellemzőek a két családtípusban.

A munkaerőpiac 1990-es évek elején tapasztalt – és azóta is jellemző – drasztikus beszűkülése döntő mértékben meghatározta a foglalkoztatási lehetőségeket, amelynek hatására komoly mértékben visszaesett a foglalkoztatottak hányada a párkapcsolatban élő, illetve a gyermekét egyedül nevelő nők körében is.

A nők gazdasági aktivitás szerinti különbözőségei alapvetően az eltérő életkori összetételből fakadnak, nevezetesen, miután a gyermekét egyedül nevelő nők körében az idősebb korosztályok nagyobb hányadot képviselnek, ezért körükben a nyugdíjasok, zömében a rokkantositottak részaránya kétszer-háromszor akkora, mint a párkapcsolatban élő társaiké. A gyermekgondozási szabadságon levők esetében viszont fordított a helyzet. Az utóbbi évtizedben a legjelentősebb változást az jelentette, hogy a párkapcsolatban levők körében 15%-ról 22%-ra növekedett a gyermekgondozáson levők hányada, ezzel párhuzamosan a gyermeküket egyedül nevelők körében folyamatosan 7% körüli értéket lehetett megfigyelni.

A foglalkoztatottak összetételének alakulását tekintve ugyancsak az utóbbi tíz évben figyelhető meg bizonyos tendenciaváltások. Az 1980-as évek derekától az 1990-es évek végéig, a párkapcsolatban, illetve az egyszülős keretek között élő nők körében közel hasonló mértékben növekedett a teljes idős szellemi foglalkozásúak hányada, ezt követően viszont az egyszülős keretek között élők körében stagnálás, a párkapcsolatban levőknél pedig a szellemi foglalkozásúak további dinamikus térnyerését lehetett megfigyelni. Mindez részben összefügg az iskolai végzettség terén tapasztalt tendenciákkal, nevezetesen azzal, hogy a gyermeküket egyedül nevelők körében nem növekedett a diplomások hányada. Ez önmagában azzal járt együtt, hogy a

foglalkoztatási státust tekintve az utóbbi kategóriába tartozó nők viszonylag hátrányos csoportot képviselnek.

A 19 év alatti gyermekek számát tekintve csak a párkapcsolatban élő gyermekek csoportjában következett be számottevő változás, nevezetesen csökkent a kettő, és növekedett a három és több gyermekek aránya (12%-ról 17%-ra), és enyhén növekedett az egy gyermeket nevelőké.

Az 1980-as évek derekán ez utóbbiak részarányát illetően még nagyon közel álló értékeket lehetett megfigyelni a párkapcsolatban, illetve egyszülős keretek élő családok között. Ezt is figyelembe véve az egyszülős családokban is viszonylag magas (10% körüli) a három és több gyermekek hányada.

5. tábla

A párkapcsolatban, illetve egyszülős keretek között élő gyermekek néhány társadalmi-demográfiai jellemzőjének alakulása 1986/1987 és 2009/2010 között

(%)

Társadalmi-demográfiai jellemzők	Párkapcsolatban élő			Egyszülős családban élő ^{c)}		
	gyermeket nevelők					
	1986/1987	1999/2000	2009/2010	1986/1987	1999/2000	2009/2010
Nők aránya	49,2	50,0	49,3	76,6	85,0	84,1
A nők körében a 15–29 évesek aránya	20,4	14,7	11,8	17,0	11,3	5,8
<i>Felsőfokú végzettségük aránya</i>						
Nők	10,5	15,7	24,5	6,5	14,1	16,4
Férfiak	12,9	15,0	19,9	.	.	.
<i>Gazdasági aktivitás, nők</i>						
Foglalkoztatott	76,0	64,8	58,3	75,1	68,9	67,2
Munkanélküli	0,1	5,5	9,8	–	5,3	12,9
Öregségi nyugdíjas ^{a)}	3,8	1,5	1,1	10,8	6,5	3,4
Rokkantsági nyugdíjas		5,1	2,8		6,9	6,0
Gyermekgondozási szab. levő	13,2	14,6	21,7	6,9	7,0	7,7
Egyéb eltartott	6,9	8,4	6,3	7,2	5,4	2,8
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Gazdasági aktivitás, férfiak</i>						
Foglalkoztatott	94,2	82,4	80,3			
Munkanélküli	0,1	5,8	10,6			
Öregségi nyugdíjas	5,6	2,5	3,2			
Rokkantsági nyugdíjas		6,7	4,1			
Gyermekgondozási szab. levő	–	0,2	0,6			
Egyéb eltartott		2,3	1,2			
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>			

(Folytatás a következő oldalon)

(Folytatás)

Társadalmi-demográfiai jellemzők	Párkapcsolatban élő			Egyszülős családban élő ^{c)}		
	gyermeket nevelők					
	1986/1987	1999/2000	2009/2010	1986/1987	1999/2000	2009/2010
<i>Foglalkoztatott nők</i>						
Teljes idős szellemi	34,6	46,5	53,7	37,5	46,7	45,6
Részeitős szellemi	0,5	4,6	3,1	0,3	2,6	3,6
Teljes idős fizikai	34,7	35,0	32,2	33,4	39,6	42,3
Részeitős fizikai	4,9	2,2	4,8	2,8	1,3	2,0
Alkalmi munkás	–	0,4	0,6	0,1	0,5	1,5
Vállalkozó	1,3	10,6	5,4	1,1	8,5	4,6
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Foglalkoztatott férfiak</i>						
Teljes idős szellemi	25,1	22,9	26,9			
Részeitős szellemi	0,1	1,3	0,7			
Teljes idős fizikai	63,6	58,3	58,2			
Részeitős fizikai	1,0	0,5	1,7			
Alkalmi munkás	0,1	2,2	1,9			
Vállalkozó	4,4	19,3	10,2			
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>			
<i>Háztartási szintű gazdasági aktivitás</i>						
0 foglalkoztatott	2,2	9,3	13,0	15,0	25,2	27,0
1 foglalkoztatott	17,9	28,4	34,7	47,7	52,1	55,6
Legalább 2 foglalkoztatott	79,9	62,3	52,3	37,3	22,7	17,5
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>A 19 év alatti gyermekek száma^{b)}</i>						
Egy	40,8	42,7	43,5	60,1	65,5	66,5
Kettő	47,4	44,0	39,6	29,4	27,5	24,2
Három és több	11,8	13,3	16,8	10,5	7,0	9,3
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Településtípus</i>						
Budapest	18,6	14,7	13,5	24,4	24,8	15,6
Megyeszékhely	18,3	16,8	16,0	15,3	17,2	15,2
Egyéb város	23,7	29,9	36,7	21,8	30,5	36,4
Község	39,3	38,6	33,8	38,5	27,5	32,7
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

a) Az 1986-os adatfelvételen nem különböztették meg egymástól a rokkantsági és az öregségi nyugdíjasokat, így az adott évre vonatkozó adatot, csak összevontan tudjuk közölni.

b) A 19 év alatti gyermekek száma kategóriában csak azok a gyermeket nevelők szerepelnek, akiknek a családjában él 19 év alatti gyermek. Azok, akiknek a családjában csak 19–24 év közötti gyermek él, ebből a számításból kimaradtak.

c) A háztartási szintű gazdasági aktivitás, a 19 év alatti gyermekek száma és a településtípus kategóriák esetében a számításban benne vannak a gyermeküket egyedül nevelő apák is.

3.2.3. A családösszetétel alakulása a gyermekes családokban

Az egyik legfontosabb kérdés az lehet, hogy hol, milyen családtípusokban éltek korábban, illetve élnek jelenleg a gyermekek. Mielőtt azonban a belső arányok módosulásaira kitérnénk, érdemes az abszolút számok alakulását is számba venni, ezek közül is első helyen azt kell megemlíteni, hogy a vizsgált időszak alatt kevesebb mint kétharmadára csökkent a 19 év alatti gyermekek száma. 1990-ben még közel 3 millió gyermek volt, 2011-ben a számuk jóval két millió alá csökkent, a csökkenés mintegy 1,1 millió (6. tábla).

Ezt azért fontos kiemelni, mert *e drasztikus süllyedés mögött jelentős részben az értékek változása húzódik meg*, és a családi kohézió hosszú távon való alakulásakor e körülményt feltétlenül figyelembe kell venni. A gyermekszám visszaesése kapcsán azt lehet mondani, hogy a folyamatos "értékversenyben" a gyermekvállalás maradt alul. Csak e háttér figyelembe vétele alapján lehet majd a későbbiekben megítélni azokat a tendenciákat, miszerint – a tevékenységstruktúrán belül – az utóbbi negyedszázadban komoly mértékben növekedett a gyermekekre fordított idő.

6. tábla

A 19 év alatti gyermekek családtípus szerinti megoszlása és száma, 1990, 2001, 2011

Családtípus	Megoszlások, %			Létszámbebecslések, ezer fő		
	1990	2001	2011	1990	2001	2011
Pár egy 19 év alatti gyermekkel	12,8	12,9	15,1	381	301	281
Pár két 19 év alatti gyermekkel	35,9	30,6	28,4	1068	715	529
Pár legalább három 19 év alatti gyermekkel	15,0	18,0	19,1	446	420	355
Pár legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 év közötti gyermekkel	5,8	8,3	9,5	172	194	177
Egy szülő egy 19 év alatti gyermekkel	3,7	3,6	3,2	110	84	60
Egy szülő legalább két 19 év alatti gyermekkel	5,4	5,3	5,9	161	124	110
Egy szülő legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 év közötti gyermekkel	1,1	1,5	1,7	33	35	32
Egyéb családtípus	20,3	19,8	17,1	604	462	318
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>2 974</i>	<i>2 336</i>	<i>1861</i>

Forrás: 1990-es adat: a népszámlálás 2%-os mintája, saját számítás; 2001-es adat: a népszámlálás 2%-os mintája, saját számítás; 2011-es adat: munkaerő-felmérés, 2011. első negyedév, saját számítás.

Megjegyzés: 1.) A 2009–2010-es időmérleg-adatfelvételben nem állnak rendelkezésre a teljes népességre vonatkozó súlyok, csak a megkérdezett személyeké, ezért a gyermekek megoszlásának bemutatására és a létszámbebecslésre más adatforrásokat használtunk. 2.) Az 1–7 kategóriában csak gyermekek és szülők élnek. 3.) Az 1990-es és a 2001-es létszámbebecslés a Cenzusok adatán alapul, miszerint 1990-ben 2 974 ezer, 2001-ben pedig 2 336 ezer volt a 19 év alatti állandó népesség száma. A 19 év alatti állandó népesség száma nem felel meg pontosan a 19 év alatti gyermekek számának, amiből következően az 1990-es és 2001-es adatok felülbecsültek.

3.2.4. Párkapcsolatban levő gyermekek

A családon belüli társas kapcsolatok jellegét, és bizonyos fókig az együtt töltött időt is befolyásolhatja a családszerkezet, ezen belül is a gyermekek számának, valamint a más rokon személyekkel való együttélési szokásoknak az időbeli változása. E tekintetben – 1986/1987 és 2009/2010 között – az alábbi jelentősebb változásokat lehet kiragadni:

1. A párkapcsolatban levő gyermekek csoportjában a *legjelentősebb változás az volt, hogy csökkent a kettő, és növekedett a legalább három gyermeket nevelők hányada* (7. tábla).

2. A gyermeket nevelő családok körében a nagycsaládosok aránya 1986/1987-ben 9, 1999/2000-ben 10, 2009/2010-ben 12%-ot tett ki. A legfeljebb 8 általános iskolai végzettséggel rendelkező anyák családjában ebben az időszakban 16, 24 és 32% voltak a megfelelő értékek (8. tábla). *Az elmúlt 20 esztendő alatt ugyanis a három vagy több gyermeket nevelők aránya az alacsony iskolai végzettségű anyák körében növekedett a legnagyobb mértékben.*

3. A párkapcsolatban gyermeket nevelők körén belül meglehetősen stabil (14–15% körüli) az olyan családformációban élők hányada, ahol az említetteken kívül más rokon személyek is élnek a háztartásban. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy *a kiterjesztett családi keretek között élők részaránya nem csökkent, abszolút száma természetesen csökkent.*

7. tábla

A párkapcsolatban levő gyermekek családtípus szerint, 1986/1987 és 2009/2010 között

Családtípus	Időmérleg-felvételek alapján			
	1986/1987	1999/2000	2009/2010	
	%		%	N
Pár egy 19 év alatti gyermekkel	23,2	22,2	24,4	465
Pár két 19 év alatti gyermekkel	36,3	31,5	27,6	526
Pár legalább három 19 év alatti gyermekkel	8,7	9,7	12,3	240
Pár legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel, vagy csak utóbbival	18,0	22,9	21,0	487
Szülők egy 19 év alatti gyermekkel és más személy is él velük	4,5	4,2	3,3	68
Szülők két 19 év alatti gyermekkel és más személy is él velük	3,9	2,7	3,5	66
Szülők legalább három 19 év alatti gyermekkel és más személy is él velük	1,1	0,7	1,0	20
Szülők legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel, és más személy is él velük	1,6	1,5	1,6	35
Szülők csak 19–24 éves gyermekkel és más személy is él velük	2,8	4,6	5,3	129
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>2036</i>

A párkapcsolatban levő gyermekesek megoszlása a 24 év alatti gyermekek száma és a kért iskolai végzettsége szerint

(%)

Évek	Szülő iskolai végzettsége	24 év alatti gyermekek száma			Összesen
		1	2	3-	
1986/1987	8 általános	39,8	43,9	16,2	100,0
	Szaktanácsképző	31,8	57,9	10,3	100,0
	Érettségi	38,3	53,5	8,2	100,0
	Diploma	40,6	49,4	9,9	100,0
	<i>Összesen</i>	37,9	49,8	12,3	100,0
1999/2000	8 általános	40,2	35,6	24,2	100,0
	Szaktanácsképző	39,2	48,6	12,2	100,0
	Érettségi	40,1	50,1	9,7	100,0
	Diploma	41,5	49,1	9,5	100,0
	<i>Összesen</i>	40,0	46,6	13,4	100,0
2009/2010	8 általános	34,5	33,6	31,8	100,0
	Szaktanácsképző	38,8	45,1	16,1	100,0
	Érettségi	40,4	45,5	14,1	100,0
	Diploma	44,8	40,0	15,2	100,0
	<i>Összesen</i>	39,9	42,3	17,8	100,0

3.2.5. Gyermeküket egyedül nevelők

A vizsgált időszak alatt komoly átstrukturálódás következett be az egyszülős családokon belül, amelynek eredményeként a 2000-es évek eleje óta sokkal kisebb arányban élnek együtt más rokon személyekkel, mint korábban (9. tábla). 1986/1987-ben a más rokon személlyel együtt élők 58%-ot tettek ki, a 2000-es évek eleje óta ez az érték 37–39% körül alakult. Ez azt is jelentette, hogy körükben komoly mértékben visszaesett a két és több foglalkoztatottal rendelkező háztartások aránya (37%-ról 18%-ra).

Mi következik ebből, túl azon, hogy a háztartáson belüli kereső/eltartott arány komoly mértékben visszaesett, amely az alsóbb társadalmi rétegekben a háztartás fenntartásával kapcsolatos terhek növekedését idézhette elő?

Mindenekelőtt az, hogy – a korábbiakhoz képest – az egyszülős családokban felnövekvő gyermekek családon belüli társas környezete "megritkult", következésképpen kevesebb a lehetőségük arra, hogy a tágabb családon belül több személytől kapjanak gondoskodást, illetve több személlyel legyen kapcsolatuk.

A gyermeküket egyedül nevelők családtípus szerint, 1986/1987 és 2009/2010 között

Családtípus	Időmérleg-felvételek alapján			
	1986/1987	1999/2000	2009/2010	
	%		%	fő
Szülő egy 19 év alatti gyermekkel	17,4	23,5	20,0	71
Szülő legalább két 19 év alatti gyermekkel	12,6	15,5	17,7	60
Szülő legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel (vagy csak utóbbiakkal)	12,4	23,7	23,5	96
Szülő csak 19 év alatti gyermekkel és más személy is él velük	40,4	23,2	26,9	103
Szülő legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel, és más személy is él velük	12,1	4,2	4,1	17
Szülő csak 19–24 éves gyermekkel és más személy is él velük	5,1	9,7	7,8	36
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>383</i>

Összegzés

Visszatérve a fejezet nyitó kérdésére, nevezetesen, hogy "*mely strukturális folyamatokat lehet inkább kedvezőnek, vagy inkább kedvezőtlennek tekinteni a családi kohézió szempontjából?*", a következőket lehet kiemelni:

Kedvezőtlennek tekinthetjük:

1. *A családokban élő gyermekek számának a csökkenését, különösen az egygyermekes családok bővülő újratermelődését, hiszen miután a testvér hiánya miatt csökken a családon belüli perszonális kötődésekre és interakciókra való lehetőség, következésképpen ez jelentősen mérsékelheti a "sokszínűbb" kapcsolatok megélési esélyeit. Ezt leginkább az egykék esetében lehet megfigyelni, akiknek jóval kisebb az esélye a családon belüli színesebb keretek közötti szocializálódásra, következésképpen a velük való "aránytalanul" hosszabb foglalatosság nem mindig kompenzálja a szélesebb körű kötődésekből fakadó kedvezőbb hatást.*

2. *Az egyszülős családok újratermelődésében a korábbiakhoz képest növekvő rekrutációs bázist nyújtanak az alacsony társadalmi státusú rétegek. Közismert, hogy az alacsonyabb státusú rétegekben a párkapcsolatok törekenyebbek, és ez a körülmény hatással van a családi kohézió alakulására is.*

3. *Az egyszülős családok körében komoly mértékben visszaesett a kiterjesztett családi keretek között élők hányada, ami az érintett gyermekek szempontjából azt jelenti, hogy a korábbiakhoz képest ritkult a perszonális kötődések száma, és ezzel párhuzamosan mérséklődött a tágabb családon belüli interakciók lehetősége is. Mindez a kohéziós környezet beszűkülésére utal.*

Kedvezőnek tekinthetjük:

1. *A szellemi foglalkozásúak társadalmi struktúráján belüli fokozatos térhódítását, figyelembe véve azt, hogy körükben mindig is számottevően magasabb volt a gyermekek gondozására és nevelésére fordított idő. A társadalmi mobilitási folyamatok alapján ismert, hogy ez a magasabb időráfordítás – a későbbi életút szempontjából – jelentős mértékű társadalmi előnyök felhalmozását teszi lehetővé az e rétegből származó fiatalok számára. Ezek az előnyök azonban már az iskolába járás időszakában is megjelennek azáltal, hogy mérsékeltebb formában fordulnak elő az iskolázással együtt járó esetleges frusztrációs élmények. Ezek gyakorisága és mélysége alapvető szerepet játszhat a családi kohézió aktuális alakulása szempontjából. Továbbá megemlíthetjük az iskolai előmenetelben megfigyelhető társadalmi előnyöket is.*

2. *A párkapcsolatban élő gyermekesek körében nem csökkent a kiterjesztett családi keretek között élők részaránya, ami azt jelenti, hogy ebben populációban továbbra is hasonló lehetőségek vannak a tágabb családi kör által kínált kötődések és ezzel együtt járó interakciók megvalósítására.*

4. Az időfelhasználás általános jellemzői

4.1. A 15–74 éves népesség és a gyermeket nevelők napi időfelhasználása 1986/1987 és 2009/2010 között

A korábbi időmérleg vizsgálatok és szociológiai kutatások is arra hívták fel a figyelmet, hogy a magyar társadalom életmódja – nemzetközi összehasonlításban is – meglehetősen munkára, pontosabban túlmunkára orientált volt.⁸ Ez azt jelentette, hogy a kereső- és a termelőmunkára fordított idő viszonylag hosszú volt, amely bizonyos társadalmi csoportok esetében tudatos vállalást, másoknál kényszer szülte léthelyzetet jelentett, és nyilvánvalóan az sem volt ritka, hogy a kettő összefonódva jelentkezett.

E megélhetési mód kialakulásának a gyökerei az 1950-es évekig nyúlnak vissza, amikor részben gazdasági, részben pedig ideológiai okokból az egykeresős családmodell fokozatosan visszaszorult, és elterjedtek azok a családi együttélési formák, amelyekben a gyermeket nevelő férfiak és nők is a munkaerőpiac aktív tagjai lettek. Ám e rendszer keretében a kétkeresős modell "hozadéka" sem volt elégséges az akkoriban jólétinek tekintett életszínvonal eléréséhez, ezért egyre több túlmunkát kellett vállalni e célok megvalósítása érdekében.

A tudatos vállalás mögött alapvetően a jóléti társadalom álmképe húzódott meg, amelynek elérése sokakat késztetett túlmunkára. Mindez változó orientációt hozott az értékrenden belül is, amelyet a köznyelv leginkább a "kicsi vagy kocsi" dilemma formájában fogalmazott meg. Ez már önmagában is hatással volt a család szerepének módosulására, hiszen változatlanul fontos volt ugyan a családi fészek összetartó melege, amit a családi kohézió egyik fontos elemének tekintünk, ám az önkizsákmányoló életmód mellett erre egyre kevesebb idő maradt.

Ebben a helyzetben a családok minden energiájukat a rendelkezésre álló forrásaik mozgósítására fordították, jelen esetben ez alapvetően a munkaerjük maximális kihasználását jelentette. Időgazdálkodási kategóriákban fogalmazva elmondható, hogy a *"családi időbankon" belül létrejött a források újraelosztása, amelynek eredményeként – a családi együttlét rovására – egyre több időhányadot fordítottak a megélhetésre, és/vagy a „jóléti álmok” megvalósítására. Az értékek versenyében tehát nyert a család jóléte, ugyanakkor veszített összetartó ereje.*

Ez az összetartó erő is egyre inkább álomképpé vált, ami jól kifejeződik a magyar társadalom gyermekvállalással kapcsolatos magatartásának ambivalenciájában, nevezetesen abban, hogy a családok sokkal több gyermeket szeretnének vállalni, mint amennyi végül is megszületik. Talán túlzás nélkül állítható, hogy az utóbbi néhány évtizedben *a magyar társadalom a két-*

⁸ Harcsa István–Sebők Csilla: *A népesség időfelhasználása 1986/1987-ben és 1999/2000-ben*. KSH. Budapest, 2002. 501. old.

Harcsa István–Sebők Csilla: *A részidős mezőgazdasági munka*. KSH. Budapest, 2001. 262. old.

Harcsa István: *A háztáji és kiegészítő gazdaság szerepe az életmódban*. KSH. Budapest. 1978. old.

Monostori Judit: *Munka, szabadidő, időallokáció*. In: TÁRKI Európai társadalmi jelentés. Gazdasági attitűdök. (szerk.): Tóth I. Gy. Budapest, 2009.

Falussy Béla–Zoltánka Viktor: *A magyar társadalom életmódjának változásai az 1976-77., az 1986-87., és az 1993. évi időmérleg-felvételek alapján. I. A társadalmi idő felhasználása*. KSH. 1994. 319. old.

Iiris Niemi–Hannu Pakkonen–Babarczy Ágnes: *Időfelhasználás Magyarországon és Finnországban*. III. KSH. 1990. 80. old.

Harcsa István–Falussy Béla–Antoni Kubiczek: *A lengyel és a magyar népesség időfelhasználása az 1980-as évek közepén*. KSH. 1991. 139. old.

féle álomkép, tehát a növekvő jólét, és a tartalmas családi élet egymásnak feszülésében próbált talpon maradni.

A piacgazdaságra való áttérés egyszerre nyitotta tágabbra és szűkebbre a "lehetőségek tárházát" a megélhetésért folyó küzdelemben. Aki munkához jutott az a nyertesek között érezhette magát, akinek ez nem sikerült, az a vesztesek közé került. Mindez az egyenlőtlenségek újratermelődése szempontjából fontos momentum.

A piacgazdaság megteremtette a nyílt⁹ munkanélküliséget, ezzel komoly mértékben szűkítette a lehetőségeket, amely önmagában is jelentősen mérsékelte a munkára orientált életmódot, és mindehhez hozzájárult még a hivatalos munkaidő hosszának a csökkenése. Az 1990-es évek végére, a 2000-es évek elejére már az időmérleg-vizsgálatok is jelzik a kereső munkára fordított időalap komoly mértékű visszaesését.

Jelentős hatása volt a foglalkoztatottak összetételében bekövetkezett változásoknak is, amelynek eredményeként fokozatosan szorultak ki a munkaerőpiacról a többnyire hosszabb munkaidővel járó fizikai foglalkozások, és ugyanakkor mindinkább teret nyertek a viszonylag rövidebb munkaidőt igénylő szellemi foglalkozások, alapvetően a nők körében. E folyamat – a korábbiaknál kisebb intenzitással – napjainkban is tart.

A fenti folyamatok egyaránt jelentős hatással voltak a nemzeti munkaidő alap nagyságára és a családi szintű "időbankra" is. A nemzeti munkaidőalap komoly csökkenése, párosulva a jólét bizonyos társadalmi rétegekben való fokozatos terjedésével felvetette a *szabadidős társadalom vízióját, amelyet az értékek versenyében újabb álomképnek tekinthetünk.* E vízió egyik értelmezése szerint, bizonyos rétegek a családi szintű "munkaidőalap" egyre nagyobb hányadát az "értékesnek" tekintett szabadidő "finanszírozására" fordítják.

Az időmérleg-vizsgálatok meglehetősen hűen tükrözik e folyamat mennyiségi jellemzőit, nevezetesen a szabadidős tevékenységekre fordított időkeret komoly mérvű növekedését. *Kérdés viszont, hogy mennyit "nyert vissza" a családi időbankból a társas együttlét.*

A szabadidős társadalom teóriája komoly mértékben támaszkodott a modernizációs folyamatokra, pontosabban a folyamatoknak a háztartások életvitelét, háztartási terheit könnyítő hatásaira. A szakemberek és a közvélekedés is azt várta, hogy a háztartások "gépesítése" nem pusztán komfortosabbá teszi az életet, hanem e gépesítés révén komoly idő megtakarítást lehet elérni a szabadidős tevékenységek javára. Ez a felfogás képes volt bizonyos öngerjesztő folyamatok beindítására és fenntartására, azáltal, hogy kiemelt célként fogalmazódott meg a háztartási gépek és kulturális eszközök időről időre való lecserélése.

E "lecserélési vágy" a növekvő jólét kulcselemévé vált, hiszen kettős célt szolgált a jólét zászlaja alatt: 1. növekvő forrásokat biztosított az említett háztartási javak megszerzésére (akár túlmunka vállalás révén). 2. feltételezték, hogy a háztartási eszközök folyamatos modernizálása révén csökken a háztartás fenntartására fordított idő, következésképpen növekszik a szabadidő.

Felmerül a kérdés, hogy *az egyre modernebb háztartási eszközök megszerzésével tényleg sikerült-e szabadidőt "vásárolni"?* Úgy vélem, hogy azt nem kell bizonygatni, hogy a gépesítés valóban komfortosabbá tette a háztartás fenntartásával kapcsolatos teendőket, tehát ezen előnyei vitathatatlanok. Csupán az általa elérhető időmegtakarítás a kérdéses.

Időközben a szabadidős ipar és szolgáltatási rendszer is sokat modernizálódott, és kecsgettő ajánlatokkal szolgált a társadalom tagjainak, miáltal piaci versenytársává vált az anyagi jellegű fogyasztási javaknak. Ám az erősödő szabadidős ipar és szolgáltatási rendszer nem

⁹ A korábbi rendszerben a látens, azaz a "kapun belüli" munkanélküliség volt a jellemző, amelyet azonban az érintett családok közvetlenül nem érezhettek.

pusztán kínálatot nyújt, hanem orientálja is a fogyasztási szokásokat, sőt egyre inkább "kötött pályás" szabadidős eltöltési szokásokat generál. Ami érthető is, hiszen minél nagyobb tömegeket lehet azonos fogyasztási pályára terelni, annál inkább profitábilissá válik az iparág.

Azt lehet tehát mondani, hogy a fenti folyamatok hatására *a családi együttlét eltöltési formáit tekintve – otthonon belül és otthonon kívül egyaránt – sémaszerű keretek állnak a rendelkezésre, ezáltal megteremtve az "orientált választási szabadság" lehetőségeit.*

Kérdés, hogy az orientált szabadidős lehetőségek hagynak-e elégséges teret a sokszínű, tehát az egyénre és az adott családra szabott, tartalmas szabadidős együttlét eltöltésére. *Az időfelhasználás kategóriáiban gondolkodva vajon sokszínűbbé vagy egységesebbé váltak-e a családi együttlét formái?*

A társadalmi változások szempontjából fontos kérdés, hogy bizonyos szükségletek kielégítési formái – jelentős részben a technikai, technológiai modernizáció hatására – időről-időre változnak. Így például a szakemberek már hosszabb ideje a "Gutenberg-galaxis" hanyatlásáról beszélnek, amit az olvasás és különösen a könyvolvasás tömeges visszaszorulása alapján fogalmaznak meg. Kérdés, hogy az internet minőségi fejlődése révén képes-e ezt a kulturális igényt más formában kielégíteni. Továbbá az internetnek mint kommunikációs csatornának a belépésével változtak az emberek közötti kommunikációs szokások, így például a másokkal való beszélgetés helyett/mellett az internetes kapcsolattartás komoly alternatívává nőtte ki magát.

Ha csak külön-külön nézzük a különböző tevékenységekre fordított idő alakulását, ezek a strukturális változások elkerülik a figyelmünket. Ugyanakkor a helyettesítési elmélet jegyében sem könnyű kellő árnyaltságú, hosszabb távú összehasonlításokat végezni. A mennyiségi jellemzőket tartalmazó időadatok erre csak korlátozott lehetőséget adnak.

Az itt csupán kiragadott strukturális változások jelentősen megnehezítik a különböző korszakok jellemzőinek az összehasonlítását, hiszen a *változó lehetőségekre, változó értékrendek mentén való alkalmazkodás, tartalmi szempontból komoly értelmezési problémákat vet fel.* Ezért a kellően árnyalt értelmezéshez az időmérleghez kapcsolódó célzott vizsgálatokra lenne szükség.

E korlátok figyelembe vétele mellett kiválasztottunk néhány olyan időmérleg mutatót, amely bizonyos támpontokat kínál a fenti strukturális változások nyomon követése szempontjából. E mutatók mentén kívánjuk felvázolni a jellemző tendenciákat részben a 15–74 éves népesség egészére, részben a gyermeket nevelő családokra vonatkozóan.

Néhány kulcskérdés

Említettük, hogy a mindennapok világában megragadható társas együttlét alakulását az időfelhasználás egészébe beágyazva próbáljuk értelmezni. A negyedszázadot átfogó visszatekintés során nagyon sok, egymással többé-kevésbé összefüggő kérdéskörrel találkozunk, ám a továbbiakban az egyszerűség kedvéért csupán néhány kulcsjellegűnek tekinthető kérdést fogalmazunk meg, annak érdekében, hogy az erre adott válaszok alapján kellő háttérrel kapjunk a családok társas együttlétére vonatkozó tendenciák megértéséhez.

1. Miként alakult a munka jellegű (társadalmilag kötött) tevékenységekre fordított idő? A kérdés a globális munkaterheknek, mint alapvető kötöttségeknek a meghatározó szerepét kívánja feltárni.

2. A társadalmilag kötött tevékenységeken belül miként alakult a két legnagyobb időblokk, a főfoglalkozású munkára, illetve a háztartás és család ellátását szolgáló tevékenységekre fordított idő egymáshoz viszonyítva?

3. A családi kohézió szempontjából különösen fontos, hogy miként alakult a gyermekgondozásra és nevelésre fordított idő?

4. Miként alakult a szabadon felhasználható idő nagysága? A kérdés megválaszolásával pontosabb képet kaphatunk arra vonatkozóan, hogy a "fejlődést" tekintve, vajon tényleg a munkára orientált magatartástól a szabadidős társadalom felé vezető folyamatnak vagyunk-e a tanúi?

5. Miként változott a szabadon felhasználható időn belül az egyes főbb tevékenységekre, elsősorban a társas tevékenységekre, valamint a kulturális és szórakoztató tevékenységekre fordított idő? Változatosabb lett-e a családok szabadidős élete, különös tekintettel a televízió nézés térhódítására?

4.1.1. Munka jellegű (társadalmilag kötött) tevékenységek

Az utóbbi negyedszázadban *számottevően csökkent a munka jellegű (társadalmilag kötött) tevékenységekre fordított idő*: a 15–74 éves népesség körében jelenleg ezen időblokk csupán 86%-át teszi ki az 1980-as évek derekán megfigyelhetőnek, a gyermeket nevelők körében a csökkenés mértéke kisebb volt, a megfelelő érték 91%. Napi átlagban és percben kifejezve ezt jelenti, hogy a 15–74 éves népesség körében 77 perccel, a gyermeket nevelők esetében 52 perccel kevesebb időt töltenek munkával, mint korábban (11. tábla).

Kérdés, hogy *vajon a társadalom tagjai szubjektíve érzékelik, érzékelhetik-e ezt a folyamatot*. A válaszadást megnehezíti azoknak a strukturális változásoknak a hatása, amelyek szinte lehetetlenné teszik a negyedszázados trend tartalmi minősítését. Az egyének esetében pedig meghatározó, hogy keresőként megtapasztalta-e a 25 évvel korábbi helyzetet, és ha igen, akkor most is kereső-e, és ha igen akkor hasonló foglalkozási pozícióban van-e, mint 25 évvel előttről.

Lényeges vonás, hogy a *csökkenés trendje nem volt egyenletes*, hiszen az 1990-es évek végéig intenzív, ezt követően viszont csak enyhe mérséklődés következett be. Mindez érthető is, miután a főbb társadalmi-gazdasági mozgások zöme a 2000-es évek elejére végbement, és a későbbiekben ezek csillapodásával a változások mértéke is összezsugorodott.

A munka jellegű tevékenységeken belül a *főfoglalkozású munka alkotja az egyik, a háztartás és család ellátását szolgáló tevékenységek a másik alapvető tételt*. A 15–74 évesek csoportjában a főfoglalkozású munka a korábbi érték 78%-ára csökkent, a gyermeket nevelők esetében 84% a megfelelő érték. A bevezetőben kifejtettük, hogy e csökkenés zöme strukturális okokkal magyarázható. Itt is jellemző, hogy a csökkenés döntő részben a 2000-es évek előtt ment végbe.

A *háztartás és család ellátását szolgáló tevékenységek* esetében a fentiekkel ellentétes tendencia figyelhető meg, tekintve, hogy a 15–74 éves populáció esetében 3, a gyermeket nevelők körében 19%-kal növekedett a ráfordított idő az 1980-as évek derekához képest. A gyermeket nevelők esetében érdekes összefüggést lehet megfigyelni a főfoglalkozású, illetve a háztartás és család ellátását szolgáló munkák alakulása között, nevezetesen, amennyivel (napi átlagban 39 perccel) csökkent a főfoglalkozásra, annyival növekedett a háztartási munkákra fordított idő.

Ennek kapcsán feltétlenül meg kell említeni, hogy *ez a változás szinte kizárólag a munkanélküliség megjelenésével hozható összefüggésbe*: nevezetesen az történt, hogy a munkanélküliek, főfoglalkozású munka hiányában – foglalkoztatott társaikhoz képest – több időt tudnak fordítani a háztartás és a család ellátására. Az erre vonatkozó adatokat – a későbbiekben – a foglalkoztatottakról szóló fejezetben lehet majd megtalálni.

Eme jelentős átrendeződés eredményeként megváltozott a két munkanem egymáshoz viszonyított aránya, hiszen a gyermeket nevelők csoportjában, a főfoglalkozású munka ideje korábban 20%-kal haladta meg a háztartási munkára fordított értéket, 2010-ben viszont a ház-

tartási munkákkal töltött idő 17%-kal több volt, mint a főfoglalkozásé. Azt lehet tehát mondani, hogy a munkaterheken belül a háztartás egyre nagyobb hányadot köt le.

További fontos momentum, hogy *a háztartási munkák növekvő térfoglalása a 2000-es években erősödött fel*, amelynek az okaira a későbbiekben fogunk részletesebben kitérni.

A családi kohézió szempontjából kitüntetett szerepe van a gyermekek gondozásával és nevelésével kapcsolatos idő alakulásának. Az eddig vizsgált tevékenységekhez viszonyítva a változások e téren voltak a legnagyobbak, hiszen a gyermeket nevelők körében negyedszázad alatt közel megduplázódott a ráfordított idő nagysága. A növekedés nem volt egyenletes, mert 1986/1987 és 1999/2000 között napi átlagban 38 percről 47 percre nőtt a gyermekgondozásra fordított idő, majd 2009/2010-re 72 percre. A látványos növekedés tehát a 2000-es évek elejétől kezdve következett be.

A nemek közötti egyenlőtlenségek alakulása

A társadalmilag kötött időt tekintve a nemek közötti egyenlőtlenségek csak kisebb mértékben változtak, ily módon a 15–74 éves népesség, illetve a gyermeket nevelők esetében továbbra is jellemző, hogy a nők által ráfordított idő jelentősen meghaladja a férfiakét, sőt az idők folyamán némileg növekedett a nemek közötti olló (9.1.–9.4. tábla). Továbbra is jellemző a hagyományos munkamegosztás, mely szerint a férfiak a főfoglalkozásra, a nők a háztartási munkákra fordítanak több időt.

A háztartás és család ellátásával, ezen belül is a gyermekek gondozásával töltött időt tekintve bizonyos közeledés figyelhető meg a két nem között, tekintve, hogy az 1980-as évek derekán a férfiak gyermekgondozásra fordított ideje a nők időráfordításának 36, 2010-ben 46%-át tette ki.

9.1. tábla

*A férfiak társadalmilag kötött ideje a nők megfelelő idejének százalékában
1986/1987 és 2009/2010 között*

(%)

Népességcsoport	A férfiak társadalmilag kötött ideje a nők idejének százalékában		
	1986/1987	1999/2000	2009/2010
15–74 éves népesség	94	91	89
Gyermecket nevelők	93	90	89

9.2. tábla

*A férfiak főfoglalkozásra fordított ideje a nők megfelelő idejének százalékában
1986/1987 és 2009/2010 között*

(%)

Népességcsoport	A férfiak főfoglalkozásra fordított ideje a nők idejének százalékában		
	1986/1987	1999/2000	2009/2010
15–74 éves népesség	159	149	149
Gyermecket nevelők	149	149	161

*A férfiak háztartás és család ellátására fordított ideje a nők megfelelő idejének százalékában
1986/1987 és 2009/2010 között*

Népességcsoport	A férfiak háztartás és család ellátására fordított ideje a nők idejének százalékában		
	1986/1987	1999/2000	2009/2010
15–74 éves népesség	33	38	46
Gyermeket nevelők	33	37	43

*A férfiak gyermekgondozásra fordított ideje a nők megfelelő idejének százalékában
1986/1987 és 2009/2010 között*

Népességcsoport	A férfiak gyermekgondozásra fordított ideje a nők idejének százalékában		
	1986/1987	1999/2000	2009/2010
15–74 éves népesség	35	45	42
Gyermeket nevelők	36	47	46

4.1.2. Szabadon végzett tevékenységek

Általános trendek

*A szabadon végzett tevékenységekre fordított idő hosszú távú alakulását törések jellemzik, hiszen az 1990-es évek végéig markáns növekedést lehetett megfigyelni, azóta viszont csökkenést, amely a 15–74 éves népesség körében 5%-ot, a gyermeket nevelők körében 10%-ot ért el (10–11. tábla). Ez azért is érdekes, mert mint korábban kimutattuk, a társadalmilag kötött idő csökkent 2000 óta. A többlet a fiziológiai időblokknál jelenik meg, azon belül is az étkezésnél, valamint a testi higiénianál, amely alapján azt lehet mondani, hogy *jelenleg komótosabban étkezünk, és több időt töltünk tisztálkodással*, amelyet egy – részlegesen – lazábbá váló életvitel fontos elemének tekinthetünk. (Azért részleges, mert a szabadidős tevékenységekre nem terjed ki.)*

E tendencia kapcsán azonban azt is érdemes megemlíteni, hogy mindez alapvetően a rétegződési folyamatok hatására, nevezetesen a szellemi foglalkozásuk további térhódításának köszönhető, akiknél mindig is jellemző volt a magasabb időráfordítás az itt vizsgált tevékenységekre. Ebből az is következik, hogy az ezen rétegekhez tartozók nem igazán érzik az itt kimutatott tendenciát. Azt lehet tehát mondani, hogy *alapvetően a rétegződési folyamatok közvetítése révén terjednek tovább az uralkodóvá váló életmódbeli szokások*.

A már említett törést jelző tendencia arra utal, hogy – *belátható időre* – *kifulladás a szabadidő növelésének a lehetséges "forrásai"*. A feltevés arra az általánosan tapasztalható helyzetre alapozható, mely szerint a jóléti társadalmak forrástermelési képességei tartósan megrekedni látszanak, erre utal a tartós és nagyméretű munkanélküliség, továbbá az államoknak a jólét

fenntartása érdekében vállalt eladósodottsága, amely komoly korlátja a "hagyományos típusú"¹⁰ gazdasági növekedésnek.

Néhány főbb tendencia

1. *A gyermeket nevelőknek az átlaghoz képest mindig is kevesebb volt a szabadidejük, az 1980-as évek derekán a 15–74 éves népesség körében megfigyelt értéknek a 86%-át tette ki, ami 2010-re 78%-ra csökkent.*

2. A televízió nézés és a társas szabadidős elfoglaltságok, mint a két legnagyobb időblokk – kisebb ingadozásokkal – a szabadidő mintegy háromnegyedét teszi ki, ezen belül is a televízió nézés köti le a meghatározó időhányadot. A társas szabadidős tevékenységekhez soroltuk a beszélgetést, kocsmázást, vendégeskedést, társas szórakozást, és az egyéb családi tevékenységeket (családi ünnepek stb.).

3. Ami a társas szabadidős tevékenységeket¹¹ illeti, az utóbbi negyedszázadban viszonylag stabilan alakult az erre fordított idő. A gyermeket nevelők körében az erre fordított idő jóval kisebb, mint a 15–74 éves népesség egészében, 2009/2010-ben az előbbieknél – napi átlagban – 41, az utóbbiaknál 57 percet tett ki. Mindez érthető, hiszen a gyermekes családokat jelentős mértékben elvonják a társas élettől a gyermekek gondozásával kapcsolatos teendők.

4. A televízió nézésre fordított idő esetében – a 2000-es években – bizonyos mértékig fordulat következett be, hiszen az addig töretlenül növekvő időráfordítás elkezdett visszaesni, és – 2010-re – a 15–74 éves népesség körében 13, a gyermeket nevelők esetében 17%-kal csökkent. Ez azt is jelentette, hogy a szabadidőn belüli dominanciája némiképp mérséklődött, ám még így is annak több mint a felét felemészti. E tendencia kapcsán azt is meg kell említeni, hogy a fiatalok körében terjed ugyan a hagyományos tévénézésnek internetes filmnézés általi "kiváltása", ám mindez nem sokat változtat az összképen.

5. Az olvasás mindkét populáció esetében visszaesett, a gyermekes családok esetében jobban, miután a jelenlegi időráfordítás az 1980-as évek derekán jellemzőnek a felét sem éri el. A gyermeket nevelők hátrányát jelzi az a körülmény, hogy körükben az olvasással töltött idő csak a kétharmadát teszi ki a 15–74 éves népesség egészére jellemző értéknek.

6. Az egészséges életmód szempontjából kiemelt jelentősége van a rekreációs tevékenységeknek, tehát a sétának és a testedzésnek. Némileg meglepő, hogy a szabadidőipar és szolgáltatási rendszer minden erőfeszítése ellenére a 2000-es évek eleje óta a 15–74 éves népesség körében 21, a gyermekeseknél 29%-kal csökkent az e tevékenységekkel töltött idő. Ennél is meglepőbb, hogy 2010-ben a gyermeket nevelők esetében megfigyelt időráfordítás csupán a kétharmadát teszi ki a 15–74 éves népességre jellemző értéknek.

7. A számítógép használat és internetezés terén is a várthoz képest nagyon eltérő vonásokat lehet megfigyelni, miután – 2010-ben – a gyermeket nevelők körében az erre fordított idő csupán 73%-át teszi ki a 15–74 éves népesség esetében megfigyelt értéknek.

A gyermeket nevelők szempontjából az összkép meglehetősen aggályos, hiszen a gyermekek felnevelése mellett nem jut idő olvasásra, a rekreációs tevékenységek esetében jellemző alacsony időráfordítás pedig már a felnövekvő nemzedékek e téren elvárható igény szintjének a megalapozása szempontjából súlyos gondokat vet fel. Az elmúlt évtizedben – a tévénézés visz-

¹⁰ "Hagyományos típusú" gazdasági növekedés alatt alapvetően a változatlan struktúrában, többnyire változatlan gazdasági prioritások mellett történő fejlődési utat értjük, amelyen belül a fenntartható fejlődés szempontjai meglehetősen háttérbe szorulnak, miután változatlanul a GDP alakulása kapja a legnagyobb figyelmet.

¹¹ A társas szabadidős tevékenységek legnagyobb részét a beszélgetés teszi ki, emellett számottevő a vendégeskedésre, kocsmázásra, társas szórakoztató, valamint egyéb családi tevékenységekre fordított idő.

szünetese mellett – e két utóbbi tevékenység tekinthető leginkább "vesztesnek" a szabadidős tevékenységek körén belül.

10. tábla

A szabadon végzett tevékenységekre fordított idő a 15–74 éves népesség, valamint a gyermeket nevelők körében 1986/1987 és 2009/2010 között

(évi átlagos nap, perc)

Tevékenység	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
	15–74 éves népesség								
Szabadidős tevékenységek összesen	248	210	228	303	257	279	288	243	265
Ezen belül: társas szabadidős	58	48	53	62	45	53	63	52	57
televíziónézés	111	100	105	167	155	161	150	130	140
Televíziónézés az összes szabadon végzett tevékenységen belül, %	45	48	46	55	60	58	52	55	53
	Gyermeket nevelők								
Szabadidős tevékenységek összesen	218	174	195	255	207	229	233	183	206
Ezen belül: társas szabadidős	46	39	42	44	35	39	47	37	41
televíziónézés	113	94	103	156	132	143	133	106	118
Televíziónézés az összes szabadon végzett tevékenységen belül, %	52	54	53	61	64	62	57	58	57

*A 15–74 éves népesség és a gyermeket nevelők napi időfelhasználása
1986/1987 és 2009/2010 között
15–74 éves népesség*

(évi átlagos nap, perc)

Tevékenység	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	522	557	540	453	499	477	436	488	463
<i>1. Kereső-termelőtevékenység (fizetett+nem fizetett munka)</i>	338	216	275	258	167	211	217	146	180
1.1. főfoglalkozás	231	145	186	189	127	157	183	123	152
1.2. Jövedelemkiegészítés	12	5	8	6	3	4	1	1	1
1.3. Nem fizetett munka	95	67	80	63	38	50	33	23	28
<i>2. Tanulás</i>	22	19	21	34	32	33	30	28	29
<i>3. Háztartási és ház körüli munka</i>	87	263	178	92	240	169	114	249	184
3.6. Gyermek gondozása, ellátása	12	34	23	14	31	23	17	41	30
<i>4. Közlekedés</i>	74	58	66	69	60	64	75	64	70
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	670	673	672	683	684	683	716	710	713
III. Szabadon végzett tevékenységek	248	210	228	303	257	279	288	243	265
<i>6. Társas szabadidős tevékenység</i>	58	48	53	62	45	53	63	52	57
6.1. Beszélgetés	33	33	33	30	28	29	31	31	31
<i>7. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység</i>	1	3	2	2	3	2	2	3	2
<i>8. Kulturális és sportrendezvények látogatása</i>	6	3	5	5	3	4	3	2	3
<i>9. Kulturális és szórakoztató tevékenységek</i>	158	133	145	201	180	190	191	163	176
9.1. Újság-, folyóirat-olvasás	26	17	21	18	11	14	13	12	12
9.2. Könyvolvasás	12	12	12	8	10	9	5	10	7
9.3. Rádió, magnó, lemez hallgatása	9	4	7	7	3	5	2	1	2
9.4. Televíziózás, videózás	111	100	105	167	155	161	150	130	140
9.5. Internetezés, számítógépes tevékenység, önképzés számítógép segítségével				1	0	1	20	9	15
<i>10. Egyéb hobbi</i>	5	12	8	9	10	9	9	11	10
<i>11. Séta, sport, testedzés</i>	19	10	14	24	15	19	19	11	15
<i>12. Egyéb szabadidős tevékenység</i>	1	1	1	2	1	2	3	2	2
Összesen	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440

(Folytatás a következő oldalon)

Gyermeket nevelők

(évi átlagos nap, perc)

Tevékenység	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	579	626	603	527	584	558	515	581	551
<i>1. Kereső-termelőtevékenység (fizetett+nem fizetett munka)</i>	401	260	328	341	213	272	296	182	234
1.1. főfoglalkozás	298	200	247	266	178	218	263	163	208
1.2. Jövedelemkiegészítés	12	4	8	7	3	5	0	1	1
1.3. Nem fizetett munka	91	57	73	68	33	49	33	19	25
2. Tanulás	6	4	5	4	4	4	5	5	5
3. Háztartási és ház körüli munka	99	304	205	113	308	219	142	330	244
3.6. Gyermek gondozása, ellátása	20	55	38	29	62	47	44	96	72
4. Közlekedés	73	58	65	69	58	63	73	65	69
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	644	640	642	658	649	653	692	676	683
III. Szabadon végzett tevékenységek	218	174	195	255	207	229	233	183	206
6. Társas szabadidős tevékenység	46	39	42	44	35	39	47	37	41
6.1. Beszélgetés	28	27	27	25	22	24	25	21	23
7. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység	1	1	1	2	2	2	2	2	2
8. Kulturális és sportrendezvények látogatása	3	2	2	3	3	3	2	2	2
9. Kulturális és szórakoztató tevékenységek	149	117	133	181	149	164	163	126	143
9.1. Újság-, folyóirat-olvasás	24	14	19	17	9	13	10	7	8
9.2. Könyvolvasás	9	8	9	6	7	7	4	6	5
9.3. Rádió, magnó, lemez hallgatása	3	2	2	2	1	1	1	1	1
9.4. Televíziózás, videózás	113	94	103	156	132	143	133	106	118
9.5. Internetezés, számítógépes tevékenység, önképzés számítógép segítségével				1		0	13	6	11
10. Egyéb hobbi	4	7	5	7	6	6	7	5	6
11. Séta, sport, testedzés	14	7	11	17	11	14	11	9	10
12. Egyéb szabadidős tevékenység	4	3	4	5	4	4	3	4	4
<i>Összesen</i>	<i>1440</i>	<i>1440</i>	<i>1440</i>	<i>1440</i>	<i>1440</i>	<i>1440</i>	<i>1440</i>	<i>1440</i>	<i>1440</i>

4.2. A gyermeket nevelők napi időfelhasználása családtípus szerint 1986/1987 és 2009/2010 között

4.2.1. A munka világa

A társadalmilag kötött idő alakulását tekintve elmondható, hogy a gyermekszám csak kismértékben határozza meg az erre fordított idő hosszát, sőt 2010-ben a kétgyermekes párok esetében megfigyelt érték számottevően meghaladta a három és több gyermekesekét (12. tábla). Az egyszülős családok csoportjában, ezen belül is az egy gyermeket nevelők esetében számottevően alacsonyabb volt a ráfordított idő, mint a párkapcsolatban levőknél.

12. tábla

A gyermeket nevelők társadalmilag kötött tevékenységekre fordított ideje családtípus szerint, 1986/1987 és 2009/2010 között

(évi átlagos nap, perc)

Családtípus	Társadalmilag kötött tevékenységekre fordított idő								
	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
1. Pár egy 19 év alatti gyermekkel	574	620	598	533	574	553	532	569	550
2. Pár két 19 év alatti gyermekkel	584	642	611	554	612	582	550	615	582
3. Pár legalább három 19 év alatti gyermekkel	616	639	627	532	612	575	522	608	568
4. Pár legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel	566	620	593	494	569	531	440	558	501
5. Szülő egy 19 év alatti gyermekkel		600	582		569	556		551	534
6. Szülő legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel		600	591		555	547		562	550

A főfoglalkozású munka esetében még nagyobb különbségek tapasztalhatók a kétgyermekesek, és a más kategóriába tartozók között. A legalacsonyabb értéket a három és több gyermeket nevelők körében lehet megfigyelni, akiknek az időráfordítását 2010-ben 38%-kal haladta meg a kétgyermekesek körében jellemző érték (13. tábla). E nagy arányú különbség elsősorban abból adódik, hogy a három és több gyermeket nevelő nők főfoglalkozásra fordított ideje igen alacsony, a felét sem éri el a kétgyermekes nők körében megfigyelt értéknek. E mögött alapvetően a nagycsaládos nők kedvezőtlen foglalkoztatottsági viszonyai húzódnak meg, továbbá, hogy közöttük magasabb az anyasági ellátásban részesülők (főállású anyák) aránya.

*A gyermeket nevelők főfoglalkozásra fordított ideje családtípus szerint
1986/1987 és 2009/2010 között*

(évi átlagos nap, perc)

Családtípus	Főfoglalkozásra fordított idő								
	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
1. Pár egy 19 év alatti gyermekkel	300	198	248	284	176	231	269	123	198
2. Pár két 19 év alatti gyermekkel	310	205	261	287	178	233	286	165	227
3. Pár legalább három 19 év alatti gyermekkel	325	133	229	239	81	153	262	78	164
4. Pár legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel	281	214	247	238	199	219	215	197	205
5. Szülő egy 19 év alatti gyermekkel		205	205		194	201		176	178
6. Szülő legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel		222	223		205	206		225	227

Háztartási és ház körüli munkák

A háztartási és ház körüli munkákat tekintve a nagycsaládosok időráfordítása érthetően sokkal magasabb értéket mutat, mint a többi családtípushoz tartozók körében (14–15. tábla). Ez azonban alapvetően az e kategóriába tartozó anyák kiugróan magas időráfordításával magyarázható, miután férfi párjuk számottevően kevesebb időt tölt el ezekkel a tevékenységekkel, mint az egy-, illetve kétgyermekes férfiak. Mindez feltehetően azzal függ össze, hogy a nagycsaládos férfiak körében az alacsonyabb társadalmi státusúak aránya az átlagosnál jóval nagyobb. Az e kategóriába tartozó férfiak kisebb mértékben vesznek részt a háztartás és a család teendőinek az ellátásában, mint a magasabb státusú társaik.

Némileg meglepő, hogy az egy-, illetve kétgyermekesek csoportjában közel azonos a ráfordított idő nagysága.

A legjelentősebb változás az egyszülős családban élők csoportjában következett be, akiknél a háztartási munkákkal töltött idő esetében – a 2000-es évek eleje óta – számottevő visszaesés mutatható ki.

14. tábla

*A gyermeket nevelők háztartási és ház körüli munkára fordított ideje családtípus szerint
1986/1987 és 2009/2010 között*

(évi átlagos nap, perc)

Családtípus	Háztartási és ház körüli munkára fordított idő								
	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
1. Pár egy 19 év alatti gyermekkel	102	309	208	112	302	206	159	366	259
2. Pár két 19 év alatti gyermekkel	104	323	206	120	333	225	154	356	253
3. Pár legalább három 19 év alatti gyermekkel	104	387	245	131	441	299	132	457	305
4. Pár legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel	82	258	171	96	272	184	136	268	205
5. Szülő egy 19 év alatti gyermekkel		281	241		272	253		287	267
6. Szülő legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel		223	198		248	234		233	214

15. tábla

*A gyermeket nevelők háztartási és ház körüli munkákra fordított ideje,
a három és több gyermekesek százalékában, 1986/1987 és 2009/2010 között*

(%)

Családtípus	Háztartási és ház körüli munkára fordított idő a három és több gyermekesek százalékában		
	1986/1987	1999/2000	2009/2010
1. Pár egy 19 év alatti gyermekkel	85	69	85
2. Pár két 19 év alatti gyermekkel	84	75	83
3. Pár legalább három 19 év alatti gyermekkel	100	100	100
4. Pár legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel	70	62	67
5. Szülő egy 19 év alatti gyermekkel	98	85	88
6. Szülő legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel	81	78	70

4.2.2. Szabadon végzett tevékenységek

Tendenciák a szabadidő nagyságában

1. Az 1980-as évek közepéhez viszonyítva elmondható, hogy csak azok esetében növekedett érdemben a szabadidő nagysága, ahol 19 éves és idősebb gyermek is él a családban. (16. tábla) *A fiatalabb gyermekeket nevelők szabadideje negyedszázad alatt közel azonos szinten maradt, úgy tűnik tehát, hogy a gyermekes családok zöménél a munkaidő hosszát befolyásoló strukturális változások hatására sem következett be számottevő változás.*

2. A gyermekszám korábban is csak viszonylag kis mértékben befolyásolta a szülők szabadidejének a nagyságát, és mára tovább szűkültek a különbségek.

16. tábla

A gyermeket nevelők szabadon végzett tevékenységekre fordított ideje családtípus szerint 1986/1987 és 2009/2010 között

(évi átlagos nap, perc)

Családtípus	Szabadon végzett tevékenységekre fordított idő								
	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
1. Pár egy 19 év alatti gyermekkel	223	179	201	252	209	231	219	181	200
2. Pár két 19 év alatti gyermekkel	219	167	194	238	187	213	211	163	187
3. Pár legalább három 19 év alatti gyermekkel	193	165	179	250	190	218	232	162	195
4. Pár legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel	217	174	195	277	219	248	267	215	240
5. Szülő egy 19 év alatti gyermekkel		189	200		218	227		197	209
6. Szülő legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel		173	189		234	242		217	221

Társas szabadidős tevékenységek

Az elmúlt negyedszázad alatt számottevő változást részben a nagycsaládosok, részben azon egyszülősök esetében figyelhetünk meg, akiknél a 19 év alatti gyermek mellett 19–24 év közötti is él. Az előbbieknél 18%-kal növekedett, utóbbiaknál 21%-kal csökkent a társas szabadidős tevékenységekre fordított idő (17. tábla). Mindezek eredményeként jelenleg a nagycsaládosok körében tapasztalható a legmagasabb időráfordítás. Érdekes azt is megemlíteni, hogy a férfiaknak jellemzően több ideje jut társas tevékenységekre, mint a nőknek.

*A gyermeket nevelők társas szabadidős tevékenységekre fordított ideje családtípus szerint
1986/1987 és 2009/2010 között*

(évi átlagos nap, perc)

Családtípus	Társas szabadidős tevékenységekre fordított idő								
	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
1. Pár egy 19 év alatti gyermekkel	50	41	45	44	39	41	48	36	43
2. Pár két 19 év alatti gyermekkel	45	37	42	43	34	39	47	35	41
3. Pár legalább három 19 év alatti gyermekkel	41	40	40	46	32	38	50	44	47
4. Pár legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel	43	38	40	44	35	39	35	36	35
5. Szülő egy 19 év alatti gyermekkel	62	39	44	49	35	37	43	40	41
6. Szülő legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel	66	41	48	45	32	34	40	37	38

Televíziónézés

1. A párcapcsolatban élő és 19 év alatti gyermekeket nevelők csoportjában – nagymérvű hullámzást követően – jelenleg hasonló nagyságú a televíziónézésre fordított idő, mint az 1980-as évek derekán (18. tábla). A csúcstól a 2000-es évek eleje jelentette, amihez képest mára negyedével-ötödével csökkent a ráfordított idő. Azt lehet tehát mondani, hogy a 2000-es évek vége felé a *gyermeket nevelők zöme jelentős részben a tévénézés visszafogásával próbálta ellensúlyozni csökkenő szabadidejét.*

2. A párcapcsolatban élők kisebb csoportjában, nevezetesen ahol 19 év alatti, és e feletti gyermeket is nevelnek, az 1980-as évek derekához képest közel 40%-kal növekedett a tévénézés ideje, ugyanilyen mértékű növekedés következett be azon egyszülősök körében is, ahol 19 év alatti, és e feletti gyermek is van. Azt lehet tehát mondani, hogy *ahol a kisebb(ek) mellett nagyobb gyermek(ek) is van(nak) a családban, ott kevésbé fogták vissza a televíziónézést, mint ahol csak kisebb gyermekeket nevelnek.* Mindezek eredményeként jelenleg körükben jóval magasabb az időráfordítás, mint a csak kisebb gyermeket nevelők csoportjában.

*A gyermeket nevelők televíziónézésre fordított ideje családtípus szerint
1986/1987 és 2009/2010 között*

(évi átlagos nap, perc)

Családtípus	Társas szabadidős tevékenységekre fordított idő								
	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
1. Pár egy 19 év alatti gyermekkel	112	95	103	151	134	143	117	105	111
2. Pár két 19 év alatti gyermekkel	115	92	104	142	117	130	117	89	103
3. Pár legalább három 19 év alatti gyermekkel	104	90	97	165	125	143	127	89	107
4. Pár legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel	112	94	103	172	142	157	161	121	142
5. Szülő egy 19 év alatti gyermekkel	109	101	103	173	138	143	174	114	123
6. Szülő legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel	117	87	95	179	151	156	158	128	133

4.3. A gyermeket nevelő foglalkoztatottak időfelhasználásának alakulása

Az előzőekben bemutatott tendenciák alakulását jelentős mértékben befolyásolhatta a gyermeket nevelők gazdasági aktivitás szerinti összetételének a változása. Ezért e strukturális hatások kiszűrése érdekében, az időbeli összehasonlítást a mindenkori foglalkoztatottak körére szűkítettük.

Mielőtt azonban a gyermekes foglalkoztatottak időfelhasználására részletesen is kitérnénk – a nagy időblokkok, tehát a társadalmilag kötött, a fiziológiai, valamint a szabadon végzett tevékenységek esetében –, célszerűnek véltük a 15–74 éves népességgel való összevetést.

Ennek tanulságai a következők:

1. *A társadalmilag kötött idő* mindkét populációban csökkent, azonban a csökkenés mértéke a gyermeket nevelő foglalkoztatottak körében volt a szerényebb.

2. *A fiziológiai szükségletekre fordított idő* mindegyik népesség csoportban növekedett, azonban a növekedés mértéke a gyermeket nevelő foglalkoztatottak körében volt a legkisebb.

3. *A szabadon végzett tevékenységekre fordított idő* csak a gyermekes foglalkoztatottak körében maradt változatlan nagyságú. Ez utóbbi tevékenységeket illetően – a 2000-es évek elejét követően – mindegyik népességcsoportban törés következett be,¹² amelynek mértéke a gyermekes foglalkoztatottak körében volt a legkisebb mérvű.

¹² E tendenciát jelzi a korábban időmérleg témakörben megjelent kiadvány is. Időmérleg 2009/2010 Összefoglaló adattár. KSH. 2012. 180. old.

A 15–74 éves népesség és a gyermeket nevelők, ezen belül a foglalkoztatottak napi időfelhasználása, a nagy időblokkok szerint 1986/1987 és 2009/2010 között

	(évi átlagos nap, %)		
Nagy időblokkok	1986/1987	1999/2000	2009/2010
15–74 éves népesség			
Társadalmilag kötött	37,5	33,1	32,1
Fiziológiai	46,7	47,4	49,5
Szabadon végzett	15,8	19,4	18,4
Összesen	100,0	100,0	100,0
Germeket nevelők			
Társadalmilag kötött	41,8	38,8	38,3
Fiziológiai	44,6	45,3	47,4
Szabadon végzett	13,5	15,9	14,3
Összesen	100,0	100,0	100,0
Germeket nevelő foglalkoztatottak			
Társadalmilag kötött	42,7	40,6	40,3
Fiziológiai	44,0	44,6	46,5
Szabadon végzett	13,3	14,9	13,2
Összesen	100,0	100,0	100,0

4.3.1. Munka jellegű tevékenységek

Tíz évvel ezelőtt, a korábbi időmérleg vizsgálat eredményei alapján arra a következtetésre lehetett jutni, hogy akinek munkája van, annak a társadalmilag kötött ideje nem sokat csökkent az 1980-as évek derekához viszonyítva. A legújabb eredmények pedig e tendencia tartóssá válását jelzik, ami azt jelenti, hogy *a gyermeket nevelő foglalkoztatottak időfelhasználásának főbb kereteit még a legmélyebb társadalmi-gazdasági változások is csak kisebb mértékben tudták befolyásolni*. Mindezt jól érzékelteti az a tény, hogy negyedszázad elteltével a társadalmilag kötött idő – napi átlagban – csupán 35 perccel csökkent (615 percről 580 percre, tehát 6%-kal). Külön érdekesség, hogy e tekintetben csak minimális különbség van a szellemi és a fizikai foglalkozásuk között (20. tábla).

Azt is érdemes megemlíteni, hogy a gyermeket nevelő nők társadalmilag kötött ideje változatlanul 9-10%-kal haladja meg a férfiakét.

Főfoglalkozás és a jövedelemkiegészítő tevékenységek

A főfoglalkozású munkát tekintve az a képzet támadhat, hogy "megállt" az idő, hiszen a vizsgált negyedszázad alatt csupán néhány perces ingadozás figyelhető meg a ráfordított idő nagyságát illetően. A kereső-termelő munka egészén belül döntő változás csak a jövedelemkiegészítő, illetve a mezőgazdasági kistermelésre fordított időnél következett be, miután közel negyedére esett vissza az ilyen jellegű tevékenységekkel töltött idő.

A háztartás és a család ellátása

A háztartás és a család ellátására fordított idő kisebb mértékben (6%-kal) növekedett a vizsgált időszak alatt. A növekedés azonban csak a szellemi foglalkozásúak körére jellemző, a fizikaiak esetében negyedszázad elteltével is hasonló értékeket lehet megfigyelni. Az eltérő tendenciák eredményeként a szellemi rétegekbe tartozók napi átlagos időráfordítása közel egyharmaddal haladja meg a fizikaikra jellemző időráfordítást.

4.3.2. Szabadon végzett tevékenységek

A gyermeket nevelő foglalkoztatottak szabadon felhasználható időkerete jelenleg ugyanakkora, mint negyedszázaddal ezelőtt (21. tábla). Ez az adottság behatárolja az érintettek életvitelével kapcsolatos lehetőségeket, és csak ezen korlátok figyelembe vétele mellett lehet megérteni, hogy az "időért folyó versenyben" mely tevékenységek, és miért kerül(het)nek előtérbe mások rovására.

E nagyobb időkereten belül a főbb változásokat a következőkben lehet összefoglalni:

- a társas szabadidős tevékenységekre fordított idő közel hasonló, mint 15 évvel ezelőtt,
- a televíziónézéssel töltött idő kissé (6%-kal) növekedett, de a 2000-es évek eleji helyzethez képest közel egyötödével csökkent,
- az olvasással töltött idő a felére csökkent,
- enyhén visszaesett a rekreációs tevékenységekre fordított idő.
- új tevékenységként lépett be az internet és általában a számítógépes tevékenység, amely azonban még mindig kevesebb időt köt le, mint az olvasás.

20. tábla

A gyermeket nevelő foglalkoztatottak társadalmilag kötött tevékenységekre fordított ideje, 1986/1987 és 2009/2010

(évi átlagos nap, perc)

Tevékenységek	A gyermeket nevelő foglalkoztatottak társadalmilag kötött tevékenységekre fordított ideje								
	foglalkoztatott összesen			szellemi foglalkozású			fizikai foglalkozású		
	1986/ 1987	1999/ 2000	2009/ 2010	1986/ 1987	1999/ 2000	2009/ 2010	1986/ 1987	1999/ 2000	2009/ 2010
Társadalmilag kötött	615	584	580	608	577	579	619	593	584
Ezen belül:									
Főfoglalkozás	292	293	299	283	272	266	296	307	324
Háztartási és ház körüli munkák	172	175	183	193	203	215	162	162	164
Ezen belül:									
Gyermekek gondozása és ellátása	25	32	46	31	38	60	21	28	36

*A gyermeket nevelő foglalkoztatottak szabadon végzett tevékenységekre fordított ideje,
1986/1987 és 2009/2010*

(évi átlagos nap, perc)

Tevékenységek	A gyermeket nevelő foglalkoztatottak szabadon végzett tevékenységekre fordított ideje								
	foglalkoztatott összesen			szellemi foglalkozású			fizikai foglalkozású		
	1986/ 1987	1999/ 2000	2009/ 2010	1986/ 1987	1999/ 2000	2009/ 2010	1986/ 1987	1999/ 2000	2009/ 2010
Szabadon végzett tevékenységek	191	215	190	204	220	192	183	208	186
Ezen belül:									
Társas szabadidős	41	37	39	44	40	44	39	33	33
Olvasás	27	19	13	33	25	16	24	15	10
Tévénézés	101	131	107	101	121	98	102	138	116
Séta sport, testedzés	11	15	9	15	19	12	8	11	7
Internetezés, számítógépes tevékenység	–	0	9	–	1	9	–	0	8

Összegzés

1. A rendszerváltás által felszínre hozott *strukturális kényszerek* egyik elemeként megjelenő tömeges munkanélküliség, valamint a jövedelemkiegészítő munka iránti kereslet drasztikus visszaesése viszonylag *nagytömegű időalapot szabadított fel a munka világában*. A családok az ily módon felszabaduló időkeret jelentős részét a háztartás és család fenntartásával kapcsolatos tevékenységekre váltották át.

A megélhetési kényszer azonban egyre inkább csapda helyzetet jelentett az érintettek számára, hiszen a kiesett megélhetési források pótlására nem, vagy csak minimális lehetőség nyílt. Ilyen körülmények között *a háztartás és család ellátására fordított nagyobb időkeret önmagában nem kompenzálhatta a megélhetés romlása miatt keletkezett frusztrációt, következésképpen a családi kohéziót működtető szálak komoly mértékben meggyengültek*.

Érdemes még azt is megemlíteni, hogy a gyermeket nevelő foglalkoztatottak körében a főfoglalkozással töltött idő negyedszázad alatt is csupán néhány perces ingadozást mutat, ami arra utal, hogy *a foglalkoztatási rendszeren "belül levő" gyermekek mindennapi életvitelét a nagy társadalmi változások csak viszonylag kisebb mértékben érintették*. Időgazdálkodásuk – a kötelem világának viszonylagos stabilitása miatt – meglehetősen kötött pályán mozog.

Ez alól egyetlen kivétel van, nevezetesen a gyermekgondozásra és nevelésre szánt időkeret komoly megnövekedése, amelyet társadalomtörténeti perspektívában úgy értékelhetünk, hogy a "családi időbankba" visszakerült a két és fél keresős családmodell¹³ fenntartása érdekében, korábban kényszerből "kiárusított" időkeret.

2. Az 1980-as évek derekáig visszatekintve a gyermeket nevelők körében *a szabadon felhasználható időkeret* mindössze 6%-kal növekedett. E növekedés jelentős része a munkanélkü-

¹³ A két és fél keresős családmodellt a megélhetési stratégia szempontjából értelmezzük, amelyben az érintett családok az általuk szükségesnek vélt fogyasztási javak forrását csak oly módon tudták előteremteni, ha a család férfi tagja jelentős mérvű jövedelemkiegészítő tevékenységet vállalt.

liek érthetően magas szabadidejével magyarázható, következésképpen a foglalkoztatottak szempontjából érdemi változás nem történt. Azt lehet tehát mondani, hogy a szabadon felhasználható időkeret – amely a családi együttlét szempontjából fontos feltétel – nem kínált a korábnál kedvezőbb alapot a családi kohézió működtetéséhez.

3. *A szabadidős tevékenységek nagyobb csoportjait tekintve elmondható, hogy a gyermekes családok szabadidős szokásai nem igazán váltak színesebbé. Az időszerkezetben új elemként megjelenő internetes tevékenységnek a családi kohézió szempontjából – jobb esetben – semleges hatása lehet. Az 1980-as évek derekához viszonyítva némiképp növekedett a televízió nézés. Csökkent viszont a beszélgetésre, valamint a rekreációs tevékenységekre fordított idő. Mindez jelentős korlátot képez a családi kohézió szempontjából is, hiszen olyan tevékenységek veszítettek a jelentőségükből, amelyek kedvező lehetőséget kínálhatnak a társas együttléthez.*

5. Gyermekgondozásra, nevelésre fordított idő részletesebb kitekintésben

A gyermekgondozás és nevelés meghatározó szerepet játszik a gyermeces családok életében, ezért indokolt e tevékenység kiemelt keretek közötti vizsgálata. A korábban bemutatott demográfiai trendek jelezték, hogy az utóbbi negyedszázad az intenzív családszerkezeti változások jegyében telt el. E körülményt is figyelembe véve különösen érdekes lehet, hogy *részben a családszerkezetben, részben a munka világában, és részben az értékek szerkezetében bekövetkezett változások hatására miként alakult a különféle gondozási és nevelési tevékenységre fordított idő.*

Az időráfordítás alakulása – trendváltás a nemek közötti szerepekben

A gyermekek gondozásával és nevelésével kapcsolatos idő negyedszázad elteltével közel megduplázódott, a növekedés a férfiak körében számottevően nagyobb mérvű volt, mint a nőknél (22. tábla).

Ha csak a foglalkoztatottak körét vesszük alapul, akkor a nemek közötti különbségek meglehetősen visszaszorultak, ám ezt is figyelembe véve a foglalkoztatott nők időráfordítása – 2010-ben – 16%-kal meghaladta a foglalkoztatott férfiakét, az 1980-as évek derekán 43% volt a megfelelő érték.

A nemek közötti viszonylag kismértékű különbség arra hívja fel a figyelmet, hogy *a foglalkoztatottak körében a gyermekgondozással és neveléssel kapcsolatos teendők ellátását tekintve a nemi szerepek egyre inkább kiegyensúlyozottak.* Sőt, ha a szellemi foglalkozásúak csoportját vesszük alapul, akkor azt tapasztaljuk, hogy körükben a "történelmi trend" megfordult, jelenleg ugyanis a szellemi foglalkozású apák gyermekgondozással és neveléssel töltött ideje 14%-kal haladja meg az ugyanezen kategóriába tartozó anyák idejét. Az 1980-as évek derekán az anyák időráfordítása még 27%-kal haladta meg az apákét.

Érdeemes azt is megemlíteni, hogy a fizikai foglalkozásúak csoportjában is viszonylag kicsik a nemek közötti különbségek, hiszen az anyák időráfordítása 2010-ben csupán 9%-kal haladta meg az apákét.

Ha viszont a gyermeket nevelők egészét vesszük alapul, akkor kimutatható, hogy az anyák napi átlagos időráfordítása több mint kétszerese az apákénak. Ezek az adatok arra hívják fel a figyelmet, hogy *a gyermekgondozásban és nevelésben megfigyelhető nemek közötti különbségek alapvetően azszal magyarázhatók, hogy eltérő az anyák és az apák gazdasági aktivitás szerinti összetétele.*

A gyermekek gondozásával és nevelésével kapcsolatos tevékenységeket tekintve, a szellemi foglalkozásúak csoportjában 2010-ben mintegy kétharmaddal magasabb volt az időráfordítás, mint a fizikaiaknál. Az 1980-as évek derekán a megfelelő érték 47%-ot tett ki. Mindez jelzi, hogy a szellemi foglalkozásúak körében számottevően nagyobb mérvű volt a gyermekekkel kapcsolatos időráfordítás növekedése, mint a fizikaiak csoportjában.

A gyermeket nevelők, valamint a gyermeket nevelő foglalkoztatottak gyermekgondozásra és nevelésre fordított ideje, 1986/1987 és 2009/2010 között

(évi átlagos nap, perc)

Tevékenység	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
Gyermeket nevelők	20	55	38	29	62	47	44	96	72
Gyermeket nevelő foglalkoztatottak	21	30	25	29	35	32	43	50	46
Ezen belül:									
Szellemi foglalkozásúak	26	33	31	38	39	38	65	57	60
Fizikai foglalkozásúak	18	26	21	26	31	28	35	38	36

Tevékenységtípusok szerint

1. *Általános vonás, hogy a gyermekek testi gondozására fordított idő részaránya, - az összes időráfordításon belül - erőteljesen visszaesett, az 1980-as évek derekán mintegy kétharmadot tett ki, 2010-ben viszont már csak kevesebb mint a felét (23. tábla) E tendencia a párkapcsolatban, illetve egyszülős keretek között élő családokban egyaránt jellemző volt. Mindez azonban olyan körülmények között ment végbe, amikor a testi gondozással töltött idő abszolút nagysága is kissé növekedett.*

2. *A gyermekek testi gondozására fordított idő aránya mindig is az anyák körében volt lényegesen magasabb, így például az 1980-as évek derekán, a gyermekekkel töltött összes idejüknek mintegy a háromnegyedét a testi gondozás tette ki, az apák esetében csupán 43% volt a megfelelő érték. 2010-ben a fenti arányok az anyák esetében 54%-ra, az apák körében 30%-ra mérséklődtek. (2010-ben az anyák napi átlagban 59, az apák 14 percet töltöttek a gyermekek testi gondozásával.)*

3. *Fentiekből az is következik, hogy az apák a jóval kisebb nagyságú időráfordításukat zömében a gyermekekkel való közös játékkal, vagy közös tanulással töltik. Így például 2010-ben az apák a gyermekükkel töltött idejüknek mintegy kétharmadát (napi átlagban 30 percet) fordították a fenti tevékenységekre, az anyák esetében a megfelelő érték 44% (napi átlagban 47 perc).*

A párkapcsolatban élők gyermekgondozásra és nevelésre fordított ideje tevékenységek szerint, 1986/1987 és 2009/2010 között*

(évi átlagos nap)

Tevékenységek	Gyermekgondozásra és nevelésre fordított idő								
	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
Testi gondozás	9	43	25	9	36	23	14	59	36
Mesélés, játék	8	6	7	15	15	15	24	35	29
Közös tanulás	4	8	6	5	13	9	6	12	9
Egyéb	0	1	0	0	1	0	2	3	2
<i>Összesen, perc</i>	<i>20</i>	<i>57</i>	<i>39</i>	<i>29</i>	<i>65</i>	<i>47</i>	<i>46</i>	<i>109</i>	<i>77</i>
Testi gondozás	42,9	74,1	65,8	31,0	55,4	48,9	30,4	54,1	47,4
Mesélés, játék	38,1	10,3	18,4	51,7	23,1	31,9	52,2	32,1	38,2
Közös tanulás	19,0	13,8	16,8	17,3	20,0	18,2	13,0	11,0	11,8
Egyéb	–	1,7	–	–	1,5	–	4,3	2,8	2,6
<i>Összesen, %</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

* Itt és a továbbiakban a párkapcsolatban élők csoportjában együttesen szerepelnek a rokon személlyel, illetve a rokon személyek nélkül élő családok. A gyermeküket egyedül nevelők esetében is hasonló összevonást alkalmaztunk.

Családtípus szerinti különbségek

1. *A gyermekszám – az utóbbi negyedszázadban – csak igen mérsékelten befolyásolta a gyermekgondozásra és nevelésre fordított időt.* Ha a párkapcsolatban élő három és több gyermekesek idejét száznak vesszük, akkor – 2009/2010-ben – az egygyermekesek 15, a kétgyermekesek pedig csupán 13 százalékponttal töltöttek kevesebbet gyermekük gondozásával, mint a nagy családokban élők (24–25. tábla).

2. *A párkapcsolatban élő családokban negyedszázad alatt mintegy kétszeresére növekedett a gyermekekre fordított idő.* A növekedés mértéke a férfiak körében számottevően nagyobb mérvű volt, mint a nők esetében, azonban a nemek közötti különbségek továbbra is nagyok. (2010-ben az apák napi átlagban 46, az anyák 109 percet töltöttek el gyermekeik gondozásával, nevelésével.)

Fontos körülmény, hogy az egy, illetve kétgyermekesek körében a 2000-es évek eleje óta ugrott meg a gyermekekkel való foglalkozás ideje, a három és több gyermekesek csoportjában pedig inkább az időráfordítás egyenletes növekedése figyelhető meg.

3. *Az egy gyermeket nevelő egyszülős családokban a fentiekhez képest jóval szerényebb mértékben, csupán egyharmaddal növekedett a ráfordított idő.* A párkapcsolatban élő gyermekesektől eltérően, esetükben csak a 2000-es évek előtti időszakban volt dinamikus növekedés, azóta inkább a ráfordított idő csökkenése a jellemző.

Az egy 19 év alatti gyermeket nevelők esetében az időráfordítás stabilizálódása figyelhető meg, ám ha az egyszülősök összességét vesszük alapul, (amelyen belül a 19–24 éves gyermeket nevelők részaránya, valamint az egy szülő mellett más rokon személlyel együtt élők aránya meglehetősen magas), akkor komoly mérvű a csökkenés, hiszen 2010-re a gyermekek gondozására fordított idő, több mint egynevedével csökkent.

Az adatok értékelése kapcsán meg kell jegyezni, hogy az egyszülősök egészén belül az egy 19 év alatti gyermeket nevelők részaránya – 2010-ben – mindössze egyötödöt tett ki, tehát az egyszülősök nagyobb csoportján belül viszonylag kisebb hányadot képviselnek.

A kimutatott tendenciák mögött részben strukturális változások húzódnak meg, nevezetesen az, hogy a négyötödöt kitevő csoportban növekvő hányadot tesznek ki az alacsonyabb státusúak, akiknél a gyermekgondozással kapcsolatos idő jelentősen elmarad az átlagostól.

24. tábla

*A gyermeket nevelők gyermekgondozásra és nevelésre fordított ideje családtípus szerint
1986/1987 és 2009/2010 között*

(évi átlagos nap, perc)

Családtípus	Gyermekgondozásra és nevelésre fordított idő								
	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
1. Pár egy 19 év alatti gyermekkel	25	73	50	37	76	56	60	140	99
2. Pár két 19 év alatti gyermekkel	26	67	45	37	81	59	64	140	101
3. Pár legalább három 19 év alatti gyermekkel	24	96	60	46	130	91	58	166	116
4. Pár legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel	3	6	5	8	12	10	3	5	4
5. Szülő egy 19 év alatti gyermekkel		50	44		67	62		75	65
6. Szülő legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel		17	13		18	16		14	13

25. tábla

*A gyermeket nevelők gyermekgondozásra és nevelésre fordított ideje a három és több gyermekesek
százalékában 1986/1987 és 2009/2010 között*

(%)

Családtípus	Gyermekgondozásra és nevelésre fordított idő a három és több gyermekesek százalékában		
	1986/1987	1999/2000	2009/2010
	1. Pár egy 19 év alatti gyermekkel	83	62
2. Pár két 19 év alatti gyermekkel	75	65	87
3. Pár legalább három 19 év alatti gyermekkel	100	100	100
4. Pár legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel	8	11	3
5. Szülő egy 19 év alatti gyermekkel	73	68	56
6. Szülő legalább egy 19 év alatti és legalább egy 19–24 éves gyermekkel	22	18	11

A legkisebb gyermek kora szerint

1. A tények azt mutatják, hogy a gyermekek "főtevékenységi keretek" között való gondozása és nevelése a tinédzser kor derekáig tart. 15 éves kor felett – napi átlagban – csupán néhány percre zsugorodik a korábban igen komoly időráfordítás (26. tábla). A mai szülői generáció napi tapasztalata szempontjából ebben nincs semmi meglepő, az érdekesség az, hogy ez gyakorlat már a korábbi – tehát az 1980-as évek derekán gyermeket nevelő – szülői generációk életében is hasonló volt.

2. Különösen magas az időráfordítás a hároméves és ennél fiatalabb gyermekek esetében, ami csak részben magyarázható azzal, hogy a kisgyermekkel életkori adottságok miatt is eleve több időt kell eltölteni. A magas időráfordítás jelentős részben abból is adódik, hogy hazánkban igen alacsony a bölcsődei ellátottság szintje, hiszen az érintett korcsoportnak mindössze 13%-a kap bölcsődei ellátást, ami messze elmarad az OECD-országok átlagától (30%).¹⁴

3. Korábban említettük, hogy a gyermekszám érdemben nem befolyásolja a gyermekekkel töltött időt, és az is kiderült, hogy a legkisebb gyermek életkora a meghatározó. Ezt a képet tovább finomíthatjuk azzal, ha a gyermekszámot és a gyermekek életkorát együttesen vesszük figyelembe. Nagyon meglepő eredményt kaptunk, hiszen az derült ki, hogy a 7 év alatti gyermeket nevelők körében, az egy gyermekesek egyötöddel több időt töltenek el gyermekük gondozásával, mint azok, akiknél kettő, illetve három és több gyermek él a családban. 2010-ben napi átlagban az egygyermekeseknél 168 percet tett ki az időráfordítás, a kétgyermekeseknél 143, a három és több gyermekeseknél 141 perc volt a megfelelő érték.

A további finomabb vizsgálat érdekében két részre bontottuk a 7 év alatti gyermeket nevelőket: az egyikbe a 0–3, a másikba a 4–6 éves gyermeket nevelők kerültek. A két életkori csoport között is jelentősek a különbségek, hiszen 2010-ben a 0–3 éves korú gyermeket nevelők körében, az egy gyermekesek napi átlagban 200, a három és több gyermeket nevelők 174 percet fordítottak gyermekeik gondozására. A 4–6 éves korú gyermekek esetében 95, illetve 84 perc volt a megfelelő érték.

Fontos azt is megjegyezni, hogy a korábbi évtizedekben is hasonlóan alakultak az időráfordítási arányok, amely alapján azt lehet mondani, hogy – azonos életkorú gyermekek esetén – minél magasabb a gyermekszám, annál alacsonyabb a gyermekek gondozására fordított idő. Ehhez azt is hozzá kell tenni, hogy nem új jelenségről van szó, hanem mindez a korábbi időszakokban is jellemző volt. Mindez arra enged következtetni, hogy gyermekvállalás nem csak értékfüggő "vállalkozás", hanem képességfüggő is.

Eme elgondolkodtató összefüggés kapcsán szükségszerűen felmerül a magyarázó okok keresése, és e tekintetben a következőket célszerű kiemelni.

1. Az egygyermekesek "túlzónak" tűnő időráfordítását részben azzal a közismert tapasztalattal is magyarázhatjuk, miszerint az első gyermeknél a szülők még gyakorlatlanok, ezért több időt igényel számukra a feladatok ellátása. Sőt, gyakorta igyekeznek "túlbiztosítani" bizonyos tevékenységeket, azaz a kelletténél több időt fordítanak rá.

2. Azt is meg lehet kockáztatni, hogy az egygyermekesek nem csupán anyagi és egyéb objektív okok, vagy kényelmi szempontok miatt vállalnak csupán egy gyermeket. Nem alaptalan azt feltételezni, hogy a ténylegesen vállalt gyermekszám egyfajta "szűrő" szerepet játszik: az egygyermekesek többsége érzi/érezheti azt, hogy nem igazán képes több gyermek vállalására, egyszerűen azért, mert számára nem pusztán több időráfordítást igényel ugyanazon tevékenység elvégzése, hanem azért, is mert számára sokkal nagyobb terhet, gondot jelent ezeknek a

¹⁴ Kisgyermek napközbeni ellátása. KSH. 2012. 18. old.

feladatoknak a megszervezése, ellátása, mint többgyermekes társainak. Nem túlzás tehát azt állítani, hogy ebből a szempontból az egygyermekesek eleve szelektált csoportot alkotnak. Nem véletlen, hogy egyes országokban bizonyos munkakörök betöltésénél előnybe helyezik a sokgyermekes nőket, akik a sokgyermekes családi élet szervezési tapasztalatainak a birtokában bizonyos feladatokat hatékonyan tudnak ellátni.

3. Végül meg kell említeni a *"testvér hatást"*, amely alatt azt kell értenünk, hogy a nagyobb gyermekek gyakorta ki tudják váltani a szülői gondoskodást azzal, hogy foglalkoznak kisebb testvéreikkel, akár játék, akár egyszerűbb ellátási feladatok átvállalásával.

4. A fenti trendeket megerősíti az a tény, hogy ha idősebb életkorú gyermekeket veszünk alapul, akkor is megmarad a korábban jelzett összefüggés, nevezetesen a 7–14 éves gyermeket nevelők csoportjában, 2010-ben az egy- és kétgyermekesek napi átlagban 44, a három és több gyermekesek 43 percet töltenek gyermekeik gondozásával és nevelésével. Az alapösszefüggések nemek szerint is jellemzőek, és tartósan fennállnak.

26. tábla

*A gyermekgondozásra és nevelésre fordított idő a legkisebb gyermek kora szerint
1986/1987 és 2009/2010 között
Párkapcsolatban levők*

(évi átlagos nap/perc)

A gyermekek száma és a legkisebb gyermek kora	Gyermekgondozásra és nevelésre fordított idő								
	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
Összesen	20	57	39	29	65	47	46	109	77
Egy gyermek	19	55	37	27	52	40	42	99	69
0–6 éves	47	151	100	66	153	108	102	232	168
Ezen belül: 0–3	57	191	131	77	204	138	118	276	200
4–6	36	97	64	51	86	68	69	123	95
7–14 éves	19	33	26	22	36	29	30	60	44
15–24 éves	2	4	3	6	9	7	3	4	3
Két gyermek	21	54	37	28	62	45	47	105	76
0–6 éves	40	124	79	66	148	108	88	204	143
Ezen belül: 0–3	44	179	111	82	190	141	93	269	172
4–6	36	65	49	51	98	73	79	103	91
7–14 éves	14	24	19	20	36	28	26	61	44
15–24 éves	–	3	2	2	2	2	3	7	5
Három és több gyermek	21	79	50	42	111	79	51	136	96
0–6 éves	31	133	83	59	159	111	70	199	141
Ezen belül: 0–3	33	179	112	66	193	135	78	259	174
4–6	30	74	51	49	100	74	56	104	84
7–14 éves	13	35	24	18	49	34	30	56	43

Összegzés

1. *A munka világában bekövetkezett változások – a strukturális kényszerek hatása.*

A jövedelemkiegészítésre fordított idő komoly visszaesése, valamint a tömeges munkanélküliség megjelenése meghatározó szerepet játszott abban, hogy negyedszázad alatt duplájára növekedhetett a gyermekgondozásra és nevelésre fordított idő.

Ezek a változások a párkapcsolatban élő családok férfi tagjait érintették erőteljesebben, az egyszülős családokat kevésbé, főleg ott, ahol az anya neveli a gyermekeket, ezért az ő esetükben az időráfordítás növekedése messze elmaradt a párkapcsolatban élőkre jellemző értéktől. Azt mondhatjuk tehát, hogy *a gyermeküket egyedül nevelők esetében, a munka világában nem jelentek meg olyan mérvő strukturális kényszerek, amelyek a párkapcsolatban élőkhez hasonló tömegű időalap átcsoportosítására "kényszerítették" volna őket, következésképpen a gyermekgondozással és neveléssel kapcsolatos idejük is csak szerényebb mértékben növekedett.*

2. *A strukturális kényszerek hatása a családi szerepek alakulására.*

Miután a fenti strukturális változások a gyermeket nevelő apákat sokkal erőteljesebben érintették, mint az anyákat, ezért az apáknak komoly lehetősége nyílt arra, hogy a kereső tevékenység visszaesése révén felszabaduló időt a gyermekek gondozására fordítsák. Ez azt eredményezte, hogy jelenleg, ahol mindkét szülő szellemi foglalkozású és foglalkoztatott, ott az apa gyermekgondozásra és nevelésre fordított ideje számottevően meghaladja az anya által "teljesített" időt.

Azt lehet tehát mondani, hogy *ma már az anyáknak a gyermekgondozásban játszott domináns szerepe csak addig az életszakaszig tart, ameddig nem vállalnak újra kereső munkát, ezt követően viszont kiegyensúlyozottabbá válnak a nemi szerepek, sőt a szellemi foglalkozásúak körében már megfordult a "történelmi" trend.*

3. *A családi szerepekben bekövetkezett változások hatásának továbbgyűrűzése.*

Megváltozott a gyermekgondozásra és nevelésre fordított "időalap" belső szerkezete, a korábbihoz képest mintegy négyszeresére növekedett a gyermekeknek való mesélésre, illetve a velük való játékokra fordított idő. E tevékenységek az apák esetében sokkal erőteljesebben kerültek előtérbe, mint az anyák körében, ami a konkrét tevékenységek esetében a nemi szerepek jelentős átrendeződését eredményezte.

6. Közösen végezhető tevékenységek a gyermeket nevelők körében

A közösen végezhető tevékenységek időalapja

A módszertani részben definiáltuk a *társas együttlétet*, vagy másképpen a *közösen végezhető tevékenységek időalapját*, és ez alatt azon tevékenységekre fordított időt értjük, amelyeknél elvi lehetősége van annak, hogy abban más személy, alapvetően a szűkebb és tágabb család tagjai is aktívan részt vehessenek.

E lehetőség részben a közösen végzett munka formájában testesülhet meg, ezen belül is elsősorban az otthoni munka világában, amelynek egy része szabad választáson múlik, másik részét a kényszerek és adottságok "diktálják", és hasonló a helyzet a szabadon felhasználható idő esetében is. Számos tényező befolyásolja tehát, hogy a családtagok egyedül, vagy közösen töltik szabadidejüket.

Eme időalap számbavétele mögött az a megfontolás húzódik, hogy az elvi lehetőséget biztosító időmennyiség – hosszabb távon – változhat, amely hatással lehet a társas együttléttel töltött idő nagyságára, valamint annak formáira is. Ebben az értelemben egyfajta "technikai" értelmezési keretnek is tekinthetjük ezt az időalapot.

A közösen végezhető tevékenységek időalapjában a következő *főtevékenység csoportok* jelennek meg:

1. főfoglalkozáson kívüli kereső-termelő munka,
2. háztartási munka,
3. közlekedés (munkán kívüli),
4. étkezés, pihenés
5. szabadidős tevékenységek.

Ezt az öt időblokk alkotta időalapot két részre bonthatjuk: 1./ egyedül, 2./ közösen végzett tevékenységek, mely utóbbit a *társas együttlét aktív formájának* tekintjük. Ilyen például a közösen végzett háztartási munka vagy a közös kirándulás.

Miként értelmezhetők az egyes időblokkokon belül a közösen végezhető tevékenységek?

Az első blokkban, tehát a *kereső-termelő munka esetében* ma már visszahúzódóban van a közösen végzett munka, és bizonyos tradicionális társadalmi rétegeknél is egyre ritkábban jelenik meg, így elsősorban a mezőgazdasági kistermeléssel foglalkozók körében, valamint bizonyos önálló foglalkozású csoportokban. Korábban viszonylag gyakrabban előfordult, hogy tizenéves vagy még ennél is fiatalabb korú gyermekek a szülőkkel együtt részt vettek bizonyos mezőgazdasági munkákban, vagy besegítettek a családi vállalkozás formájában működtetett kereskedésbe. Ennek visszaszorulása ellenére továbbra is előfordul, hogy *bizonyos társadalmi csoportokban az ilyen jellegű, többnyire otthon végezhető munka mellett a szülő, elsősorban az anya ellátja a gyermek felügyeletét is*. E gyakorlatot a családi életciklushoz igazodó megélhetési stratégia részének tekinthetjük

A *közösen végzett háztartási munka* mindig jellemző társas tevékenység volt, beleértve az olyan eseteket, amikor ebben a gyermekek is részt vesznek. Ám a háztartási munkák esetében is inkább az a gyakoribb, hogy ezek elvégzése mellett a szülő ellátja a gyermek felügyeletét.

E blokkban jelenítjük meg azon tevékenységeket is, amikor a szülő együtt tanul vagy játszik a gyermekével.

A társas együttlét időalapjához soroltuk az olyan *közlekedéssel töltött időt*, amikor a szülő utazása nem kapcsolódott a munkába járáshoz. Itt többnyire a szabadidős tevékenységekhez

kötődő utazások jelennek meg, továbbá az is, amikor a gyermeket óvodába, iskolába viszi a szülő.

A fiziológiai szükségletekre fordított időn belül fontosnak véljük annak bemutatását, hogy mennyire jellemző a *családok közös étkezése*. Gyermeket nevelő szülőkről lévén szó e körben még előfordul, hogy közösen pihennek.

A *szabadidős tevékenységek* körén belül sajátosnak tekinthetjük a közös tévézést, de még jellemzőbb a gyermekfelügyelet összekapcsolása tévézéssel, rádiózással. Nagyon ritka az olyan szabadidős tevékenység, amelyet csak egyedül lehet végezni, ezért az egyszerűség kedvéért a teljes szabadidő blokkot a közösen végezhető tevékenységek közé soroltuk.

6.1. A közösen végezhető tevékenységek időalapjának megoszlása főbb tevékenységblokkok szerint

A közösen végezhető tevékenységek *időalapjában bekövetkezett fontosabb változásokat* a következőkben lehet összefoglalni (28–29. tábla).

1. A vizsgált negyedszázad alatt *számottevően növekedett a közösen végezhető tevékenységek időalapja*, a párkapcsolatban élőknel 9, az egyszülősöknél 6%-kal, ami napi átlagban az előbbieknel 61, az utóbbiaknál 39 percet jelent.

2. *A növekvő „potenciális” idő azonban nem eredményezte a közösen végezhető tevékenységekre fordított tényleges idő növekedését*, mert a párkapcsolatban élőknel a teljes növekmény az "egyedüléltben" töltött időnél csapódott le, az egyszülősök esetében pedig az egyedül töltött idő oly mértékben növekedett, hogy számottevő időhányadot vett el a társas együttléttől. Utóbbiak esetében egyértelmű az individualizálódás, és ezzel párhuzamosan bizonyos mértékű elmagányosodás. A párkapcsolatban élők körében a megfigyelhető tendencia kapcsán nehezebb következtetéseket levonni, ezt csak a részletes, tehát a főbb tevékenységi blokkok tételes elemzése alapján lehet majd megtenni.

3. A legnagyobb mértékű változás a főfoglalkozáson kívüli kereső-termelő tevékenységeknél következett be, hiszen negyedszázad alatt kevesebb mint harmadára csökkent az ezen tevékenységekre fordított idő. Jelentősen, közel kétszeresére megnőtt a nem kereső munkával kapcsolatos közlekedési idő. Az étkezéssel, passzív pihenéssel töltött idő közel harmadával növekedett. A legszerényebb mértékű változás a szabadon felhasználható időnél figyelhető meg, mindössze 6%-os volt a növekedés.

28. tábla

*A közösen végezhető tevékenységek időalapja főbb tevékenységblokkok szerint,
1986/1987, 2009/2010*

(évi átlagos nap, perc)

Tevékenységblokkok	1986/1987		1999/2000		2009/2010	
	perc	%	perc	%	perc	%
1. Főfoglalkozáson kívüli kereső-termelő munka	81	12,4	54	7,7	26	3,7
2. Háztartási munka	205	31,5	219	31,3	244	34,2
3. Közlekedés (munkán kívüli)	21	3,2	38	5,4	41	5,8
4. Étkezés, pihenés	150	22,9	160	22,9	196	27,5
5. Szabadon végzett tevékenységek	195	30,0	229	32,7	206	28,9
<i>Összesen</i>	<i>652</i>	<i>100,0</i>	<i>700</i>	<i>100,0</i>	<i>713</i>	<i>100,0</i>

A közösen végezhető tevékenységek időalapjának megoszlása főbb tevékenységblokkok szerint, 1986/1987, 2009/2010

Tevékenységblokkok	1986/1987		1999/2000		2009/2010	
	párkapcsolatban élők	egyszülős családban élők	párkapcsolatban élők	egyszülős családban élők	párkapcsolatban élők	egyszülős családban élők
1. Főfoglalkozáson kívüli kereső-termelő munka	12,6	11,2	7,9	5,5	3,5	3,4
2. Háztartási munka	31,2	33,6	30,9	34,7	34,4	34,5
3. Közlekedés, munkán kívüli	3,2	3,2	5,4	5,4	5,7	5,9
4. Étkezés, pihenés, egyéb fiziológiai szükségletek	22,9	23,0	23,2	21,6	27,8	26,6
5. Szabadon végzett tevékenységek	30,0	29,0	32,6	32,7	28,9	29,7
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
Perc	650	679	699	709	707	718
ebből: közösen végzett	332	306	335	279	333	272
egyedül	318	373	364	430	374	446

6.2. A szűkebb-tágabb család közös tevékenységei az együttlét formái szerint

A közös tevékenységeket mint a társas együttélés egyik alapelemét sokféle szempontból lehet értelmezni és megközelíteni. E közös tevékenységek döntő részét a szűkebb-tágabb család tagjai végzik, a család életviteléhez igazodva, amelyben a kapcsolati rendszerükben kitüntetett személyek (barátok, szomszédok, ismerősök, stb.) többnyire csak ritkább gyakorisággal vesznek részt.

A családi kohézió elméleti kereteihez igazodva a közösen végzett tevékenységeket két nagyobb csoportba soroljuk:

- gazdasági,
- szociológiai, amely a társadalmi-kulturális jellegű tevékenységeket fogja át.

Gazdasági szempontból a háztartás fenntartásával kapcsolatos közös tevékenységeket a családi munkamegosztás egyik fontos elemének tekinthetjük, amelynek kettős célja van: 1./ a rendelkezésre álló erőforrások optimális felhasználása. 2./ a generációkon átívelő reprodukciós törekvés, amely minták és készségek továbbadásával egyfajta jövőbe való "beruházást" is megvalósít. Itt alapvetően a felnövekvő gyermekeknek részben a munka világába való bevezetésére, részben az alapvető készségek kifejlesztésére irányuló tevékenységekre gondolunk.

A korábbi időszakokban – elsősorban a rurális rétegekben – a közös tevékenységek zöme a háztartásgazdaság köre szerveződött, és ebben az esetben a háztartási és a gazdasági tevékenység oly szorosan fonódott össze, hogy nehezen lehetett meghúzni közöttük a határt. A mezőgazdasági kistermelés háttérbe szorulásával az ilyen jellegű összefonódás ma már a társadalom egyre vékonyabb szeletére jellemző.

A tapasztalatok azt mutatták, hogy a generációkon átívelő reprodukciós törekvés többnyire túlnő a szűkebb család keretein, és a tágabb családra kiterjesztve a nemzedékek közötti együttműkö-

dés rendszerét alakítja ki. E metszetben inkább az erőforrások koncentrációja a jellemző, amelynek kedvezményezettje a mindenkori családalapító nemzedék, akik többnyire a szülők széles körű anyagi és nem anyagi jellegű támogatása mellett kezdik el a családalapítás első éveit.¹⁵

Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy a szűkebb-tágabb család, esetleg az ezen kívüli "kitüntetett" személyekkel való kapcsolatok szinte koncentrikus körök formájában veszik körül a családmagot, amelyen legbelül a családmag tagjainak egymással való tevékenységei szerepelnek, a következő a tágabb családdal való transzfer (anyagi és munka jellegű) kapcsolat, majd az e körökön kívüli személyekkel való kapcsolatok is megjelennek.

A közös tevékenységek, célját és formáját tekintve *egyfajta gazdasági összetartozást is kifejeznek, amelyet joggal tekinthetünk a családi szintű gazdasági kohézió megnyilvánulásának.*

A fentiekhez kiegészítésként azt is hozzá kell tennünk, hogy a mindenkori munkamegosztás jellegét nem pusztán a gazdasági hatékonysági szempontok határozzák meg, hanem abban a kulturális minták is szerepet játszanak. Ennek megfelelően az éppen uralkodó értékrendek komoly mértékben kijelölik azokat az rendezőelveket, amelyek mentén kialakulnak az említett kulturális minták.

Szociológia szempontból a családra úgy tekinthetünk, mint ahol megvalósul biológiai, valamint a mikroszintű társadalmi reprodukció. A család ebbeli funkciójában nagyon sok társadalmi impulzust befogad, feldolgoz, majd továbbad, alapvetően a különböző tevékenységek révén. Részben a tevékenységek mentén formálódik az adott családra jellemző életvitel és életmód, amely a munka világa mellett magába foglalja a társas együttlét kultúráját is. Itt kell megjegyezni, hogy meglehetősen nehéz a gazdasági és a szociológiai szegmensek egymástól való elkülönítése.

E működés a szélesebb társadalmi közegben valósul meg, amely "közeggel" való kapcsolatában *szükség van egyfajta családi szintű összetartásra, kohézióra.* Vizsgálatunk jelentős részben ennek a szegmensnek a bemutatására fókuszál.

A család egyúttal érzelmi szálak mentén is szerveződő közösség, és ezek az érzelmi kötődések jelentős mértékben meghatározzák a gazdasági és társadalmi reprodukció "hőfokát". Az érzelmi kötődések komoly erőforrást jelentenek a családi összetartás mozgatásában, különösen a nagyobb célok elérésében, vagy kritikus élethelyzetek megoldásában. E kötődések részleges, vagy teljes hiánya viszont komoly erőforrásokat vonhat el a fenti reprodukciós folyamatok megvalósulásakor.

Miután szubjektív elemről van szó, ezért a reprodukciós folyamatok megélése és egyén általi minősítése is az érzelmi kötődés szűrőjén áthaladva nyeri el "vélt értelmét", és válik a mindennapok valóságává. Fontos tehát a társas együttlét minősége, mert a család tagjai ennek tükrében élik meg az összetartozás érzését, vagy annak hiányát. Azt lehet mondani, hogy *a tényszerű, tehát az objektívnek tekinthető tevékenységek a szubjektív megéléssel együtt alkotják a családi szintű együttlét valóságát, a kohézió jellemzőjét.*

Adatgyűjtésünk nem ad módot az érzelmi kötődések, tehát a kohézió szubjektív elemének a közvetlen bemutatására, azonban azonos társadalmi-demográfiai feltételek esetén, a közös tevékenységekre fordított idő nagysága (mint objektív elem) viszonylag szoros összefüggést mutathat a kötődés minőségével, mint szubjektív elemmel. Ezért bizonyos korlátok között a közös tevékenységekben résztvevők összetétele, valamint a ráfordított idő nagysága jelezheti,

15 Bocz J.–Harcza I.: A háztartások közötti együttműködés jellemzői. KSH. 2001. 132. old.

Harcza I.: Családok önvédelmi helyzetben. Közgazdasági Szemle. XXXVIII. évf. 1991. 3. sz. 307–319. old.

Harcza I.: Az ifjúság életkörülményei. Gyermek a családban. Családok közötti együttműködés. Társadalomstatisztikai Füzetek. 17. sz. KSH. 1996. 105. old.

hogy az adott típushoz tartozók életében az érzelmi kötődések milyen jellegűek lehetnek, nevezetesen, döntően a pozitív, vagy inkább a negatív vonások uralják-e a család érzelmi életét.

A továbbiakban alapvetően a családi szintű kohézió objektív eleme, azaz a ráfordított idő hossza alapján próbálunk átfogó képet felrajzolni a szűkebb-tágabb család tagjai által végzett közös tevékenységekről.

A közös tevékenységekre fordított idő alakulása

A közös tevékenységek meglehetősen komoly időhányadot képviselnek, hiszen ennek értéke (2010-ben) a párkapcsolatban élők körében – napi átlagban – 5 és fél órát, az egyszülős kerekettek között élőknel 4 és fél órát tett ki (30.1–30.2. tábla) A párkapcsolatban élők csoportjában negyedszázaddal ezelőtt is hasonló értéket lehetett megfigyelni, az egyszülősöknél viszont napi átlagban több mint félóra csökkenés következett be. Ezzel együtt is *a családi kohézió szempontjából mindezt pozitív fejleménynek tekinthetjük, hiszen az élet számos területén megjelenő individualizálódást alapul véve, a gyermekes családok többségénél a közös tevékenységek – legalább is a ráfordított idő hosszát – nem változtak.*

6.2.1. Családtípusonként

1. A közös tevékenységekre fordított idő belső szerkezete jelentősen megváltozott, nevezetesen *komoly mértékben megnövekedett azon időhányad, amikor a szülő csak a gyermekével közösen végezte az adott tevékenységet, s ezzel párhuzamosan minden további társas forma ideje számottevően visszaesett. A gyermekekkel együtt végzett tevékenységek időráfordítása mindkét családtípus esetében napi félórával növekedett (29.1. tábla).*

Mindez a családon belüli munka- és szerep megosztás érzékelhető változására enged következtetni, amelynek eredményeként a párok közös tevékenysége, valamint amikor a pár mellett a gyermek is részt vesz az adott tevékenységben számottevően ritkult. Feltehetően e fejlemény nem hagyta érintetlenül a családi kohézió más szegmenseit. Itt elsősorban *a párok közös tevékenységének a visszaesésére gondolunk, amely bizonyára hatással lehetett a párkapcsolatok tartalmára, annak szorosságára.*

2. A gyermekkel való *közös tevékenység előtérbe kerülése az egyszülős családok esetében különösen szembetűnő, hiszen körükben korábban az aktív társas együttlétre fordított időn belül 42, jelenleg 58%-ot tesz ki a gyermekkel együtt végzett tevékenység. Úgy tűnik tehát, hogy miközben a gyermekét egyedül nevelő anyáknak nagyobb igénye/kényszere van az "egyedüllétre", ezzel párhuzamosan a korábbinál jobban preferálják a gyermekkel való közös tevékenységet, vagy bizonyos esetekben valamilyen kényszer miatt kerül előtérbe a gyermekkel való közös tevékenység. Amikor szabad választáson alapul a gyermekkel való közös tevékenység gyakoribbá válása – bizonyos esetekben – kompenzatív törekvés is meghúzódhat e magatartás mögött, míg szerencsésebb körülmények között egy növekvő gyermekkultusz megtestesülésének tekinthetjük. Ez a folyamat a felszínen a családi kohézió erősödéseként jelenik meg, kérdés azonban, hogy a formai kritériumok mögött vajon valóban a kohézió elmélyüléséről van-e szó.*

Úgy véljük, hogy e dilemma értelmezéséhez N. Schneider az európai családok sokféleségét tárgyaló írásában meglehetősen határozott nézetet képvisel. Arra az általános trendre alapozza nézetét, mely szerint:

"Ahol (...) a gyermekek száma, valamint születésük időpontja racionális tervezés tárgyává válik, ott a szülővé válás motivációjaként egyre növekvő mértékben a gyermekek általi önmeg-

valósítás, a gyermek feletti öröm és a szülői szerep szubjektív életcélként való felfogása lép az előtérbe."¹⁶

A gyermekes családok egészét tekintve túlzó lehet a konklúzió, azonban a gyermeküket egyedül nevelő anyák egy részénél, a jelenség és a mögötte meghúzódó motiváció releváns lehet.

3. Az adatokból az is kitűnik, hogy *a gyermekét egyedül nevelő anyák életében ritkábbá vált az olyan kapcsolat, amelyben jelen van egy társ, akivel közös tevékenységeket végezhetnek, gyermekkel együtt, vagy anélkül.* (Korábban egyötödöt, jelenleg valamivel több mint egytizedet tesznek ki az aktív társas együttléten belül a párral, illetve a párral és gyermekkel közös tevékenységek.) Ez is a családi együttlét bizonyos fokú zártabbá válására utal.

4. Érdekes azt is megemlíteni, hogy mérséklődtek azok a tevékenységek is, amikor más rokon, illetve nem rokon személyek vesznek részt az adott tevékenységben, ami azt jelenti, hogy *némiképp zártabb körre szűkült az aktív társas együttlét.*

30.1. tábla

A közös tevékenységek az együttlét formái, és családtípus szerint, 1986/1987, 2009/2010

(évi átlagos nap, perc)

Az együttlét formái (kivel együtt)	Párkapcsolatban élők			Egyszülős család		
	1986/1987	2009/2010	változás	1986/1987	2009/2010	változás
Párjával	98	91	-7	44	23	-21
Párjával és gyermekével	92	80	-12	28	8	-20
Gyermekével	72	104	+32	127	157	+30
Egyéb formációban	70	58	-12	107	84	-23
<i>Összesen</i>	332	333	+1	306	272	-34

30.2. tábla

A közös tevékenységek az együttlét formái és családtípus szerint, 1986/1987, 2009/2010

(évi átlagos nap, %)

Az együttlét formái (kivel együtt)	Párkapcsolatban élők			Egyszülős család		
	1986/1987	1999/2000	2009/2010	1986/1987	1999/2000	2009/2010
Párjával	29,5	28,0	27,3	14,4	6,8	8,5
Párjával és gyermekével	27,7	29,5	24,0	9,1	5,4	2,9
Gyermekével	21,7	23,3	31,2	41,5	55,6	57,7
Egyéb formációban	21,1	19,4	17,4	35,0	32,2	30,8
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
Perc	332	335	333	306	279	272

6.2.2. Nemek szerinti jellemzők

1. A párkapcsolatban élő nők közös tevékenységekben való részvételét jelentősen befolyásolja az, hogy körükben a gyermekgondozási szabadságon levőknek eleve nagyobb esélye van arra, hogy számos tevékenységet más családtagokkal együtt végezzen, továbbá a háztartás ellátásában vállalt nagyobb szerepük szintén több lehetőséget kínál közösen végzett tevékenységekre, mint a férfiaknak. Mindezek miatt 2010-ben *a nők körében a közösen végzett tevékenységek napi átlagban több mint egy órával haladják meg a férfiak időráfordítását*. Negyedszázaddal ezelőtt még nem volt ekkora a nemek közötti különbség, hiszen a nők ideje mindössze 17 perccel haladta meg a férfiakét (31. tábla).

2. Nemek szerint vizsgálva meglehetősen eltérő tendencia figyelhető meg, miután a vizsgált időszak alatt *a nők körében – napi átlagban – 26 perccel nőtt, a férfiaknál 20 perccel csökkent a közösen végzett tevékenységekre fordított idő*. E tendencia kialakulásában bizonyos szerepet játszott az a körülmény, hogy jelenleg a gyermekesek csoportjában számottevően magasabb a gyermekgondozási szabadságon levők hányada. Ennek egyik oka, hogy az 1980-as években, a teljes foglalkoztatottság időszakában kevésbé "érte meg" a tartósabb gyermekgondozási szabadságra menni, mint manapság, a viszonylag magas munkanélküliség időszakában. Azt lehet tehát mondani, hogy *a nemek közötti különbségek egy részét a strukturális kényszerek hozták létre*.

3. A férfiak esetében sajátos vonás, hogy a csökkenés azon társas együttléti formák rovására következett be, amelyeknél az adott tevékenységben zömében más rokon, és nem rokon személyek vettek részt. Ez arra enged következtetni, hogy *e téren a férfiak "külső" kötődései ritkultak*, és lehetséges, hogy a közös tevékenységekre fordított idejük is jelentős részben ezen ok miatt csökkent.

4. A párok nő és férfi tagjainak egymással való közös tevékenysége kissé csökkent, és *enél nagyobb mértékben esett vissza az olyan jellegű közös tevékenység, amikor abban a pár mellett a gyermek/ek is részt vett/ek*. E tendencia kialakulásában feltehetően szerepe lehetett a családokra nehezedő "időnyomásnak", amelyet egy rugalmas munkamegosztás révén próbáltak feloldani, nevezetesen egyre inkább gyakorlattá vált, hogy – az egyéb teendőkre szükséges idő bővítése érdekében – ritkították azokat az alkalmakat, amikor a család minden tagja együtt végez valamilyen tevékenységet. Úgy véljük, hogy bizonyos mértékig ez is befolyásolhatta a családi köhézió alakulását.

31. tábla

*A közös tevékenységek az együttléti formái és nemek szerint, 1986/1987, 2009/2010
Párkapcsolatban élők*

(évi átlagos nap, perc)

Az együttléti formái (kivel együtt)	Párkapcsolatban élők					
	férfi			nő		
	1986/1987	2009/2010	változás	1986/1987	2009/2010	változás
Párjával	102	96	-6	93	86	-7
Párjával és gyermekével	91	81	-10	93	79	-14
Gyermekével	46	62	+16	99	147	+48
Egyéb formációban	84	63	-21	56	53	-3
<i>Összesen</i>	<i>323</i>	<i>303</i>	<i>-20</i>	<i>340</i>	<i>366</i>	<i>+26</i>

6.2.3. Gyermekszám szerint

1. Feltételeztük, hogy a családokban levő gyermekek száma befolyásolja a közös tevékenységekre fordított időt, azonban az adatok a várakozástól eltérően azt mutatták, hogy *a három és több gyermekesek körében megfigyelhető érték csupán 9–10%-kal haladja meg az egy-, illetve a kétgyermekeseknél megfigyelt időráfordítást* (32–33. tábla).

2. A párkapcsolatban élők körében *a gyermekszámmal arányosan növekszik azon időhányad, amelyben az egyik szülő csak a gyermekével végzi közösen az adott tevékenységet*. Mindez érthető is, hiszen a gyermekneveléssel kapcsolatos tevékenységek jelentős része "személyre szabott", tehát több gyermek esetén több az ilyen jellegű tevékenység. Ám ennek mértéke messze nincs arányban a nagyobb gyermekszámmal, amit az is tükröz, hogy a kétgyermekesek ilyen jellegű tevékenységekre fordított ideje csupán egyötöddel haladja meg az egygyermekesekre jellemző értéket, és a három és több gyermekesek körében megfigyelhető érték is csupán 61%-kal magasabb, mint az egygyermekesek csoportjában.

Ez a körülmény részben megerősíteni látszik azt a tapasztalatot, mely szerint a több gyermek már "egymást neveli", részben pedig arra is utalhat, hogy az egygyermekesek – némi képp az egykeséggel összefüggésben – nagyobb mértékben orientálódnak gyermekük felé.

3. A párkapcsolatban levőknél az is jellemző, hogy a "csak gyermekkel" végzett tevékenység minden kategóriában jelentősen megemelkedett a vizsgált időszak alatt. (Az egygyermekesek körében 40, a kétgyermekeseknél 46, a három és több gyermekeseknél 37%-kal növekedett az időráfordítás). Bizonyos fokig ez is lehet a magyarázata annak a gyakorta elhangzó megállapításnak, mely szerint *az utóbbi időszakban a szülők többet foglalkoznak a gyerekekkel*.

4. Más a helyzet az egyszülősök körében, ahol az egy gyermeket nevelők esetében 1986/1987 és 2009/2010 között mindössze 5 perccel emelkedett meg a "csak gyermekkel" végzett tevékenység ideje, miközben a két és több gyermekeseknél 69 perc a növekmény. E változás eredményeként *a több gyermeket nevelő egyszülősök körében teljesen uralkodóvá vált a gyermekkel közös tevékenységek gyakorlata*. (Negyedszázaddal ezelőtt a közösen végzett tevékenységek körén belül 43, jelenleg közel 70%-ot tesz ki.) Mindez jelentős részben azzal függ össze, hogy a vizsgált időszak alatt napi átlagban 88 perccel csökkent az olyan jellegű tevékenység, amikor az anya párjával, és/vagy más személlyel közösen végezte.

Ezt a magatartást a gyermekre való rátelepedésnek lehet tekinteni, amely valójában egyik félnek sem igazán "egészséges". Az időadatok arra engednek következtetni, hogy manapság az egyszülős anyák párkapcsolati lehetőségei beszűkültek, és ezzel párhuzamosan fokozatosan kiszorultak a más rokon és nem rokon személyekkel való kapcsolataik is. *Ilyen külső körülmények mellett a gyermekekkel való gyakoribb együttlét már nem a családi kohézió erősödését, hanem annak bizonyos mértékű deformálódását jelezheti*.

32. tábla

*A közös tevékenységek az együttlét formái és gyermekszám szerint, 1986/1987, 2009/2010
Párkapcsolatban élők*

(évi átlagos nap, perc)

Az együttlét formái (kivel együtt)	Pár egy gyermekkel			Pár két gyermekkel			Pár három és több gyermekkel		
	1986/ 1987	2009/ 2010	válto- zás	1986/ 1987	2009/ 2010	válto- zás	1986/ 1987	2009/ 2010	válto- zás
Párjával	111	107	-4	92	82	-10	77	78	+1
Párjával és gyermekével	83	73	-10	96	84	-12	101	87	-14
Gyermekével	62	87	+25	72	105	+33	102	140	+38
Egyéb formációban	69	60	-9	70	58	-12	72	55	-17
<i>Összesen</i>	<i>325</i>	<i>325</i>	<i>+1</i>	<i>331</i>	<i>329</i>	<i>-2</i>	<i>352</i>	<i>360</i>	<i>+8</i>

33. tábla

*A közös tevékenységek az együttlét formái és gyermekszám szerint, 1986/1987, 2009/2010
Egyszülős családok*

(évi átlagos nap, perc)

Az együttlét formái (kivel együtt)	Egyszülős családok					
	egy gyermekkel			két és több gyermekkel		
	1986/1987	2009/2010	változás	1986/1987	2009/2010	változás
Párjával	41	27	+14	48	17	-31
Párjával és gyermekével	25	10	-15	31	5	-26
Gyermekével	121	126	+5	134	203	+69
Egyéb formációban	113	95	-18	99	68	-31
<i>Összesen</i>	<i>300</i>	<i>258</i>	<i>-42</i>	<i>312</i>	<i>293</i>	<i>-19</i>

6.2.4 A legkisebb gyermek kora szerint

1. A korábbiakban látható volt, hogy a gyermekszám csak a nagycsaládosok esetében mutatott számottevő összefüggést a közösen végzett tevékenységekkel. Azzal a feltételezéssel élünk, hogy a legkisebb gyermek kora e tekintetben meghatározóbb lehet.

Az eredmények igazolták a várakozást, és kimutatható volt, hogy *ahol 7 év alatti gyermek volt a családban, ott a közösen végzett tevékenységekre fordított idő számottevően magasabb értéket mutatott, mint a 7 éves és idősebb gyermeket nevelők körében* (34. tábla). Így például 2009/2010-ben az egygyermekesek körében ha a gyermek 7 év alatti volt, akkor a közösen végzett tevékenységekre fordított idő 27%-kal haladta meg a 7–14 éves gyermeket nevelők megfelelő értékét, a kétgyermekesek körében 47, a három és több gyermekesek csoportjában ugyancsak 27%-kal volt magasabb az érték.

2. Fontos vonás, hogy kis kivételtől eltekintve *csak azok esetében növekedett a közös tevékenységekre fordított idő az elmúlt negyedszázadban, ahol legalább egy 7 év alatti gyermek élt a családban*. Ahol viszont csak 7 éves és idősebb, ezen belül is elsősorban csak 15–24 éves gyermekek éltek, ott a közös tevékenységekre fordított idő komoly mértékben visszaesett. A vissza-

esés mértéke azoknál a két gyermeket nevelőknél a legerőteljesebb, ahol mindkét gyermek 15–24 év közötti volt, 2010-ben az e tevékenységekkel töltött idő a korábbi értéknek csupán negyötödét tette ki. (Napi átlagban egy óra a csökkenés következett be.) E tendencia mögött is alapvetően a társas együttélési szokások változása húzódik meg, nevezetesen *a mai tinédzserek korántsem igénylik oly mértékben a szülőkkel való közös tevékenységeket, mint a korábbi évtizedekben élő társaik.*

Feltételezhető, hogy az 1-2. pontban megfigyelt tendenciák alapvetően a gyermekekkel való együttléti szokások változását tükrözik, és kevésbé a családi kohézió minőségében bekövetkezett változásokat.

3. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a közös tevékenységekkel, és ezen belül az egyes családtagokkal töltött idő nagysága követi a családi életciklus alakulását, nevezetesen, *minél fiatalabb a gyermek annál magasabb értéket mutat a szülőknek a gyermekkel közös tevékenységgel töltött ideje.* Ezzel párhuzamosan minél idősebb a gyermek annál több idő jut a pároknak az egymással való közös tevékenységeire, azaz a párok olyan mértékben "kapják vissza" egymást, amilyen mértékben növekszik a gyermek (35.1.–35.3.tábla).

34. tábla

A közös tevékenységekre fordított idő a legkisebb gyermek kora, és a családban élő gyermek száma szerint, 1986/1987, 2009/2010 Párkapcsolatban élők

(évi átlagos nap, perc)

A legkisebb gyermek kora, a családban élő gyermek száma szerint	A közös tevékenységekre fordított idő		
	1986/1987	2009/2010	változás 2009/2010=100
Egy gyermek			
0–6 éves	391	413	106
7–14 éves	315	324	103
15–24 éves	290	260	90
Két gyermek			
0–6 éves	365	417	114
7–14 éves	316	284	90
15–24 éves	301	240	80
Három és több gyermek			
0–6 éves	364	402	110
7–14 éves	342	317	93

35.1. tábla

*A közösen végzett tevékenységek az együttlét formái és a legkisebb gyermek kora szerint,
1986/1987, 2009/2010
Párkapcsolatban élők*

(évi átlagos nap, perc)

Az együttlét formái (kivel együtt)	Egygyermekesek, a gyermek kora								
	0–6 éves			7–14 éves			15–24 éves		
	1986/ 1987	2009/ 2010	változás percben	1986/ 1987	2009/ 2010	változás percben	1986/ 1987	2009/ 2010	változás percben
Párjával	31,2	23,0	–27	26,3	27,8	+7	41,4	47,7	+4
Párjával és gyermekével	22,8	22,8	+5	31,7	28,4	–8	23,8	18,5	–21
Gyermekével	28,4	40,0	+54	18,7	24,1	+19	11,1	11,5	–2
Egyéb formációban	17,4	14,3	–9	22,9	19,5	–9	23,5	22,3	–10
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>		<i>100,0</i>	<i>100,0</i>		<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	
Perc	391	413	+22	315	324	+9	290	260	–30

35.2. tábla

*A közös tevékenységek az együttlét formái és a legkisebb gyermek kora szerint,
1986/1987, 2009/2010
Párkapcsolatban élők*

(évi átlagos nap, perc)

Az együttlét formái (kivel együtt)	Kétgyermekesek, a legkisebb gyermek kora								
	0–6 éves			7–14 éves			15–24 éves		
	1986/ 1987	2009/ 2010	változás percben	1986/ 1987	2009/ 2010	változás percben	1986/ 1987	2009/ 2010	változás percben
Párjával	28,0	17,8	–28	25,6	26,4	–6	35,2	43,7	–1
Párjával és gyermekével	24,1	25,7	+19	32,9	26,7	–28	30,2	23,4	–35
Gyermekével	28,0	41,2	+70	19,3	28,2	+19	14,0	11,3	–15
Egyéb formációban	20,0	15,6	–8	22,2	19,0	–16	20,6	21,7	–10
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>		<i>100,0</i>	<i>100,0</i>		<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	
Perc	365	417	+52	316	284	+32	301	240	–61

*A közös tevékenységek az együttlét formái és a legkisebb gyermek kora szerint,
1986/1987, 2009/2010
Párkapcsolatban élők*

(évi átlagos nap, perc)

Az együttlét formái (kivel együtt)	Három és több gyermekesek, a legkisebb gyermek kora					
	0–6 éves			7–14 éves		
	1986/ 1987	2009/ 2010	változás percben	1986/ 1987	2009/ 2010	változás percben
Párjával	22,5	18,9	–6	21,6	25,9	+8
Párjával és gyermekével	24,2	23,7	+7	32,8	24,9	–33
Gyermekével	34,3	45,0	+56	24,9	29,0	+7
Egyéb formációban	20,3	12,2	–25	21,0	20,2	–8
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>		<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	
Perc	364	402	+38	342	317	–25

6.2.5. A szülő korcsoportja szerint¹⁷

1. A szülők életkora meghatározó a közös tevékenységekre fordított idő mennyiségét tekintve, ami érthető is, hiszen a fiatalabb korosztályokhoz tartozók zöménél a kisebb gyermekek a jellemzőek, akik eleve jobban igénylik a velük való közös foglalkozást. Ennek megfelelően a 30 év alattiak körében a leghosszabb a közös tevékenységekkel töltött idő, és a 40 év felettiak körében megfigyelhető érték 2010-ben még a kétharmadát sem érte el a fiatalabb szülőkre jellemző értéket (36–37. tábla).

2. Az eltelt negyedszázadban meglehetősen eltérő tendencia alakult ki az egyes korosztályokban, tekintve, hogy a 40 év alattiak körében számottevően növekedett, az ennél idősebbek körében pedig csökkent a közös tevékenységekkel töltött idő. Ennek eredményeként jelenleg nagyobbak az egyes korosztályok közötti eltérések, mint az 1980-as években. Ebben részben az a korábban említett strukturális tényező is szerepet játszott, miszerint a 40 év alatti nők körében – a korábbiakhoz képest – magasabb a gyermekgondozási szabadságon levők hányada.

3. Az eddigi tendenciák alapján várható volt, hogy a fiatalabb szülők csoportjában tapasztalható növekvő időráfordítás azoknál a tevékenységeknél csapódik le, amelyekben csak az egyik szülő foglalkozik a gyermekkel. A gyermek "felé fordulás" előtérbe kerülése oly mértékű volt, hogy nem csupán az időközben megjelenő időnövekményt vontta el, hanem jelentősen visszaszorította a párok egymással való közös tevékenységét is. Azt mondhatjuk tehát, hogy részben a családi időgazdálkodás hatékonyabbá tétele érdekében a fiatalabb szülők feláldozták az egymással való közös tevékenység számottevő részét.

4. Másfajta "stratégia" követhető nyomon a 40 év felettiak körében, akiknél nem csökkent a kizárólag párral való tevékenység, viszont számottevően mérséklődtek (napi átlagban 20–23 perccel) azok a tevékenységek, amelyekben a pár két tagja és a gyermek is részt vett. Viszonylag racionális "döntésnek" tekinthetjük a fenti magatartást, hiszen az idősebb szülők körében nevelkedő gyermekek életkora magasabb, ezért kevésbé igénylik a közös foglalkozásokat. Mindez arra is utalhat, hogy a nagyobb gyermekek, és talán a szüleik ma kevésbé igénylik a közös együttlétet, mint a korábbi időszakokban.

17 Az alacsony elemszám miatt az egyszülősök körében nem volt lehetőség a korcsoportos bontásra.

*A közös tevékenységekre fordított idő korcsoportonként
a 15–29 évesek időráfordításának százalékában
Párkapcsolatban élők*

Korcsoportok	A közös tevékenységekre fordított idő a 15–29 évesek idejének százalékában		Változás 1986/1987 és 2009/2010 között, 2009/2010=100
	1986/1987	2009/2010	
30 év alatti	100,0	100,0	111
30–39 éves	87	85	109
40–49 éves	78	65	93
50– éves	77	64	93

*A közös tevékenységek az együttlét formái és korcsoportok szerint, 1986/1987, 2009/2010
Párkapcsolatban élők*

Az együttlét formái (kivéül együtt)	(évi átlagos nap, perc)					
	1986/1987	2009/2010	Változás percben	1986/1987	2009/2010	Változás percben
	30 év alatti			30–39 éves		
	korcsoport					
Párjával	28,2	18,7	–30	27,2	22,2	–10
Párjával és gyermekével	21,5	19,9	+2	29,0	25,1	–5
Gyermekével	31,5	44,6	+70	23,0	37,6	+61
Egyéb formációban	18,7	16,9	0	21,0	15,1	–15
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>		<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	
Perc	390	433	+43	338	370	+32
	40–49 éves			50– éves		
	korcsoport					
Párjával	29,7	33,6	+5	40,0	42,4	–2
Párjával és gyermekével	30,0	25,1	–20	26,7	20,5	–23
Gyermekével	16,8	21,9	+11	12,3	13,3	0
Egyéb formációban	23,1	19,1	–16	21,0	23,7	+3
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>		<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	
Perc	303	283	–20	300	278	–22

Összegzés

1. A közös tevékenységek meglehetősen komoly időhányadot képviselnek, hiszen ennek értéke (2010-ben) a párkapcsolatban élők körében – napi átlagban – öt és fél órát, az egyszülős keretek között élőknel négy és fél órát tett ki. A párkapcsolatban élők csoportjában negyedszázaddal ezelőtt is hasonló értéket lehetett megfigyelni, az egyszülősöknél viszont napi átlagban több mint félóra csökkenés következett be.

Ezzel együtt is *a családi kohézió szempontjából mindezt pozitív fejleménynek tekinthetjük, hiszen az élet számos területén megjelenő individualizálódást alapul véve, a gyermekes családok többségénél a közös tevékenységek – legalább is a ráfordított idő hosszát tekintve – nem változtak.*

2. A közös tevékenységekre fordított idő belső szerkezete jelentősen megváltozott, nevezetesen *komoly mértékben megnövekedett azon időhányad, amikor a szülő csak a gyermekével közösen végezte az adott tevékenységet, s ezzel párhuzamosan minden további társas forma ideje számottevően visszaesett.* Feltehetően e fejlemény nem hagyta érintetlenül a családi kohéziót, pontosabban annak bizonyos szegmenseit. Itt elsősorban *a párok közös tevékenységének a visszaesésére gondolunk, amely bizonyára hatással lehetett a párkapcsolatok tartalmára, annak szorosságára.*

Ez alapján feltételezhető, hogy a családi életciklus egy-egy szakaszában személyi szinten egyidejűleg lehetnek vesztesei és nyertesei is a társas együttlétnek.

3. 2010-ben *az anyák körében a közösen végzett tevékenységek napi átlagban több mint egy órával haladták meg az apák időráfordítását.* Negyedszázaddal ezelőtt még nem volt ekkora a nemek közötti különbség, hiszen az anyák ideje mindössze 17 perccel haladta meg az apákét.

E mögött egyfajta "ellentételezési folyamat" húzódhat meg, nevezetesen az apák ugyan növekvő, a szellemi foglalkozásúak esetében az anyák idejét meghaladó mértékben vesznek részt a gyermekek gondozásában, ám ennek ellentételezéseként viszont az anyák, az egyéb tevékenységek során a korábbinál sokkal nagyobb időhányadot töltenek el közösen gyermekükkel, mint az apák.

4. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a közös tevékenységekkel, és ezen belül az egyes családtagokkal töltött idő nagysága követi a családi életciklus alakulását, nevezetesen, *minél fiatalabb a gyermek annál magasabb értéket mutat a szülőnek a gyermekkel közös tevékenységgel töltött ideje.* Ezzel párhuzamosan minél idősebb a gyermek annál több idő jut a pároknak az egymással való közös tevékenységeire, azaz a párok olyan mértékben "kadják vissza" egymást, amilyen mértékben növekszik a gyermek.

7. Társas együttlét egyes kiemelt tevékenységek esetében

Ez a fejezet az egyes kiemelt tevékenységekben való társas együttlét jellemzőit próbálja bemutatni. Az egyes tevékenységek kiválasztásakor alapvetően két szempontot vettünk figyelembe: 1. az adott tevékenység szerepe jelentős a családi együttlét szempontjából, 2. viszonylag nagyobb hányadot képvisel a mindennapok időszerkezetén belül. (Ez utóbbi egyúttal elemi feltétele volt a kiválasztásnak, hiszen az alacsony időhányadot képviselő tevékenységeket nem, vagy csak nagyon korlátozottan lehet elemezni a különböző társadalmi-demográfiai jellemzők mentén.)

A napi élet, benne a különböző tevékenységek, nagyon színes palettát alkotnak, elsősorban azért, mert annak egy-egy mozaikja más-más funkciót jelenít meg. A markánsabb mozaikokban a családi együttlét különböző "arcait" lehet megragadni, hiszen *más-más képet villant fel önmagáról a család amikor valamilyen munka jellegű feladat ellátása a cél, amikor a különböző szabadidős tevékenységeket végzi, vagy éppen amikor a közös étkezésre ülnek össze.*

Most alapvetően a mozaikok összerakására törekszünk, amelyek alapját *három nagyobb tevékenységblokk* alkotja, ezek:

– *A munka világa*, amelynek elsősorban a gyermekek munkára való nevelésében van fontos szerepe. Itt külön-külön vizsgáljuk a hagyományos háztartási, valamint a termelő jellegű munkát.

– *A szabadidős tevékenységek*, amelyek színessége, és szerepüknel fogva nagyobb fokú oldotsága alkalmas arra, hogy a családtagok rendszeresen megerősítsék bensőséges kapcsolatukat. Ezek közül a társas szabadidős tevékenységeket, valamint a legtöbb időt lekötő televíziónézést emeltük ki.

– *A közös étkezés*, amely a premodern korban centrálisabb jelentőséggel bírt, mint napjainkban, azonban bizonyos rétegekben a család értékrendjén belül a közös étkezésnek ma is prioritása van.

A fentiekén kívül két "köztes" jellegű tevékenységet is kiemeltünk, ezek közül:

– *A vásárlások és a szolgáltatások igénybevételével kapcsolatos tevékenységek* formailag a háztartás és a család ellátásával kapcsolatos blokkban szerepelnek, azonban a fogyasztói társadalomra jellemző értékek fokozatos térhódításával párhuzamosan, a vásárlások egyre nagyobb hányada egyfajta élményvásárlás formáját ölti, amelyet a családok gyakorta összekötnek bizonyos szabadidős, például szórakoztató jellegű időtöltéssel. Azt lehet tehát mondani, hogy *a vásárlások jelentős része komoly funkció módosuláson megy keresztül, amelyre a multifunkcionalitás a jellemző.*

– *A nem munka jellegű tevékenységekkel kapcsolatos közlekedés* fokozatos előtérbe kerülése szintén az utóbbi időszak új vonásának tekinthető. Bizonyos esetekben az ilyen jellegű közlekedés nem, vagy csak nehezen választható le a munkával kapcsolatos közlekedésről. Ilyen például a gyermekek oktatási intézményekbe való szállítása, amely gyakorta kapcsolódik a szülők munkába való utazásához.

7.1. Munkára nevelés

A korábbi időszakokban a munkára nevelésnek nagy szerepe volt a családokban, hiszen a háztartásgazdaság fenntartásában mindenkinek ki kellett venni a részét, annak érdekében, hogy az hatékonyan működhessen. A háztartásgazdaság – főleg a rurális rétegekben – bizonyos mértékig termelő szervezet volt, alapvetően a mezőgazdasági kistermelésben való érdekelttség miatt. A kisgazdaság részben a saját fogyasztás szükségleteit elégítette ki, részben piacra is termel-

tek.¹⁸ Mára a kistermeléssel kapcsolatos tevékenységre fordított idő egyharmadára csökkent, következésképpen a háztartás termelő tevékenysége egyre szűkebb társadalmi körre szorul vissza.

Azt is meg kell azonban említeni, hogy a gyermekkorban szerzett munkatapasztalatok – különösen a háztartási munkák terén – a későbbiekben, főleg az önálló otthon fenntartásában is kamatoztak, nevezetesen akik a szülőktől elsajátították a szükséges ismereteket, azoknak a saját otthon fenntartása is kevesebb gondot okozhat. A modern korban a háztartásgazdaság szerepének a visszaesésével párhuzamosan csökkent a gyermekmunka iránti szükséglet, ám a mai háztartások működését is megkönnyíti az, ha a gyermekek ebben segítenek.

Előre kell bocsátani, hogy a közölt időadatok nem tartalmazzák a gyermekek által végzett összes háztartási munkát, csak azokat, amelyeket a szülővel együtt végeztek. *A gyermekmunkát illetően tehát ezek az adatok számottevően alulbecsültek*, különösen a 15–24 évesek körében, akik érthetően zömében egyedül végzik az adott tevékenységet. Az időadatok alapján tehát a munkára nevelést, illetve a családi munkamegosztást ezen korlátok között kell értelmezni.

7.1.1. Hagyományos háztartási munkák

1. A hosszabb távú tendenciák azt mutatják, *hogy érezhetően mérséklődött a gyermekek háztartási munkákban való részvétele*. A kapott eredmények értékelésekor azt is figyelembe kell venni, hogy az 1980-as évek közepe óta jelentősen, mintegy egytizedével növekedett a hagyományos háztartási munkákra fordított idő nagysága (38–39. tábla).

2. A munkák zömét, több mint négyötödét a szülők egyedül végzik, és a fennmaradó részt vagy a párral, vagy a gyermekekkel közösen. Párkapcsolatban élők esetében a párral töltött idő az összidőnek 5–7%-át tette ki, és a gyermekek részvétele is ehhez hasonlóan alakult a vizsgált időszakban.

3. *Kimutatható, hogy negyedszázad alatt számottevően csökkent a gyermekek szülőkkel közös háztartási munkája, korábban az összes időráfordítás 7–17%-át végezték a gyermekek, szülővel, jelenleg 5–9% körül alakul a megfelelő érték.*

Az adatok azt is mutatják, hogy *a nagycsaládokban gyakoribb a gyermekekkel való közös munkavégzés*, mint az egy-, illetve a kétgyermekesek körében.

4. *A szülők iskolai végzettsége szerint vizsgálva észrevehető különbségeket lehet megfigyelni*. A legfeljebb 8 általános végzettségű szülők gyermekei vesznek részt a legnagyobb mértékben a háztartás munkáiban, ami részben abból is fakad, hogy ezekben a családokban jóval átlag feletti az e munkákra fordított idő, részben abból is, hogy az e rétegbe tartozó anyák foglalkoztatottsága átlag alatti, következésképpen több idejük marad a gyermekekkel való közös háztartási munkára.

18 Harcsa I.–Sebők Cs.: A részidős mezőgazdasági munka. Életmód–időmérleg. KSH. 2001. 262. old.

38. tábla

*Kivel együtt végezte a hagyományos háztartási munkákat családtípus szerint,
1986/1987, 2009/2010*

(évi átlagos nap, %)

Családtípus	Kivel együtt végezte a hagyományos háztartási munkákat						
	egyedül	párjával	párjával és gyermekével	gyerme- kével	egyéb kombi- náció	összesen	összesen, perc
1986/1987							
Párkapcsolatban élők	83,6	6,6	0,8	7,4	1,6	100,0	122
Egyszülős családok	83,7	2,6	–	8,5	5,2	100,0	153
1999/2000							
Párkapcsolatban élők	86,2	4,6	0,8	6,2	2,3	100,0	130
Egyszülős családok	90,3	0,6	–	6,7	2,4	100,0	165
2009/2010							
Párkapcsolatban élők	85,7	6,7	0,8	5,3	0,8	100,0	133
Egyszülős családok	87,6	0,6	–	8,8	2,9	100,0	171

39. tábla

*A hagyományos háztartási munkákon belül a gyermekek részvételével végzett tevékenységek
a legkisebb gyermek kora szerint, 1986/1987, 2009/2010
Párkapcsolatban élők*

(évi átlagos nap, perc, %)

A legkisebb gyermek kora szerint	A háztartási munkák egészén belül gyermekek részvételével végzett tevékenységek ideje					
	1986/1987		1999/2010		2009/2010	
	perc	az összes időráfordítás százalékában	perc	az összes munka százalékában	perc	az összes időráfordítás százalékában
Egygyermekes						
7–14 éves	9	7,7	8	7,1	6	4,7
15–24 éves	9	7,4	9	6,5	7	4,9
Kétgyermekes						
7–14 éves	13	11,3	11	8,6	11	8,9
15–24 éves	16	12,5	13	10,5	7	5,0
Három és több gyermekes						
7–14 éves	23	17,4	15	9,6	13	8,8

Megjegyzés: az egyszülős családok adatait nem közöljük az alacsony elemszám miatt.

*A hagyományos háztartási munkákon belül a gyermekek részvételével végzett tevékenységek,
a szülő iskolai végzettsége szerint, 1986/1987, 2009/2010
Párkapcsolatban élők*

(évi átlagos nap, perc, %)

A szülő iskolai végzettsége	A háztartási munkák egészén belül a gyermekek részvételével végzett tevékenységek ideje					
	1986/1987		1999/2010		2009/2010	
	perc	az összes időráfordítás százalékában	perc	az összes munka százalékában	perc	az összes időráfordítás százalékában
Legfeljebb 8 általános	12	7,5	13	7,3	13	9,2
Szaktanácsképző	8	6,5	7	6,5	6	6,7
Érettségi	6	4,2	10	7,5	10	8,1
Diploma	7	5,9	9	8,3	10	10,0

7.1.2. A családi gazdaságban végzett tevékenységek

Korábban a mezőgazdasági kistermelés mellett más, zömében ipari és szolgáltatási tevékenység is jellemző volt a családi gazdaságok egy részére, azonban az ilyen jellegű tevékenységek még nagyobb mértékben visszaestek, mint a kistermeléssel kapcsolatos munkák. E munkákat nem csak a saját, hanem más háztartás részére is végezték, alapvetően a kalács rendszer keretében. Ennek a viszonyossági alapon végzett tevékenységnek a racionális magja az volt, hogy részben a nagytömegű szezonális munkák elvégzésében, részben a nagyobb "családi vállalkozások" esetében, így például a saját kivitelezésű lakásépítésben, a rokonság és az ismerősök besegítettek. Azt lehet tehát mondani, hogy a kalács igazodott a háztartás mindenkori szükségleteihez, és ebben koruknak megfelelően a gyermekek is részt vettek.

Tendenciák

1. Az adatok azt tükrözik, hogy a 2000-es évek elejéig a családi gazdaságra, illetve más háztartások részére fordított időnek mintegy egytizedében a gyermekek is részt vettek, szülővel közösen, vagy anélkül. E tekintetben a párkapcsolaton alapuló, illetve egyszülős családban élő gyermekek között csak kismértékű különbségek voltak (41–43. tábla).

A jelenre vonatkozó adatok alapján kiderül, hogy az egyszülős családokban élő gyermekeknél a részvétel mértéke alapvetően nem változott, a párkapcsolatban élő családok gyermekeinél viszont kevesebb mint felére csökkent a részvétel mértéke.

2. Korábban a háztartási munkákhoz hasonlóan, a családi gazdaság munkáinál is az volt a jellemző, hogy a legfeljebb 8 általános végzettséggel rendelkező szülők gyermekei nagyobb mértékben vettek részt az ilyen típusú munkákban, ami természetes is, hiszen az alsóbb társadalmi rétegekben sokkal elterjedtebb volt a családi gazdaság, mint a magasabb státusúakéban. Mára minden rétegben visszaesett a gyermekek ilyen munkákban való részvétele.

41. tábla

*Kivel együtt végezte a családi gazdaság munkáit, családtípus szerint,
1986/1987, 2009/2010*

(évi átlagos nap, %)

Családtípus	Kivel együtt végezte a családi gazdaság munkáit?						
	egyedül	párjával	párjával és gyermekével	gyermeké- vel	egyéb kombiná- ció	összesen	összesen perc
1986/1987							
Párkapcsolatban élők	54,1	17,6	4,1	5,4	18,9	100,0	74
Egyszülős családok	58,6	5,7	1,4	10,0	24,3	100,0	70
1999/2000							
Párkapcsolatban élők	58,8	13,7	5,9	3,9	17,6	100,0	51
Egyszülős családok	60,0	2,9	2,9	11,4	22,9	100,0	34
2009/2010							
Párkapcsolatban élők	58,3	12,5	–	4,2	25,0	100,0	25
Egyszülős családok	58,3	–	–	12,5	29,2	100,0	23

Megjegyzés: az itt közölt táblákban együttesen szerepel a mezőgazdasági, illetve a nem mezőgazdasági munkákkal töltött idő.

42. tábla

A családi gazdaság munkáin belül a gyermekek részvételével végzett tevékenységek a legkisebb gyermekek kora szerint, 1986/1987, 2009/2010

Párkapcsolatban élők

(évi átlagos nap, perc, %)

A legkisebb gyermek kora szerint	A családi gazdaság munkáin belül a gyermekek részvételével végzett tevékenységek ideje					
	1986/1987		1999/2010		2009/2010	
	perc	az összes időráfordítás százalékában	perc	az összes munka százalékában	perc	az összes időráfordítás százalékában
Egygyermekes						
7–14 éves	7	11,1	3	7,7	2	8,3
15–24 éves	11	10,6	7	10,5	3	8,8
Kétgyermekes						
7–14 éves	10	13,8	5	9,1	1	4,2
15–24 éves	11	11,5	9	14,6	1	3,4
Három és több gyermekes						
7–14 éves	14	15,9	7	12,3	1	3,6

Megjegyzés: az egyszülős családok adatait nem közöljük az alacsony elemszám miatt.

*A családi gazdaság munkáin belül a gyermekek részvételével végzett tevékenységek, a szülő iskolai végzettsége szerint, 1986/1987–2009/2010
Párkapcsolatban élők*

(évi átlagos nap, perc, %)

A szülő iskolai végzettsége	A családi gazdaság munkáin belül a gyermekek részvételével végzett tevékenységek ideje					
	1986/1987		1999/2010		2009/2010	
	perc	az összes időráfordítás százalékában	perc	az összes munka százalékában	perc	az összes időráfordítás százalékában
Legfeljebb 8 általános	11	11,5	7	9,3	1	2,7
Szaktanácsképző	6	8,2	6	9,0	2	6,0
Érettségi	5	10,2	3	8,8	3	16,7
Diploma	4	9,5	3	15,0	0	0,0

7.2. Vásárlás, szolgáltatások igénybevétele

A fogyasztói társadalomban kitüntetett szerepe van a vásárlásoknak, illetve a különféle szolgáltatások igénybevételeknek, amelynek érdekében reklámok tömege igyekszik a családokat fogyasztásra ösztönözni. A nagy bevásárló központok és a plázák terjedése szinte kultikus lehetőségeket nyújt a fogyasztók számára azzal, hogy a vásárláshoz és a különféle szolgáltatások igénybevételehez élményszerű kereteket igyekszik biztosítani. Sőt, ezeket az élményeket mintaként kínálja fel a családok számára, ily módon ezek a "külső" életmód minták fokozatosan beívódnak a mindennapok gyakorlatába, követésük pedig önértékké válik.

Miért fontos ez a momentumot kiemelni? Elsősorban azért, mert a mintakövetés a családi kohézió aktív formálójaként relatíve önálló életet képes élni, amely időt, energiát követel a családoktól, és mindezt valamiféle megfelelési kényszer érdekében. Ezeket az energiákat be kell építeni a nap 24 órájába, mint fizikai keretbe, és interiorizálni is kell, azaz érték és élmény szinten is fel kell dolgozni azokat.

A javak élményszerű keretek közötti megvásárlása csak fizikai értelemben ér véget az áru megszerzésével, az élmények feldolgozása, mint a vásárlás és a fogyasztás "utóélete" helyet követel magának, és versengő értéként lép fel a "szelídebb" és bensőségesebb családi értékekkel szemben. Ebben az értékversenyben többnyire alulmaradnak az összetartás finom szöveteiként működő, egymás iránti gesztusok, a családtagok egymásra való figyelme.

E ponton közvetlenül is megfigyelhető a jóléti törekvések, jelen esetben a minél több fogyasztható "jószág" megszerzése, illetve a jóllét elemeinek egymásnak feszülése. Ez utóbbi alatt a családi kötések "finom hangolását" biztosító egymás iránti gesztusok, a családtagok latens, vagy kevésbé látens örömeinek, gondjainak megbeszélését, stb., értjük. Adataink természetesen nem tudják közvetlenül visszaadni ezt a momentumot, azonban azok értelmezésekor ezeket a körülményeket figyelembe kell venni.

Tendenciák

1. A fenti eszmefuttatás alapján feltételezni lehetett, hogy hosszabb időtávon növekedhet a vásárlásra és szolgáltatások igénybevételére fordított idő. Kiderült, hogy *az időráfordítást tekintve negyedszázad alatt csak minimális változás történt*, ami akkor is fontos fejlemény, ha figyelembe vesszük, hogy a korábbi időszakokban gyakorta jellemző volt a vásárlással együtt járó hosszadalmas "sorban állás" (44–45. tábla). Továbbá megváltoztak a családok vásárlási szokásai, korábban gyakrabban mentek vásárolni, mert 1. a különböző fogyasztási cikkek csak több helyen lehetett megvásárolni, 2. kevesebb tároló térrel, főleg hűtő kapacitással rendelkeztek, 3. a gépkocsi kevésbé volt elterjedt, ezért nem volt mód a nagytömegű bevásárlásokra.

Jelenleg sokkal szűkebb társadalmi körre szorultak vissza ezek a korlátozó tényezők. Mindezeket figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy *az időráfordításnak, mint fizikai keretnek a relatív stabilitása csak a mennyiségi jellemzőkről szól, e mögött valójában nagyon komoly minőségi változások mentek végbe a vásárlási szokásokban.*

2. *A gyermekes családoknál – a párkapcsolatban élőknel és az egyszülősöknél egyaránt – a vásárlás alapvetően társas esemény:* jelenleg az ezzel kapcsolatos időráfordítás háromnegyede-negyötöde a szűkebb, vagy tágabb család tagjaival, esetleg ismerősökkel közösen zajlik. Korábban ennél némileg magasabb értékeket lehetett megfigyelni.

3. A 2000-es évek eleje óta komoly fordulat következett be a vásárló család "személyi" összetételében. A 2000-es évek elejéig a vásárlások zöme (60–70%-a) a tágabb családi kör tagjaival, és vagy ismerősökkel közösen zajlott, 2010-ben viszont a párkapcsolatban élők esetében már kevesebb, mint egyharmadot tett ki, az egyszülősök körében kétötödöt. Mindez jelentős részben azzal is magyarázható, hogy *korábban a vásárlás alapvetően "funkcionális" tevékenység volt (tehát az áru megszerzésén volt a hangsúly)*, amelyben nagyobb szerepet kaptak a család idősebb tagjai, és az ismerősök.

4. A fenti tendenciával párhuzamosan *komoly mértékben megnövekedett a gyermekekkel közös vásárlások hányada.* Az 1980-as évek derekán, a párkapcsolatban élő családok esetében az összes vásárlási időnek csupán 11%-ában vettek részt a gyermekek, 2010-ben pedig mintegy egyharmadában. Az egyszülős családok körében is alapvetően hasonló fejlemény figyelhető meg. Ez a tendencia alátámasztja azt a korábbi megállapítást, hogy *a gyermekes családok elindultak az "árubeszerzéstől az élményvásárlás" felé vezető úton.* A családok egy jelentős részének egyre inkább családi program a vásárlás, amelyet egyúttal össze is tudnak kötni különböző szabadidős programokkal, akár ugyanazon bevásárló központ helyszínén.

5. Nagyon fontos körülmény, hogy *a fenti tendencia alapvetően mindegyik társadalmi rétegben jelen van*, csupán a legfeljebb 8 általánossal rendelkezők csoportjában lehet megfigyelni a gyermekek számottevően kisebb arányú részvételét a vásárlásokban. Ez egyúttal arra is utal, hogy a reklámpiac hatékonyan célozza meg szinte valamennyi fogyasztói szegmenset, amelynek eredményeként *csupán a fogyasztási szintekben vannak jelentős társadalmi különbségek, a vásárlások magatartási mintázataiban – nevezetesen abban, hogy a családok számára tömeges és vonzó minta legyen a közös "élményvásárlás" – viszont már csekélyebbek az egyes rétegek közötti eltérések.*

Azt lehet tehát mondani, hogy a családok meghatározott magatartási minták felé való orientálása – a családi kohézió formálódása szempontjából – hasonló "kihívást" jelent minden társadalmi réteg számára. E kihívás alapüzenete pedig nem más, mint olyan értékek előtérbe kerülése, amelyek a fokozott mintakövetésre helyezik a hangsúlyt, háttérbe szorítva a család szűkebb autonómiájára való törekvést. Az értékek versenye tehát a mindennapok részévé vált.

Valószínű, hogy mint alaptendencia, ez a korábbi korokra is jellemző volt, *új vonás viszont, hogy az egyes értékek "életciklusa" lerövidült, míg korábban akár több generáción keresztül is több-kevesebb érvényességgel bírtak, addig ma már egyetlen generáció életében akár többször is megjelenhetnek értékváltások.* Mindez a fogyasztói társadalom szükséges velejárója, amelyben a profitérdekek is amellet szólnak, hogy a fogyasztási javak használati ideje csökkenjen, a régi fogyasztói értékek helyére pedig újak kerüljenek.

44. tábla

Kivel együtt vásárolt, vagy vett igénybe valamilyen szolgáltatást családtypus szerint, 1986/1987, 2009/2010

(évi átlagos nap, %)

Családtípus	Kivel együtt vásárolt, vagy vett igénybe valamilyen szolgáltatást?						
	egyedül	párjával	párjával és gyermekével	gyermekével	egyéb kombináció	összesen	összesen perc
1986/1987							
Párkapcsolatban élők	16,7	11,1	5,6	5,6	61,1	100,0	18
Egyszülős családok	17,4	4,3	0,0	8,7	69,6	100,0	23
1999/2000							
Párkapcsolatban élők	20,0	10,0	5,0	5,0	60,0	100,0	19
Egyszülős családok	24,0	0	0,0	8,0	68,0	100,0	25
2009/2010							
Párkapcsolatban élők	22,7	13,6	9,1	22,7	31,8	100,0	21
Egyszülős családok	27,3	4,5	–	27,3	40,9	100,0	22

45. tábla

Kivel együtt vásárolt, vagy vett igénybe valamilyen szolgáltatást a két gyermekes családokban, a legkisebb gyermek kora szerint, 1986/1987 és 2009/2010 között
Párkapcsolatban élők

(évi átlagos nap, %)

A legkisebb gyermek kora a kétgyermekes családokban	Kivel együtt vásárolt, vagy vett igénybe valamilyen szolgáltatást?						
	egyedül	párjával	párjával és gyermekével	gyermekével	egyéb kombináció	összesen	összesen perc
1986/1987							
0–6 éves	15,8	10,5	5,3	10,5	57,9	100,0	18
7–14 éves	16,7	11,1	5,6	5,6	61,1	100,0	19
15–24 éves	16,7	11,1	0,0	5,6	66,7	100,0	18
1999/2000							
0–6 éves	15,8	5,3	10,5	5,3	63,2	100,0	19
7–14 éves	20,0	10,0	5,0	5,0	60,0	100,0	19
15–24 éves	22,7	13,6	4,5	4,5	54,5	100,0	21
2009/2010							
0–6 éves	17,6	11,8	11,8	17,6	41,2	100,0	18
7–14 éves	25,0	12,5	6,3	25,0	31,3	100,0	16
15–24 éves	22,2	16,7	0,0	22,2	38,9	100,0	20

7.3. A család közös étkezése

A korábbi időszakokra vonatkozóan többnyire a szociográfiai és a szépirodalmi művek alapján ismertek a különböző társadalmi rétegekre jellemző étkezési szokások, azon belül is a közös étkezés gyakorlata, amelynek "csúcspontján" a vasárnapi ebéd állt. A közös étkezések különféle "ceremóniák" kíséretében zajlottak, amelyben egyaránt meghatározó szerepük volt a tartalmi és a formai elemeknek. Mindezek miatt a közös étkezések kiemelkedtek a napi "rendből", ezáltal akár a pozitív, akár a negatív élmények miatt emlékezetes eseményként rögzültek az egymást követő nemzedékek tudatában.

Részben a kétkeresős család modell általánossá válása, részben a családszerkezeti változások felgyorsulása már a korábbi évtizedekben szétzilálta ezt a szokásrendet. Vizsgálatunk ebből kiindulva arra keresi a választ, hogy a családok közös étkezését tekintve milyen tendenciákat lehet megfigyelni az 1980-as évek dereka óta.

A konyhakultúra/infrastruktúra alakulása

Mielőtt a közös étkezések jellemzőire rátérnénk, célszerűnek véljük érinteni a konyha- és ezzel összefüggésben a főzési kultúra alakulását. Elsősorban azért, mert az étkezés és a főzés meglehetősen szoros kapcsolatban áll egymással, hiszen *az étkezéssel szembeni igényeket csak az ezzel viszonylagos összhangban levő főzési igények megfogalmazására, illetve azok teljesülésére lehet ala-*

pozni. Ez utóbbi háttérben pedig többé-kevésbé rendelkezésre áll a szükséges, vagy minimális feltételeket biztosító konyhai infrastruktúra.

Negyedszázad alatt nagyot változtak a konyhakultúra fizikai/térbeli és technikai feltételei, hiszen egyrészt a későbbi időszakban épülő, nagyobb méretű lakásokban nagyobb tér adódik a konyha és tároló hely elhelyezésére, másrészt komoly mértékben fejlődött a konyhai munkák gépesítéssel való megkönnyítése. Itt kell megemlíteni azt is, hogy a közös étkezésekhez megfelelő tér szükséges, és az étkezők elterjedése számottevő mértékben hozzájárult a közös étkezések komfortosabb körülmények közötti megszervezéséhez.

A főzésre fordított idő szempontjából a félkész és kész ételek tömeges megjelenése is jelentős munkamegtakarítást hozott a családoknak. Jogosak voltak tehát azok a várakozások, amelyek a főzéssel kapcsolatos teendőkre fordított idő érdemi csökkenésére számítottak.

Főzésre, mosogatásra fordított idő

Ma már tudjuk, hogy ezek a várakozások nem teljesültek, sőt az időráfordítás számottevő növekedését figyelhetjük meg, hiszen *az 1980-as évek dereka óta a gyermekes családok főzéssel és mosogatással töltött ideje több, mint egyharmaddal növekedett* (46. tábla). Mindehhez még azt is hozzátehetjük, hogy a konyhai munkák zöme továbbra is nőket terheli, bár a nemek közötti különbségek e tekintetben némileg mérséklődtek.

Miként lehet ezt a folyamatot értékelni? Vajon következtethetünk-e ezek alapján arra, hogy *a kétkeresős családmódellem tömegessé válásakor szükségszerűen elszegényedett konyhakultúra kezdi-e visszakapni korábbi rangját?*

A megalapozott válaszhoz számos további információra lenne szükség, ezért csak az időmérleg adatok, illetve az ismert tárgyi/technikai feltételek változásai alapján tudjuk értelmezni a fenti folyamatot. Erre alapozva elmondhatjuk, hogy az 1980-as évek derekához képest sokkal több energia is idő jut az otthoni étkezés feltételeinek a biztosítására, mindezt minőségi változásként értékelhetjük, amely mögött egy igényesebb konyha- és főzési kultúra körvonalazódik.

Kérdésként fogalmazódik, hogy a fenti folyamat milyen hatást gyakorolhat a családi kohézió formálódására? Az a feltételezésünk, hogy mindez pozitív hatással lehet a családi kohézió alakulására, hiszen *nem mindegy, hogy milyen előzetes körülmények mellett ül le a család étkezni*: csak a minimálisan szükséges funkcionális előkészületekre alapozva, vagy komfortosabb lehetőségekre támaszkodva, kiegyensúlyozottabb légkörben.

Az utóbbi légkörben nagyobb a lehetőség a családtagok közötti bensőségebb együttlét megteremtésére, és *az étkezés nem szorítkozik a pusztta táplálkozásra, hanem egyúttal társas esemény is a család mindennapi életében.*

*A gyermeket nevelők főzésre és mosogatásra fordított ideje nemek szerint
1986/1987 és 2009/2010 között*

(évi átlagos nap, perc)

Év	Főzésre	Mosogatásra	Együtt
	fordított idő		
	1986/1987		
Férfi	10	3	13
Nő	86	30	116
Együtt	49	17	66
	1999/2000		
Férfi	12	4	16
Nő	94	33	127
Együtt	56	20	76
	2009/2010		
Férfi	18	5	23
Nő	92	37	129
Együtt	58	22	90
	2010/1986 %-ában		
Férfi	180	167	177
Nő	107	123	111
Együtt	118	129	136

Tendenciák az étkezésre fordított időnél

1. Az 1980-as évek óta a gyermekes családokban mintegy egyötödével növekedett az étkezésre fordított idő, ami arra enged következtetni, hogy *mai étkezések némileg komótosabbak, mint negyedszázaddal előtt*. A ráfordított időt tekintve csak kisebb különbségek figyelhetők meg a párkapcsolatban élő, illetve az egyszülős családok között (47–48. tábla).

A kialakult tendenciában sokféle körülmény játszhatott szerepet. Az is lehetséges, hogy a fenti folyamat kialakításában szerepe volt a munkahelyi étkezés visszaesésének, amire abból is következtethetünk, hogy időközben közel egyötödével növekedett a főzésre szánt idő is, ám az sem kizárt, hogy a családok – a főzési-étkezési kultúrát tekintve – némileg igényesebbek lettek, tehát a nagyobb gondosság több időt igényel.

2. Számottevően növekedett az egyedüli étkezések aránya, a párkapcsolatban élőknel 21%-ról 28%-ra, az egyszülősök körében 26%-ról 35%-ra. Ezzel párhuzamosan *csökkent azon alkalmaké, amikor a család minden tagja együtt étkezik, a párkapcsolatban élőknel 41%-ról 35%-ra, az egyszülősöknél 11%-ról 4%-ra*. Ennek kapcsán azonban azt is meg kell jegyeznünk, hogy a közös étkezésre fordított idő abszolút értékben növekedett (a párkapcsolatban élőknel napi átlagban 65 percről 73 percre, az egyszülősöknél 60 percről 62 percre). Mindezt talán a "felgyorsult élet", vagy idő számlájára is írhatjuk, amely miatt nehezebbé vált a közös programok, így többek között a közös étkezés időpontjának az egyeztetése.

3. Az adatok megerősítik azt közkeletű tapasztalatot, hogy *a gyermekek felnövekedésével párhuzamosan csökken a közös étkezésekre fordított idő*. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért a 47. számú táblában csak a párkapcsolatban élő kétgyermekesek idősorát közöljük, amelyből kiderül, hogy a jelenlegi 15 év feletti gyermeket nevelő családokban sokkal inkább elmarad a közös étkezés, mint az 1980-as évek derekán: akkor az étkezésre fordított idő 38%-át tette ki közös étkezés, jelenleg csupán 27%-át. Ezzel párhuzamosan viszont megnövekedett a szülők egyedül való étkezése, 22%-ról 38%-ra, sőt némileg mérséklődött azon alkalmak időhányada is, amikor a pár együtt étkezik. E tendencia a 2000-es években erősödött fel, és arra utal, hogy a 15 évesnél idősebb gyermeket nevelő családokban a közös étkezés kezd visszaszorulni a korábbi időszakokhoz képest.

4. Meglepő, hogy *iskolai végzettség szerint vizsgálva* nincsenek érdemi különbségek, sem a ráfordított idő nagyságában, sem az étkezések társas összetételében. Ez a tendencia tartós, miután az 1980-as évek dereka óta nem változott.

Úgy tűnik, hogy *az étkezéssel kapcsolatos mennyiségi jellemzőkben, így elsősorban a ráfordított idő nagyságában, és annak társas környezetében a gyermekes családok körében inkább a közös vonások a dominánsak*. Ez alapján arra lehet következtetni, hogy e tekintetben feltehetően a családi életciklusból fakadó kötöttségek sokkal erősebb hatást fejtenek ki, mint a társadalmi réteghelyzethez kötődő kulturális adottságok. Ez utóbbiak megragadására a csupán az időbeli kereteket rögzítő vizsgálati módszerek nem igazán alkalmasak.

47. tábla

Kivel együtt étkezett a nap folyamán, családtípus szerint, 1986/1987 és 2009/2010 között

(évi átlagos nap, %)

Családtípus	Kivel együtt étkezett a nap folyamán?						összesen perc
	egyedül	párjával	párjával és gyermekével	gyermekével	egyéb kombináció	összesen	
1986/1987							
Párok kapcsolatban élők	21,4	15,5	40,5	8,3	14,3	100,0	83
Egyszülős családok	25,9	9,9	11,1	32,1	21,0	100,0	81
1999/2000							
Párok kapcsolatban élők	25,0	14,8	42,1	8,0	10,2	100,0	88
Egyszülős családok	30,4	3,8	6,3	43,0	16,5	100,0	80
2009/2010							
Párok kapcsolatban élők	28,2	15,5	35,0	8,7	12,6	100,0	102
Egyszülős családok	34,7	4,2	4,2	37,9	19,0	100,0	95

48. tábla

Kivel együtt étkezett a nap folyamán a két gyermeces családotban, a legkisebb gyermek kora szerint, 1986/1987 és 2009/2010 között
Párkapcsolatban élők

(évi átlagos nap, %)

A legkisebb gyermek kora a kétgyermekes családokban	Kivel együtt étkezett a nap folyamán?						összesen perc
	egyedül	párjával	párjával és gyermekével	gyermekével	egyéb kombináció	összesen	
1986/1987							
0–6 éves	19,5	9,8	46,3	11,0	13,4	100,0	84
7–14 éves	21,4	10,7	44,0	8,3	15,5	100,0	83
15–24 éves	22,0	20,7	37,8	6,1	13,4	100,0	82
1999/2000							
0–6 éves	21,6	9,1	47,7	12,5	9,1	100,0	88
7–14 éves	27,0	10,1	43,8	7,9	11,2	100,0	89
15–24 éves	26,1	19,3	38,6	4,5	11,4	100,0	88
2009/2010							
0–6 éves	24,3	9,3	43,0	11,2	12,1	100,0	107
7–14 éves	29,9	11,3	37,1	9,3	12,4	100,0	97
15–24 éves	37,9	17,5	27,2	3,9	13,6	100,0	103

7.4. Szabadidős tevékenységek

A gyermekek nevelése, és általában a családi kohézió szempontjából a munka világához hasonló fontosságú a szabadidős keretek közötti együttlét. Ez részben kötetlenebb szféra, amelyben a spontaneitásnak és ezzel együtt az önkifejezésnek is nagyobb szerepe lehet, részben pedig egy sokkal színesebb világban való szereplésre, és így élmények megszerzésére nyújt lehetőséget. Ha az egymáshoz való kötődés elég erős, akkor az ily módon szerzett élmények gazdagítják, vagy legalábbis folyamatosan táplálják az összetartozás érzését. Ez az összetartozás többnyire cselekedetekben, tehát mindennapi tevékenységek formájában nyilvánul meg, amelyet az időmérleg adatok alapján próbálunk megragadni.

A könnyebb áttekinthetőség kedvéért csupán két területet emelünk ki, a társas szabadidős tevékenységeket, valamint a szabadon felhasználható idő legnagyobb szegmensét, a televízió nézést.

7.4.1. Társas szabadidős tevékenységek

Szinte valamennyi szabadidős tevékenységet lehet társas környezetben végezni, azonban a társas szabadidős tevékenységek abban térnek el a többitől, hogy itt alapértelmezésben legalább két személy közös tevékenységéről van szó. E megszorítást is figyelembe véve azonban idesorolódnak az olyan jellegű tevékenységek is, amelyek inkább a társas viszony fenntartására irányulnak, így például a levelezés. Ennek következtében, mint látni fogjuk kis időráfordítással ugyan, de előfordulnak egyedül végzett "társas" tevékenységek.

Kimutatható, hogy a társas szabadidős tevékenységek nagyobb részét jellemzően a beszélgetések (beleértve a telefonost is) teszik ki, az erre fordított idő napi átlagban 23–27 perc között alakult (49. tábla). A "felgyorsult időnek" köszönhetően a beszélgetésre fordított idő hányada

mérséklődött, a korábbi 64%-ról 56%-ra. Itt kell megemlíteni, hogy ezt részben pótolta az internetes levelezés megjelenése, amely az összydőből 5%-ot köt le.

Érzékelhetően csökkent a vendégeskedésre fordított időhányad is, 17%-ról 12%-ra, valamint a kocsmázásé 5%-ról 2%-ra. Ezzel párhuzamosan viszont megnőtt a társas szórakozásra (mulatozás, koncertek látogatása stb.) fordított idő részaránya, 7%-ról 15%-ra.

Mind ezek – negyedszázad távlatában – "apró jelek", azonban részben jelzik az élő kommunikáció visszaszorulását, amelyet az internetes kapcsolattartás bizonyos fokig "kivált", részben pedig a társas élet formáinak bizonyos fokú változását.

49. tábla

*Társas szabadidős tevékenységekre fordított idő, a gyermeces családokban,
1986/1987 és 2009/2010 között*

(évi átlagos nap, %)

Tevékenységek	Társas szabadidős tevékenységekre fordított idő		
	1986/1987	1999/2000	2009/2010
Beszélgetés	64,3	60,0	56,1
Vendégeskedés	16,7	15,0	12,2
Kocsmázás	4,8	5,0	2,4
Társas szórakozás	7,1	12,5	14,6
Egyéb családi tevékenység	7,1	7,5	9,8
Levelezés	0	0	4,9
Összesen, %	100,0	100,0	100,0
Perc	42	39	41

A társas együttlét "személyi összetételének" alakulását tekintve a következő tendenciákat lehet kiemelni.

1. Az összydő egynegyedében-egyötödében a család minden (több gyermek esetén szinte minden) tagja részt vesz adott társas tevékenységben, és ez negyedszázada viszonylag tartós vonás.

2. Jelentősen megnövekedett azon időhányad, amikor a gyermekekkel való közös tevékenységben csak az egyik szülő vesz részt, a párkapcsolatban élő gyermekekésnél az 1980-as évek dereka óta e tekintetben kétszeres aránynövekedés figyelhető meg. E tendenciát felfoghatjuk a családi időgazdálkodásban megjelenő ökonomista törekvésnek is, amely alapvetően arra irányul, hogy ha lehetséges, akkor vagy csak az apa, vagy az anya foglalkozzon a gyermekekkel.

3. Jelentősen mérséklődött az olyan jellegű együttlét, amelyben csak a pár két tagja vesz részt, és ezzel párhuzamosan növekedett az egyedül végzett tevékenység, amely mögött alapvetően az internetes levelezés előtérbe kerülése húzódik meg.

4. A 2000-es évek elejéig viszonylag stabil időhányadot – a párkapcsolatban élő gyermekekésnél egyharmad körüli részt – kötött le az olyan jellegű társas együttlét, amikor legalább egy családtag mellett, legalább egy rokon, vagy nem rokon személy vesz adott tevékenységben. Az ilyen jellegű együttlétnek a család "külső" kapcsolatairól is számot adnak. 2010-re számottevően mérséklődött a tágabb család, illetve az ismerősökkel való közös társas tevékenység.

5. Némileg meglepő módon a legkisebb gyermek kora csak bizonyos vonatkozásokban befolyásolta a fenti tendenciákat, és ez is inkább csak 2010 körül, amely azt jelezte, hogy a szűk családon kívüli személyek ilyen jellegű tevékenységekben való részvétele mérséklődött.

50. tábla

*Kivel együtt végezte társas szabadidős tevékenységet, családtípus szerint,
1986/1987 és 2009/2010 között*

(évi átlagos nap, %)

Családtípus	Kivel együtt végezte a társas szabadidős tevékenységet?						
	egyedül	párjával	párjával és gyermekével	gyermeké- vel	egyéb kombiná- ció	összesen	összesen perc
1986/1987							
Párkapcsolatban élők	4,8	31,0	23,8	7,1	33,3	100,0	42
Egyszülős családok	2,2	11,1	11,1	20,0	55,6	100,0	45
1999/2000							
Párkapcsolatban élők	5,0	22,5	27,5	10,0	35,0	100,0	39
Egyszülős családok	5,4	8,1	8,1	24,3	54,1	100,0	36
2009/2010							
Párkapcsolatban élők	14,3	21,4	21,4	14,3	28,6	100,0	42
Egyszülős családok	10,0	2,5	5,0	32,5	50,0	100,0	40

51. tábla

*Kivel együtt végezte a társas szabadidős tevékenységet a két gyermekes családokban, a legkisebb
gyermek kora szerint, 1986/1987 és 2009/2010 között*
Párkapcsolatban élők

(évi átlagos nap, %)

A legkisebb gyermek kora a kétgyermekes családokban	Kivel együtt végezte a társas szabadidős tevékenységet?						
	egyedül	párjával	párjával és gyermekével	gyermeké- vel	egyéb kombiná- ció	összesen	összesen perc
1986/1987							
0–6 éves	2,5	32,5	22,5	5,0	37,5	100,0	40
7–14 éves	4,7	30,2	23,3	9,3	32,6	100,0	43
15–24 éves	4,9	31,7	24,4	7,3	31,7	100,0	41
1999/2000							
0–6 éves	5,0	25,0	27,5	7,5	35,0	100,0	40
7–14 éves	7,9	21,1	26,3	10,5	34,2	100,0	38
15–24 éves	7,7	25,6	23,1	10,3	33,3	100,0	39
2009/2010							
0–6 éves	10,6	23,4	27,7	14,9	23,4	100,0	47
7–14 éves	13,2	23,7	18,4	13,2	28,9	100,0	38
15–24 éves	15,8	21,1	31,6	13,2	18,4	100,0	38

7.4.2. Televíziózás

Már a korábbi évtizedekben is komoly vita kísérte a televízió nézés növekvő térhódítását, hiszen egyesek ebben az aktív családi együttlét visszaszorulását látták, míg mások ennél pozitívabb nézetet képviseltek, és azon a véleményen voltak, hogy a televízió nézés a családtagok közös térbe való "beterelését" is eredményezheti.

A korábbi fejezetben már utaltunk rá, hogy a televízió nézés mennyisége csökkent a 2000-es évek eleje óta, nevezetesen jelentősen csökkent a tévé előtt töltött idő.¹⁹

Jelen vizsgálatunk szempontjából az alapvető kérdés az volt, hogy az eltelt évtizedekben a tévé milyen szerepet töltött be a társas együttlétben.

Tendenciák

1. Idősoraink azt mutatják, hogy *a televízió nézés individualizálódik, azaz a családtagok egyre inkább egyedül ülnek a tévé képernyője előtt, és ez a tendencia mindegyik társadalmi rétegre érvényes* (52–54. tábla). Ebben döntő szerepet játszik az a körülmény, hogy a családok többsége ma már megengedheti magának, hogy több készüléket tartson a háztartásban, így módon az eltérő érdeklődés jelenleg nem jelent korlátot a szabad program választásban. Az 1980-as évek derekán a párkapcsolatban élő családokban a tévé nézéssel töltött időnek csupán egynegyedét tette ki az egyedüli tévézés, 2010-ban már közel a felét. Az egyszülős családokban a megfelelő érték 39, illetve 65%, ami azt jelenti, hogy a gyermeküket egyedül nevelők egyre inkább a tévézés magányába kényszerülnek.

2. A fenti tendenciával párhuzamosan *komoly mértékben visszaesett a családi tévézés*²⁰ a párkapcsolatban élők esetében – az 1980-as évek derekán – még 28%-ot tett ki, 2010-re 10%-ra csökkent. Érdekes viszont, hogy a párral együtt való tévézés időaránya érdemben nem csökkent, továbbra is az összidő mintegy egyharmadát köti le.

3. *A legkisebb gyermek kora – korábban és jelenleg is – alapvető mértékben meghatározta/meghatározza a család tévé nézési szokásait*, amelyet a kétgyermekes családok példáján mutatunk be.

Az 1980-as évek derekán még az volt a jellemző, hogy minél fiatalabb volt a kisebbik gyermek, annál ritkább volt az olyan alkalom, amikor a pár mellett legalább az egyik gyermek is nézte a tévét. Ha tehát a kisebb gyermek 7 év alatti volt, akkor a tévé nézéssel töltött időnek 16%-át tették ki az ilyen alkalmak, ha 15 éves és idősebb, akkor 38% volt a megfelelő érték. A 7 év alatti gyermek esetén inkább az volt jellemző, hogy a párok közösen ültek a tévé előtt, és ahogy növekedtek a gyermekek, úgy csökkent a párok közös, és ezzel párhuzamosan növekedett a családi tévézésre fordított idő. Mindez annak a jegyében történt, hogy a *nagyobb gyermeket a szülők már "beengedték" a tévé szobába*.

Jelenleg a helyzet már inkább fordított, a nagyobb gyermekek már nem akarnak a szülőkkel együtt tévézni, amit az is bizonyít, hogy – a 15 év feletti gyermeket nevelő családokban – az összidőnek csupán 7%-ában nézik a gyermekek és szülők közösen a tévé műsorát. (Említettük, hogy korábban ez az időhányad 38%-ot tett ki.)

4. Megváltoztak a párok közös tévé nézési szokásai is, miután jelenleg kevésbé jellemző az, hogy kisebb (7 év alatti) gyermek esetén a párok kettesben nézik a tévét, hanem inkább egyedül ülnek le a képernyő előtt. *Korábban a kisebb gyermek életkorától függetlenül egynegyed körüli*

¹⁹ Azt is meg kell említeni, hogy a műszeres technikával való mérések más tendenciát jeleznek, nevezetesen a televíziózásra fordított idő további növekedését jelzik.

²⁰ Családi tévézés alatt azt értjük, amikor legalább az egyik szülő a gyermekkel közösen nézi a műsort.

volt azon időhányad, amikor egyedül televízióztak a párok, ma már viszont alapvetően az egyedüli tévénézés a jellemző. (Ha a kisebb gyermek 7 év alatti, akkor a 44, ha 15 év feletti, akkor 57% a megfelelő érték.)

Az individualizálódási folyamat tehát a gyermekek életkorától függetlenül erősödőben van.

4. A szülők iskolai végzettsége szerint vizsgálva jelentős változások következtek be a szülők és gyermekek közös tévénézési szokásaiban. Az 1980-as évek derekán minden rétegben jellemző szokás volt a szülők és gyermekek közös tévénézése, ám már ekkor is a legfeljebb 8 általánossal rendelkező szülők körében lehetett megfigyelni a legmagasabb időráfordítást. Ez utóbbi rétegbe tartozók családokban a gyermekekkel közös tévénézés mintegy egyharmaddal haladta meg a diplomás családokban megfigyelhető értéket.

A 2000-es évek elején a közös tévénézést illetően elkezdett nyílni az olló a legalsó és a legfelső rétegbe tartozók között, ami 2010-re ugrásszerűen megnőtt, hiszen ekkor az említett két rétegbe tartozók között már négyszeres volt a különbség, a legalacsonyabb státusúak javára. (A legfeljebb 8 általános végzettségű szülők családjában – napi átlagban – 32, a diplomásokéban 8 percet tett ki a közös tévénézés.)

A fenti tendenciák alapján elmondható, hogy mára a gyermekes családok tévénézési szokásai társadalmilag diverzifikálódtak, amelyre az a jellemző, hogy minél magasabb a szülők iskolai végzettsége, annál kevésbé fontos a gyermekekkel való közös tévénézés.

Összegezve elmondható, hogy bármely nézőpontból közelítjük meg a kérdést, a televízió nézésnek a családi kohézióra gyakorolt hatása veszített a jelentőségéből.

52. tábla

Kivel együtt nézte a televíziót, családtípus szerint, 1986/1987 és 2009/2010 között

(évi átlagos nap, %)

Családtípus	Kivel együtt nézte a televíziót?						
	egyedül	párjával	párjával és gyermekével	gyermekével	egyéb kombináció	összesen	összesen perc
1986/1987							
Párkapcsolatban élők	25,5	38,2	28,4	6,9	1,0	100,0	103
Egyszülős családok	39,0	16,0	8,0	30,0	7,0	100,0	100
1999/2000							
Párkapcsolatban élők	41,8	32,6	19,1	5,7	0,7	100,0	142
Egyszülős családok	61,6	4,8	2,1	26,7	4,8	100,0	147
2009/2010							
Párkapcsolatban élők	48,7	35,0	10,3	5,1	0,9	100,0	117
Egyszülős családok	64,6	10,2	7,8	21,2	3,1	100,0	127

53. tábla

Kivel együtt nézte a televíziót a nap folyamán a két gyermekes családokban, a legkisebb gyermek kora szerint, 1986/1987 és 2009/2010 között

Párkapcsolatban élők

(évi átlagos nap, %)

A legkisebb gyermek kora a kétgyermekes családokban	Kivel együtt nézte a televíziót a nap folyamán?						
	egyedül	párjával	párjával és gyermekével	gyermekével	egyéb kombináció	összesen	összesen perc
1986/1987							
0–6 éves	25,7	49,5	16,2	6,7	1,9	100,0	104
7–14 éves	25,0	27,9	37,5	8,7	1,0	100,0	103
15–24 éves	24,0	33,0	38,0	5,0	–	100,0	101
1999/2000							
0–6 éves	39,0	38,2	15,5	6,5	0,8	100,0	124
7–14 éves	41,8	28,4	23,9	5,2	0,7	100,0	133
15–24 éves	44,9	32,0	17,0	4,8	1,4	100,0	147
2009/2010							
0–6 éves	44,4	38,4	11,1	5,1	1,0	100,0	99
7–14 éves	48,3	31,4	15,3	5,1	–	100,0	117
15–24 éves	56,8	34,1	6,8	1,5	0,8	100,0	132

54. tábla

Szülők és gyermekek közös tévénézése a szülők iskolai végzettsége szerint, 1986/1987 és 2009/2010 között

Párkapcsolatban élők

(évi átlagos nap, %)

A szülő iskolai végzettsége	Szülők és gyermekek közös tévénézése					
	1986/1987		1999/2010		2009/2010	
	perc	az összes időráfordítás százalékában	perc	az összes munka százalékában	perc	az összes időráfordítás százalékában
Legfeljebb 8 általános	41	41,4	45	27,4	32	22,5
Szaktanácsadó	38	33,9	37	24,8	20	15,2
Érettségi	31	29,8	31	23,0	15	14,7
Diploma	31	31,3	26	23,4	8	8,6

Megjegyzés: az adatok együttesen tartalmazzák azon eseteket, amikor csak az egyik, vagy mindkét szülő is nézi a gyermekekkel a tévét.

7.5. Családtagok közös közlekedése

A szabadidő megnövekedésével és a motorizáció térhódításával párhuzamosan, a térbeli mozgást tekintve a társadalmak mobilabbak lettek. Ilyen körülmények között *az utazás lehetősége, a mozgás szabadsága egyre inkább "önértékké" vált, és szinte a szabadidős társadalom egyik szimbólumaként jelenik meg a mindennapokban.* E jelenség jelentős mértékben tágítja, pontosabban változatosabbá, színesebbé teheti a családi együttlét lehetséges formáit, ezért a családi kohézió szempontjából is komoly jelentőséggel bír. Ez a kép, bizonyos megszorításokkal a magyar családokra is jellemző, azt is figyelembe véve, hogy hazánkban a szabadidős társadalomra jellemző jólét meglehetősen hézagos formában van jelen.

E tekintetben különösen nagy gondot jelent a közlekedési, ezen belül is a gépkocsi fenntartásával kapcsolatos költségek rohamos emelkedése, ám részben a "kényszerfogyasztás" miatt, (ha a kocsi megvan, akkor használni kell, más fogyasztási javakról való lemondás árán is), részben a presztízs-fogyasztás okán, (a gyermeket mindenhová kocsival viszik stb.), részben, mert különböző okok miatt elkerülhetetlen az autó használata, a családok valahogy ezt a gondot megoldják. Azt lehet tehát mondani, hogy *a családok jelentős része igen nagy árat fizet a mozgás szabadságáért, néha csupán egy kis darabkájáért is.*

Közlekedési célok

Előre kell bocsátanunk, hogy a közös utazás időalapjába soroltuk mindazon közlekedési célokat, illetve időráfordítást, amelyek nem a munkába, illetve iskolába járással voltak összefüggésben. Ez azt jelenti, hogy itt vettük számításba a szabadidős utazások mellett a háztartás és család ellátásával kapcsolatos közlekedést is. Ennek egyik meghatározó eleme a gyermekek óvodába, iskolába, egyéb, az oktatási rendszeren kívüli képzéssel, sportolással, stb. kapcsolatos foglalkozásokra való szállítását jelenti.

Említettük, hogy a szabadidős társadalomra jellemző vonások csak "hézagosan" vannak jelen a magyar társadalomban. Mindezt alátámasztja, hogy a motorizáció erőteljesebb terjedése ellenére az utóbbi negyedszázadban a gyermeket nevelők közlekedésre fordított ideje mindössze 6%-kal növekedett. Ennek fényében úgy tűnik, hogy *a magyar családok térbeli mobilizálódása érdemben nem következett be* (55. tábla).

Jelentős változás figyelhető meg viszont a közlekedési célok szerkezetében, hiszen a munkába és iskolába járással kapcsolatos közlekedés kevesebb, mint a kétharmadára csökkent, az egyéb célú közlekedése pedig több, mint a duplájára növekedett. Az előbbi tendencia az ingázás visszaesésével, az utóbbi pedig jelentős részben a motorizáció terjedésével magyarázható.

A gyermeket nevelő családokban élők közlekedésre fordított ideje, 1986/1987 és 2009/2010 között*
(évi átlagos nap, %)

Közlekedési célok	Közlekedésre fordított idő		
	1986/1987	1999/2000	2009/2010
Háztartás ellátásával kapcsolatos	45,0	42,1	41,5
Gyermekek szállítása	10,0	10,5	17,1
Szabadidővel kapcsolatos	40,0	39,5	34,1
Egyéb	5,0	7,9	7,3
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
Perc			
Munkán kívüli közlekedés	20	38	41
Munkába, iskolába járással kapcsolatos közlekedés	45	25	28
<i>Összes közlekedés</i>	<i>65</i>	<i>63</i>	<i>69</i>

* A munkába, illetve iskolába járással kapcsolatos közlekedés kivételével.

Kivel együtt?

1. Jelentős mértékben kitágultak a családi közlekedési lehetőségei azáltal, hogy negyedszázad alatt megduplázódott a zömében szabadidővel, illetve a háztartás ellátásával kapcsolatos időráfordítás. Említettük, hogy ez utóbbiak egyre növekvő részét a családi bevásárlások teszik ki, amelyek összekapcsolódhatnak szabadidős tevékenységekkel is. *A közlekedésre fordított idő hosszát tekintve nincs különbség a párkapcsolatban, illetve az egyszülős családokban élők között* (56–57. tábla).

2. A megnövekedett időkereten belül érdemben nem sokat módosultak az egyedül, illetve a családtagokkal közös utazások egymáshoz viszonyított aránya. Bizonyos ingadozásokat is figyelembe véve, *a párkapcsolatban élőknel – az összidőn belül – továbbra is mintegy háromötödöt tesz ki a családi utazások részaránya, az egyszülősök körében ennél némileg magasabb a megfigyelt érték.* Mindez azért érdekes, mert a költség szempontok is a közös utazások felé való orientálódást ösztönzik, ám úgy látszik, hogy az egyéni "szabadság" érzésének a megtartása legalább olyan fontos elem a megnövekedett utazási időkerettel való gazdálkodásban.

3. *Viszonylag stabilnak mondható az utazások "személyi összetétele",* hiszen *a párkapcsolatban élők körében, az 1980-as évek közepe óta 36–41% között mozgott azon utazások részaránya, amelyben a család valamennyi tagja, vagy az egyik szülő utazott a gyermekekkel.* Ez utóbbi változatnál a leggyakoribb az olyan eset, amikor az anya viszi bölcsődébe, óvodába, vagy más szervezett keretekben történő foglalkozásra a gyermekeket.

10 és 14% között alakult azon utazások hányada, amelyekben csak a párok vettek részt, és további 10% körüli részarányt tett ki azon utazásoké, amelyekben a szűk család legalább egy tagja mellett más rokon (nagyszülők), vagy nem rokon személyek vettek részt.

Ezek a stabil strukturális arányok arra engednek következtetni, hogy *a gyermekes családok életciklusához kapcsolódó adottságok mint lehetőségek komoly mértékben meghatározzák az utazási, közlekedési szokásokat, ami olyan erősnek bizonyul, hogy a "társas utazások" előfordulása és típusa is meglehetősen jól körvonalazható tartományon belül formálódik.*

4. Ugyanakkor a teljes gyermeknevelési ciklus – az utazási szokások esetében is – további kisebb ciklusokra bontható. Azt lehet mondani, hogy *minél fiatalabb a gyermek, annál több időt töltenek el a családok nem munkába járással kapcsolatos közlekedéssel, továbbá e téren a gyermekek életkorának a meghatározó szerepe idővel erősödött.* Az 1980-as évek derekán a 7 év alatti gyermeket nevelők esetében, a közlekedésre fordított idő mintegy egyharmaddal haladta meg a 15 év feletti gyermeket nevelők megfelelő idejét, 2010-ben pedig több mint a felével.

5. *A gyermek életkora befolyásolja az egyedül, illetve társas környezetben történő utazások egymáshoz viszonyított arányát is.* Így például a 7 éven aluli gyermeket nevelő, párkapcsolatban élők körében a társas környezetben történő utazások kétharmadot, a 15 év feletti gyermekesek esetében pedig még a felét sem éri el a családtagok, vagy más rokon személyekkel való utazások hányada. Ebben meghatározó szerepet játszanak azok a korábban is említett körülmények, mely szerint a kisgyermeket naponta kell vinni bölcsődébe, óvodába, valamint az is, hogy tinédzserek már szívesen utaznak együtt a szüleikkel.

6. *Az utazásra fordított idő kevésbé függ családban élő gyermekek számától, ám ezen belül a társas környezetben való utazások összetételét viszont már számottevő mértékben befolyásolja a gyermekek száma.* A gyermekszámmal párhuzamosan növekszik az olyan utazásokra fordított idő, amelyben a gyermek mellett csak az egyik szülő van jelen. Így például 2010-ben a párkapcsolatban levő egygyermekeseknél az összidő 15%-át tették ki az "egyik szülő gyermekkel" típusú utazások, a három és több gyermekeseknél közel egyharmadot. A különbség zöme a kisgyermekesek gyermekintézményekbe való szállításával összefüggő többlet időből adódik. A nagycsaládosok körében jóval kisebb azon utazások aránya, amikor csak a párok utaznak, valamint az is, amikor más rokon, illetve nem rokon személyek részt vesznek az utazásban.

56. tábla

Kivel együtt közlekedett, családtípus szerint, 1986/1987 és 2009/2010 között

(évi átlagos nap, %)

Családtípus	Kivel együtt közlekedett?						
	egyedül	párjával	párjával és gyermekével	gyermekével	egyéb kombináció	összesen	összesen perc
1986/1987							
Párkapcsolatban élők	40,9	13,6	18,2	18,2	9,1	100,0	21
Egyszülős családok	47,8	8,7	4,3	26,1	13,0	100,0	22
1999/2000							
Párkapcsolatban élők	48,6	10,8	17,1	22,0	9,8	100,0	40
Egyszülős családok	56,4	2,6	2,6	28,2	10,3	100,0	38
2009/2010							
Párkapcsolatban élők	41,5	9,8	17,1	22,0	9,8	100,0	40
Egyszülős családok	53,7	2,4	0,0	31,7	2,2	100,0	42

57. tábla

Kivel együtt közlekedett a két gyermekes családokban, a legkisebb gyermek kora szerint, 1986/1987 és 2009/2010 között
Párkapcsolatban élők

(évi átlagos nap, %)

A legkisebb gyermek kora a kétgyermekes családokban	Kivel együtt közlekedett?						összesen perc
	egyedül	párjával	párjával és gyermekével	gyermekével	egyéb kombináció	összesen	
1986/1987							
0–6 éves	36,0	8,0	20,0	28,0	8,0	100,0	25
7–14 éves	45,0	15,0	20,0	10,0	10,0	100,0	20
15–24 éves	47,4	21,1	10,5	5,3	15,8	100,0	19
1999/2000							
0–6 éves	40,0	6,7	17,8	26,7	8,9	100,0	46
7–14 éves	47,1	8,8	20,6	14,7	8,8	100,0	33
15–24 éves	56,3	15,6	12,5	6,3	9,4	100,0	33
2009/2010							
0–6 éves	33,3	4,2	20,8	35,4	6,3	100,0	48
7–14 éves	51,4	8,6	14,3	17,1	8,6	100,0	34
15–24 éves	53,3	26,7	10,0	3,3	6,7	100,0	31

8. Főbb eredmények, kulcskérdések

Az alábbiakban a vizsgálat főbb eredményeit a kulcskérdésekhez kapcsolva mutatjuk be.

1. Miként alakult a gyermekes családokban élők időfelhasználása?

A gyermekes családokban élők időfelhasználása az 1980-as évek dereka óta néhány vonatkozásban számottevően változott, ám bizonyos esetekben inkább a tartós vonások voltak a jellemzőek.

A változásokat alapvetően strukturális okok idézték elő, és ezek hatása a következőkben jelentkezett:

– *Csökkenett a kereső munkával töltött idő*, döntően két ok miatt: a./ az 1990-es évek eleje óta tömegessé váló munkanélküliség miatt csökkent a főfoglalkozású munkára fordított idő, b./ nagymértékben visszaesett a jövedelemkiegészítő tevékenység, azon belül is a mezőgazdasági kistermelésre fordított idő.

– A foglalkoztatottak körében viszont mintha "megállt volna az idő", miután *a főfoglalkozású munkára fordított idejük ugyanannyi, mint az 1980-as évek derekán*, sőt a fizikai foglalkozásúak körében napi átlagban félóra többlet időt lehet megfigyelni. A szellemi foglalkozásúak körében viszont részben az elnőiesedés, részben a részidős foglalkoztatás némi bővülésével az időráfordítás bizonyos csökkenése a jellemző.

– *A munka jellegű tevékenységeken belül megnövekedett a háztartás és család ellátásával kapcsolatos idő tömege*, döntően két ok miatt: a) a munkanélküliek érthetően növekvő mértékben fordultak a háztartási teendők ellátása felé, ami számottevően megnövelte a gyermekes családok egészére jellemző értéket b) jelentősen kiterjedt a szellemi foglalkozásúak rétege, akik körében a háztartás és család ellátásával kapcsolatos időráfordítás mindig is magasabb volt, mint a fizikai foglalkozású rétegekben, következésképpen súlyarányuk növekedése automatikusan megnövelte a populáció körében megfigyelt értéket. Érdemes megemlíteni, hogy a fizikai foglalkoztatottak körében jelenleg is ugyanakkora nagyságú a háztartás és család ellátásával kapcsolatos átlagos idő, mint negyedszázaddal ezelőtt.

– *A munka jellegű tevékenységek csökkenése révén felszabaduló idő jelentős része a fiziológiai szükségletek terén csapódott le*, nevezetesen az érintettek jelenleg több időt töltenek étkezéssel, valamint testi higiéniával, mint korábban.

– A társadalmilag kötött idő csökkenéséből *az érintettek viszonylag kevés időt tudtak átcsoportosítani a szabadidős tevékenységekre*, az 1980-as évek dereka óta napi átlagban mindössze 11 perccel növekedett a gyermeket nevelők ilyen jellegű tevékenységekkel töltött ideje. E növekedés is kizárólag abból adódik, hogy a munkanélküliek belépése érthetően megnövelte az átlagidőt. Ha azonban csak a foglalkoztatottakat vesszük alapul, akkor kiderül, hogy a fizikaiak körében a szinten tartás, a szellemiek körében viszont a szabadon felhasználható időkeret számottevő csökkenése következett be (napi átlagban közel 20 perc a csökkenés). Látható tehát, hogy *a szabadidős társadalom iránti korábbi felfokozott várakozásnak nem voltak, illetve jelenleg sincsenek meg az alapjai*.

Általános következtetésként fogalmazhatjuk meg tehát, hogy *akinek van munkája, annak a napi időfelhasználása csak annyiban változott a negyedszázaddal ezelőtti helyzethez képest, hogy több időt tölt étkezéssel és tisztálkodással, és kevesebbet jövedelemkiegészítő tevékenységgel*. Ez utóbbit is figyelembe véve azt lehet mondani, hogy hosszabb távon inkább a tartós tendenciák a

dominánsak. Miért fontos ezt hangsúlyozni? Elsősorban azért, mert a korlátokat és adottságokat megjelenítő időkeretek viszonylagos stabilitása, azaz a "kötelmek világa" a maga módján ma is alapvetően hasonló korlátokat jelent a háztartás és a család fenntartásának a szempontjából.

2. Gyermekgondozással és neveléssel töltött idő

1. *A párkapcsolatban élő családokban negyedszázad alatt mintegy kétszeresére növekedett a gyermekekre fordított idő.* A növekedés mértéke a férfiak körében számottevően nagyobb mérvű volt, mint a nők esetében, azonban a nemek közötti különbségek továbbra is nagyok. (2010-ben, az apák napi átlagban 46, az anyák 109 percet töltöttek el gyermekeik gondozásával, nevelésével.)

2. *Az egy gyermeket nevelő egyszülős családokban a fentiekhez képest jóval szerényebb mértékben,* csupán harmadával növekedett a ráfordított idő. A párkapcsolatban élő gyermekesektől eltérően, esetükben csak a 2000-es évek előtti időszakban volt dinamikus növekedés, azóta inkább a ráfordított idő csökkenése a jellemző. (Az 1980-as évek derekán napi átlagban 35, 2010-ben 47 perc volt a megfelelő érték.) A viszonylag alacsony időráfordítás értékelésekor azt is figyelembe kell venni, hogy az egyszülős családok több mint négyötödében az anya neveli a gyermeket. Következésképpen *ezek az alacsony értékek az egyszülős keretek között élő gyermekek komoly hátrányát jelzik.*

3. A tények azt mutatják, hogy *a gyermekek "főtevékenységi keretek" között való gondozása és nevelése a tinédzser kor derekáig tart.* 15 éves kor felett – napi átlagban – csupán néhány percre zsugorodik a korábban igen komoly időráfordítás. A mai szülői generáció napi tapasztalata szempontjából ebben nincs semmi meglepő, az érdekesség az, hogy ez a gyakorlat már a korábbi, tehát az 1980-as évek derekán gyermeket nevelő szülői generációk életében is hasonló volt.

4. Kiderült, hogy *a gyermekszám érdemben nem befolyásolja a gyermekekkel töltött időt, e tekintetben a legkisebb gyermek életkora a meghatározó.* Ezt a képet tovább finomíthatjuk azzal, ha a gyermekszámot és a gyermekek életkorát együttesen vesszük figyelembe.

Nagyon meglepő eredményt kaptunk, hiszen kimutatható, hogy a legtöbb időráfordítást igénylő kisgyermekesek, tehát a 7 év alatti gyermeket nevelők körében, az egygyermekesek egyötödével több időt töltenek el gyermekük gondozásával, mint azok, akiknél kettő, illetve három és több gyermek él a családban. Az egygyermekesek körében, - 2010-ben - napi átlagban 168 percet tett ki az időráfordítás, a két gyermekeseknél 143, a három és több gyermekeseknél 141 perc volt a megfelelő érték.

Mindez arra enged következtetni, hogy gyermekvállalás nem csak értékfüggő "vállalkozás", hanem képességfüggő is. Nem alaptalan azt feltételezni, hogy a ténylegesen vállalt gyermekszám egyfajta "szűrő" szerepet játszik: az egygyermekesek többsége érzi/érezheti azt, hogy nem igazán képes több gyermek vállalására, egyszerűen azért, mert számára nem pusztán több időráfordítást igényel ugyanazon tevékenység elvégzése, hanem azért, is mert számára sokkal nagyobb terhet, gondot jelent ezeknek a feladatoknak a megszervezése, ellátása, mint többgyermekes társainak.

3. Társas együttlét egyes kiemelt tevékenységek esetében

A napi élet, benne a különböző tevékenységek nagyon színes palettát alkotnak, elsősorban azért, mert annak egy-egy mozaikja más-más funkciót jelenít meg. A markánsabb mozaikok-

ban a családi együttlét különböző "arcait" lehet megragadni, hiszen *más-más képet villant fel önmagáról a család amikor valamilyen munka jellegű feladat ellátása a cél, amikor a különböző szabadidős tevékenységeket végzi, vagy amikor a közös étkezésre ülnek össze.*

3.1. Munkára nevelés

A korábbi időszakokban a munkára nevelésnek nagy szerepe volt a családokban, hiszen a háztartásgazdaság fenntartásában mindenkinek ki kellett venni a részét, annak érdekében, hogy az hatékonyan működhessen. A háztartásgazdaság – főleg a rurális rétegekben – bizonyos mértékig termelő szervezet volt, alapvetően a mezőgazdasági kistermelésben való érdekelttség miatt. A kisgazdaság részben a saját fogyasztás szükségleteit elégítette ki, részben piacra is termeltek.²¹ Mára a kistermeléssel kapcsolatos tevékenységre fordított idő egyharmadára csökkent, következésképpen a háztartás termelő tevékenysége egyre szűkebb társadalmi körre szorul vissza.

Kimutatható, hogy negyedszázad alatt számottevően csökkent a gyermekek szülőkkel közös háztartási munkája, korábban az összes időráfordítás 7–17%-át végezték a gyermekek, szülővel, jelenleg 5–9% körül alakul a megfelelő érték.

Az adatok azt is mutatják, hogy *a nagycsaládokban gyakoribb a gyermekekkel való közös munkavégzés, mint az egy-, illetve a kétgyermekesek körében.*

3.2. Közös vásárlások

Komoly mértékben megnövekedtek a gyermekekkel közös vásárlások. Az 1980-as évek derekán, a párkapcsolatban élő családok esetében az összes vásárlási időnek csupán 11%-ában vettek részt a gyermekek, 2010-ben pedig mintegy egyharmadában. Az egyszülős családok körében is alapvetően hasonló fejlemény figyelhető meg.

Ez arra utal, hogy *a gyermekes családok elindultak az "árubeszerzéstől az élményvásárlásig" felé vezető úton.* A családok egy jelentős részének egyre inkább családon belüli program a vásárlás, amelyet egyúttal össze is tudnak kötni különböző szabadidős programokkal, akár ugyanazon bevásárló központ helyszínén. Nagyon fontos körülmény, hogy *a fenti tendencia alapvetően mindegyik társadalmi rétegben jelen van.*

3.3. A család közös étkezése

Korábban a közös étkezések különféle "ceremóniák" kíséretében zajlottak, amelyben egyaránt meghatározó szerepük volt a tartalmi és a formai elemeknek. Mindezek miatt a közös étkezések kiemelkedtek a napi "rendből", ezáltal akár a pozitív, akár a negatív élmények miatt emlékezetes eseményként rögzültek az egymást követő nemzedékek tudatában.

Az 1980-as évek derekát jellemző helyzethez képest számottevően növekedett az egyedüli étkezések aránya, a párkapcsolatban élőknel 21%-ról 28%-ra, az egyszülősök körében 26%-ról 35%-ra. Ezzel párhuzamosan *csökkent azon alkalmaké, amikor a család minden tagja együtt étkezik, a párkapcsolatban élőknel 41%-ról 35%-ra, az egyszülősöknél 11%-ról 4%-ra.*

Ennek kapcsán azonban azt is meg kell jegyeznünk, hogy a közös étkezésre fordított idő abszolút értékben növekedett (a párkapcsolatban élőknel napi átlagban 65 percről 73 percre, az egyszülősöknél 60-ról 62 percre). A megfigyelt tendenciát a "felgyorsult élet", vagy idő számájára is írhatjuk, amely miatt nehezebbé vált a közös programok, így többek között a közös

21 Harcsa I.–Sebők Cs.: A részidős mezőgazdasági munka. Életmód-időmérleg. KSH. 2001. 262. old.

étkezés időpontjának az egyeztetése. Az adatok megerősítik azt közkeletű tapasztalatot, hogy *a gyermekek felnövekedésével párhuzamosan csökken a közös étkezésekre fordított idő.*

3.4. Társas szabadidős tevékenységek

A definíció szerint ebbe a tevékenységi blokkba sorolódik a beszélgetéssel, vendégeskedéssel, kocsimázással, társas szórakozással, valamint egyéb családi tevékenységgel töltött idő. E tevékenységek esetében a következő tendenciák figyelhetők meg:

1. Az össziidő egynegyedében-egyötödében a család minden (több gyermek esetén szinte minden) tagja részt vesz az adott társas tevékenységben, és ez negyedszázada viszonylag tartós vonás.

2. Jelentősen megnövekedett azon időhányad, amikor a gyermekekkel való közös tevékenységben csak az egyik szülő vesz részt, a párkapcsolatban élő gyermekeseknél az 1980-as évek dereka óta e tekintetben kétszeres aránynövekedés figyelhető meg. E tendenciát felfoghatjuk a családi időgazdálkodásban megjelenő ökonomista törekvésnek is, amely alapvetően arra irányul, hogy ha lehetséges, akkor vagy csak az apa, vagy az anya foglalkozzon a gyermekekkel.

3. Jelentősen mérséklődött az olyan jellegű együttlét, amelyben csak a pár két tagja vesz részt, és ezzel párhuzamosan növekedett az egyedül végzett tevékenység, amely mögött alapvetően az internetes levelezés előtérbe kerülése húzódik meg.

3.5. Televíziózás

A televízió nézés individualizálódik, azaz a családtagok egyre inkább egyedül ülnek a tévé képernyője előtt, és ez a tendencia mindegyik társadalmi rétegre érvényes. Ennek következtében komoly mértékben visszaesett a családi tévénézés,²² a párkapcsolatban élők esetében az 1980-as évek derekán még 28%-ot tett ki, 2010-re 10%-ra csökkent. Érdekes viszont, hogy a párral együtt való tévénézés időaránya érdemben nem csökkent, továbbra is az össziidő mintegy egyharmadát köti le.

Mára *a gyermekes családok tévénézési szokásai társadalmilag diverzifikálódtak*, amelyre az a jellemző, hogy *minél magasabb a szülők iskolai végzettsége, annál kevésbé fontos a gyermekekkel való közös tévénézés.*

3.6. Családtagok közös utazása

Jelentős mértékben kitágultak a családi közlekedés lehetőségei azáltal, hogy negyedszázad alatt megduplázódott a zömében szabadidővel, illetve a háztartás ellátásával kapcsolatos időráfordítás. Ez utóbbiak egyre növekvő részét a családi bevásárlások teszik ki, amelyek összekapcsolódhatnak szabadidős tevékenységekkel is. *A közlekedésre fordított idő hosszát tekintve nincs különbség a párkapcsolatban, illetve az egyszülős családokban élők között.*

A megnövekedett időkereten belül érdemben nem sokat módosultak az egyedül, illetve a családtagokkal közös utazások egymáshoz viszonyított aránya. Bizonyos ingadozásokat is figyelembe véve, *a párkapcsolatban élőkénél – az össziidőn belül – továbbra is mintegy háromötödöt tesz ki a családi utazások részaránya, az egyszülősök körében ennél némileg magasabb a megfigyelt érték.* Mindez azért érdekes, mert a költség szempontok is a közös utazások felé való orientálódást ösztönzik, ám úgy látszik, hogy az egyéni "szabadság" érzésének a megtartása legalább olyan fontos elem a megnövekedett utazási időkerettel való gazdálkodásban.

22 Családi tévénézés alatt azt értjük, amikor legalább az egyik szülő a gyermekkel közösen nézi a műsort.

Viszonylag stabilnak mondható az utazások "személyi összetétele", hiszen a párkapcsolatban élők körében, az 1980-as évek közepe óta 36–41% között mozgott azon utazások részaránya, amelyben a család valamennyi tagja, vagy az egyik szülő utazott a gyermekekkel. Ez utóbbi változatnál a leggyakoribb az olyan eset, amikor az anya viszi bölcsődébe, óvodába, vagy más szervezett keretekben történő foglalkozásra a gyermekeket.

4. A családi kohéziót jellemző trendek lehetséges értelmezése

A kérdés megválaszolását különféle alapvetésekre lehet alapozni. Jelen vizsgálatnál abból indultunk ki, hogy hosszabb távon az értékek tartalma, és főleg megjelenési formája szükségszerűen változik, következésképpen a tartalmi és formai elemek "helyi értékét", tehát konkrét jelentését alapvetően társadalomtörténeti kontextusban lehet kellően megfogalmazni.

1. A "gyorsuló időt", valamint a fokozódó individualizálódást is figyelembe véve *pozitív fejleménynek tekinthetjük, hogy a gyermekes családok körében – hosszabb távon – nem változott érdemben az aktív együttléttel töltött idő.* A gyermekek szemszögéből nézve további pozitív fejlemény, hogy jelenleg jóval gyakoribbak a szülők és gyermekek aktív együttléte, mint korábban.

2. A családon belüli kapcsolatok szerkezeti átalakulása azonban azzal járt együtt, hogy *számottevően visszaesett a párok egymással való közös együttléte.* Mindez részben természetes, hiszen a "kohéziós időbank" – a kötöttségek rendszerén belül – időben véges, következésképpen egyes elmeinek az előtérbe kerülése csak mások háttérbe szorulása révén valósulhat meg. (A kötöttségek rendszerén belül elsősorban a társadalmilag kötött, illetve a szabadon felhasználható időkeret viszonylagos stabilizálódását értjük.)

3. *Az egyszülős családokban – a 2000-es évek eleje óta – romlott a helyzet, miután a családtagok aktív együttléte azóta számottevően mérséklődött.* E tendencia miatt tovább növekedett az egyszülős családokban élők hátránya, miután jelenleg körükben az aktív együttléttel töltött idő csupán négyötöde a párkapcsolatban élő családokénak.

Tény, hogy ebben strukturális okok is közrejátszottak, nevezetesen az, hogy ebben a népességcsoportban jelentősen megnövekedett az alacsony társadalmi státusú szülők hányada, akik körében mindig is alacsonyabb értéket mutatott a szűkebb-tágabb család aktív együttléte.

Feltételezhető, hogy az egyszülős családok esetében általános szinten érzékelt hátrányok sorában a családi kohézió kedvezőtlen változása is szerepet játszhatott.

4. *A családi kohézió megfelelő "működtetése" nem csupán az objektív adottságoktól, hanem a szubjektív képességektől és értékektől is függ.* Sőt, ez utóbbiak, a kohézió rendszerébe beágyazódva, komoly mértékben meghatározhatják magát a gyermekvállalást is.

Erre utalnak a gyermekek gondozására és nevelésére fordított időadatok, amelyekből kiderült, hogy az egygyermekesek abszolút értékben is több időt töltenek el gyermekük gondozásával, mint többgyermekes társaik. Nem alaptalan tehát azt feltételezni, hogy a ténylegesen vállalt gyermekszám egyfajta "szűrő" szerepet játszik: az egygyermekesek többsége érzi/érezheti, hogy nem igazán képes több gyermek vállalására. E mögött pedig az esetek egy részében a család összetartásával kapcsolatos képességek részleges hiánya, más esetekben pedig a családdal kapcsolatos értékek eltérő dominanciája húzódik meg. Természetesen ahol az említett képesség hiánya szóba jön, ott bizonyára más okok is szerepet játszhatnak az egykézésben, így például gazdasági, egészségi, stb.

Ha a családi kohéziót, mint családi tőkét értelmezzük, akkor az ilyen esetekre többnyire a "tőkehiányos" helyzet a jellemző. E gondolatmenet alapján *a családi kohéziót, és annak különbö-*

ző megnyilvánulási területeit a humántőke fontos elemének tekinthetjük, ezért szerepe a humántőke újratermelésében alapvető.

5. A kohézió, és annak családi tőkeként való értelmezése, egyúttal gazdagítja a család intézményének működésével kapcsolatos megközelítéseket. Jelentős támpontokat nyújt ahhoz a gyakorta megfogalmazódó, és egymással meglehetősen eltérő nézőpontokat magában hordozó vitához, amelyben egyik oldalról úgy tekintenek a családra, mint a bizonytalan világban az egyetlen védővárra, másik oldalról viszont azt emelik ki, hogy a család sem húzhatja ki magát a változások folyamatából, ezért a makrovilág kedvezőtlen hatásai a családba is begyűrűznek.

E nézőpontok, mint ahogy már korábban is említettük, értékfüggők, nevezetesen az értékelő világképe és értékrendszere határozza meg, hogy a látható/mérhető folyamatokból és jelenségekből mit, milyen rendezőelvek alapján ragad ki, és azt miként értelmezi. Következésképpen – a saját szemszögéből nézve – mindkét nézet képviselőinek "igaza" lehet.

Hasonló a helyzet a családi kohézió általunk bemutatott jellemzői kapcsán is, nevezetesen a családi kohézió mérhető trendjeit is különféleképpen lehet értelmezni, attól függően, hogy mire helyezük a hangsúlyt. Ha a családi tőke újratermelésében alapvető szerepet játszó kohéziót kulcsfontosságúnak véljük, akkor a kohéziót jellemző pozitív, illetve negatív fejleményeket is ezen rendezőelv alapján értékeljük. Következésképpen *minden olyan mozzanatot pozitívnak minősítünk, amely elősegíti a családi tőke akkumulációját, és negatívnak, amely gátolja azt.*

Ha a családi tőkének nem tulajdonítunk kitüntetett szerepet, tehát nem gondoljuk, hogy azt különösképpen erősíteni kellene, tekintve, hogy a meghatározó makro trendek miatt úgysem lehet azon érdemben változtatni, akkor egy "makrovezérelt" világkép jegyében minden alárendelt pozícióba kerülhet, és a "külső" rendezőelvek szerint kerülnek a dolgok a helyükre. Ezen nézőpont alapján a családi kohézió "helyi értéke" is kisebb, következésképpen az erősítését motiváló indokok és szándékok ereje kisebb.

A "makrovezérelt" világkép a gazdasági növekedés jegyében jelenik meg, benne a jólét kap prioritást, és ehhez többnyire a társadalom támogatását is sikerül megnyerni. Ezen prioritás árnyékában a jólét érthetően hátrébb szorul, következésképpen a jólét újratermelését szolgáló mechanizmusok sem kerülnek érdemben a társadalompolitikai érdeklődés a középpontjába.

5. A családi kohézió mint a jólét egyik pillére. Továbblépési lehetőségek a jóléti statisztika irányába

Az időmérleg vizsgálatok, és ezen belül pusztán *a családi kohézió újratermelését bemutató adatok is komoly forrását képezhetik a jóléttel kapcsolatos indikátorrendszer érdemi kibővítésének.* Jeleztük, hogy a kohézió "arcai", tehát konkrét megnyilvánulási területei és formái igen széleskörűek, szerepük szerint pedig "tőkét termelnek". A tőketermelés viszont időben mérhető tevékenységek és interakciók alapján egy sajátos becslési rendszer keretében megjeleníthető.

Korábban, éppen az időmérleg vizsgálatokra alapozva, számlarendszer keretében be lehetett mutatni a háztartásoknak a jólét termelésében játszott szerepét.²³ Ettől eltérő rendezőelvek és mérési/becslési módszerek alapján, lehetőség van a családoknak a jólét újratermelésében játszott szerepének a bemutatására.

A hazai, nemzetközi vonatkozásban is egyedülálló részletezettségű időmérleg-vizsgálatok erre páratlan lehetőséget kínálnak.

23 A háztartási termelés értéke a mai Magyarországon. Szerk.: Sik Endre - Szép Katalin: A háztartási szatellitszámla 2000. évi kísérleti számításai. KSH. 2003. 248. old.

Táblák

A 15–74 ÉVES NÉPESSÉG IDŐFELHASZNÁLÁSA

1. A 15–74 éves népesség időfelhasználása évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

B tábla

C tábla

A GYERMEKET NEVELŐK IDŐFELHASZNÁLÁSA

2. A gyermeket nevelők időfelhasználása évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

B tábla

C tábla

3. A párkapcsolatban élő gyermekesek időfelhasználása évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

4. Az egyszülős családokban élők időfelhasználása évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

5. A gyermeket nevelő foglalkoztatottak időfelhasználása évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között

B tábla

6. A gyermeket nevelő szellemi foglalkozásúak időfelhasználása évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

7. A gyermeket nevelő fizikai foglalkozásúak időfelhasználása évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

8. A párkapcsolatban élő egy 19 év alatti gyermeket nevelők időfelhasználása évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

9. A párkapcsolatban élő két 19 év alatti gyermeket nevelők időfelhasználása évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

10. A párkapcsolatban élő három és több 19 év alatti gyermeket nevelők időfelhasználása évi átlagos napon, 1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

11. A párkapcsolatban élő és legalább egy 19 év alatti, és legalább egy 19–24 éves gyermeket nevelők időfelhasználása évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

12. Az egyszülős családokban csak 19 év alatti gyermeket nevelők időfelhasználása évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

13. Az egyszülős családokban legalább egy 19 év alatti, és legalább egy 19–24 éves gyermeket nevelők időfelhasználása évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

A 15–74 ÉVES NÉPESSÉG IDŐFELHASZNÁLÁSA

1. tábla

A 15–74 éves népesség időfelhasználása évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

(évi átlagos nap/perc)

Tevékenységek	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	522	557	540	453	499	477	436	488	463
<i>1. Kereső-termelő tevékenység</i>	<i>338</i>	<i>216</i>	<i>275</i>	<i>258</i>	<i>167</i>	<i>211</i>	<i>217</i>	<i>146</i>	<i>180</i>
<i>1.1. Fizetett munka</i>	<i>243</i>	<i>149</i>	<i>195</i>	<i>194</i>	<i>130</i>	<i>161</i>	<i>184</i>	<i>123</i>	<i>152</i>
<i>1.1. 1. Főfoglalkozás</i>	<i>231</i>	<i>145</i>	<i>186</i>	<i>189</i>	<i>127</i>	<i>157</i>	<i>183</i>	<i>123</i>	<i>152</i>
<i>1.1.2. Jövedelemkiegészítés</i>	<i>12</i>	<i>5</i>	<i>8</i>	<i>6</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
<i>1.1.2.1. Nem mezőgazdasági</i>	<i>11</i>	<i>4</i>	<i>8</i>	<i>4</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
<i>1.1.2.1.1. Ipari, szolgáltatási, szellemi</i>	<i>11</i>	<i>4</i>	<i>8</i>	<i>4</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>1</i>
<i>1.1.2.1.2. Gyermekgondozás</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>1.1.2.2. Mezőgazdasági</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>1.1.2.2.1. Állattenyésztés</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>1.1.2.2.2. Növénytermesztés</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>1.1.2.2.3. Egyéb tevékenység</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>1.2. Nem fizetett munka</i>	<i>95</i>	<i>67</i>	<i>80</i>	<i>63</i>	<i>38</i>	<i>50</i>	<i>33</i>	<i>23</i>	<i>28</i>
<i>1.2.1. Mezőgazdasági, saját háztartás részére</i>	<i>66</i>	<i>48</i>	<i>57</i>	<i>50</i>	<i>30</i>	<i>40</i>	<i>23</i>	<i>15</i>	<i>19</i>
<i>1.2.1.1. Állattenyésztés</i>	<i>23</i>	<i>18</i>	<i>20</i>	<i>19</i>	<i>9</i>	<i>14</i>	<i>8</i>	<i>4</i>	<i>6</i>
<i>1.2.1.2. Növénytermesztés</i>	<i>36</i>	<i>24</i>	<i>30</i>	<i>25</i>	<i>15</i>	<i>20</i>	<i>12</i>	<i>8</i>	<i>10</i>
<i>1.2.1.3. Élelmiszerek tartósítása</i>	<i>2</i>	<i>5</i>	<i>4</i>	<i>2</i>	<i>5</i>	<i>4</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>2</i>
<i>1.2.1.4. Nem fizetett munka – saját ht. – egyéb munka</i>	<i>5</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>0</i>	<i>1</i>
<i>1.2.2. Mezőgazdasági, más háztartás számára</i>	<i>9</i>	<i>5</i>	<i>7</i>	<i>4</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>2</i>
<i>1.2.2.1. Állattenyésztés</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>1.2.2.2. Növénytermesztés</i>	<i>5</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
<i>1.2.2.3. Egyéb tevékenység</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>1.2.3. Nem mezőgazdasági, más háztartás számára</i>	<i>20</i>	<i>14</i>	<i>17</i>	<i>9</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>
<i>1.2.3.1. Ipari, szolgáltatási, szellemi</i>	<i>19</i>	<i>13</i>	<i>16</i>	<i>9</i>	<i>5</i>	<i>7</i>	<i>6</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
<i>1.2.3.2. Gyermekgondozás</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>1</i>
<i>2. Tanulás</i>	<i>22</i>	<i>19</i>	<i>21</i>	<i>34</i>	<i>32</i>	<i>33</i>	<i>30</i>	<i>28</i>	<i>29</i>
<i>2.1. Iskolarendszerben</i>	<i>19</i>	<i>18</i>	<i>18</i>	<i>29</i>	<i>29</i>	<i>29</i>	<i>26</i>	<i>25</i>	<i>25</i>
<i>2.2. Iskolarendszeren kívül</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>4</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>4</i>	<i>4</i>	<i>4</i>

(Folytatás a következő oldalon)

(Folytatás)

(évi átlagos nap/perc)

Tevékenységek	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
<i>3. Háztartási és ház körüli munka</i>	87	263	178	92	240	169	114	249	184
<i>3.1. Hagyományos háztartási</i>	37	187	115	44	176	113	63	176	122
3.1.1. Főzés, terítés, tálalás	9	76	44	11	76	45	18	79	50
3.1.2. Mosogatás, konyha rendezése	3	28	16	4	29	17	6	33	20
3.1.3. Lakás takarítása, rendezése	7	39	24	8	36	23	8	33	21
3.1.4. Mosás, vasalás	1	36	19	1	27	14	1	21	12
3.1.5. Ház körüli munkák	17	9	13	20	8	13	30	10	20
<i>3.2. Javítás, karbantartás, építkezés</i>	23	18	20	17	5	11	13	4	8
3.2.1. Ruhanemű javítása, varrása	0	14	8	0	3	2	0	3	1
3.2.2. Jármű, háztartási berendezés javítása	10	0	5	9	0	4	6	0	3
3.2.3. Építkezés, épület felújítása	13	3	8	8	2	4	7	1	4
3.3. Egyéb háztartási munka	2	1	2	3	1	2	2	1	2
<i>3.4. Vásárlás, szolgáltatások igénybevétele</i>	11	21	16	13	23	18	16	23	20
3.4.1. Vásárlás	9	18	14	11	20	15	13	21	17
3.4.2. Személyi szolgáltatások igénybevétele	2	3	2	3	3	3	3	2	2
3.5. Egészségügyi szolgáltatások igénybevétele	1	1	1	1	2	2	1	1	1
<i>3.6. Gyermek gondozása, nevelése</i>	12	34	23	14	31	23	17	41	30
3.6.1. Testi gondozás	6	25	16	4	17	11	5	20	13
3.6.2. Mesélés, játék	5	5	5	7	8	8	10	15	13
3.6.3. Tanulás a gyermekkel	2	4	3	2	5	4	2	4	3
3.6.4. Egyéb tevékenység	0	0	0	0	0	0	1	1	1
<i>3.7. Felnőttek ápolása</i>	0	1	1	1	2	1	1	2	2
<i>4. Közlekedés</i>	74	58	66	69	60	64	75	64	70
4.1. Munkába, iskolába	52	35	44	29	20	24	33	23	28
4.2. Háztartás ellátásával kapcsolatosan	7	10	9	14	18	16	19	20	19
4.3. Gyermek szállítása, kísérése	1	2	1	1	3	2	2	3	3
4.4. Szabadidővel kapcsolatosan	12	10	11	23	18	20	20	16	18
4.5. Egyéb céllal	1	1	1	3	2	2	2	2	2
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	670	673	672	683	684	683	716	710	713
5.1. Alvás	507	519	513	509	521	515	504	510	507
5.2. Testi higiénia, öltözködés	50	47	48	57	55	56	76	72	74
5.3. Étkezés	85	80	82	89	84	86	104	97	100
5.4. Passzív pihenés	21	21	21	22	20	21	29	28	28
5.5. Betegség miatt fekvés	7	6	7	5	4	8	3	3	3

(Folytatás a következő oldalon)

(Folytatás)
(évi átlagos nap/perc)

Tevékenységek	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
III. Szabadon végzett tevékenységek	248	210	228	303	257	279	288	243	265
<i>6. Társas szabadidős tevékenység</i>	58	48	53	62	45	53	63	52	57
6.1. Beszélgetés	33	33	33	30	28	29	31	31	31
6.2. Vendégeskedés	6	8	7	6	7	7	6	6	6
6.3. Kocsmázás	6	0	3	8	0	4	5	1	3
6.4. Társas szórakozás	10	4	7	16	7	11	14	7	10
6.5. Egyéb családi tevékenység	3	3	3	2	3	3	3	4	4
6.6. Levelezés	0	1	0	0	0	0	4	3	4
<i>7. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység</i>	1	3	2	2	3	2	2	3	2
7.1. Vallásgyakorlás	1	3	2	1	3	2	1	2	2
7.2. Szervezeti tevékenység				1	0	1	2	3	2
<i>8. Kulturális és sportrendezvények látogatása</i>	6	3	5	5	3	4	3	2	3
8.1. Mozi	4	2	3	2	1	2	1	1	1
8.2. Egyéb kulturális tevékenység	2	1	1	3	2	2	2	1	2
<i>9. Kulturális és szórakoztató tevékenységek</i>	158	133	145	201	180	190	191	163	176
9.1. Újság-, folyóirat-olvasás	26	17	21	18	11	14	13	12	12
9.2. Könyvolvasás	12	12	12	8	10	9	5	10	7
9.3. Rádió, magnó, lemez hallgatása	9	4	7	7	3	5	2	1	2
9.4. Televíziózás, videózás	111	100	105	167	155	161	150	130	140
<i>9.5. Internetezés, számítógépes tevékenység, önképzés számítógép segítségével</i>				1	0	1	20	9	15
9.5.1. Internetezés	–	–	–	1	0	1	16	8	12
9.5.2. Számítógépes tevékenység							4	1	3
<i>10. Egyéb hobbi</i>	5	12	8	9	10	9	9	11	10
<i>11. Séta, sport, testedzés</i>	19	10	14	24	15	19	19	11	15
11.1. Séta	7	5	6	8	6	7	6	6	6
11.2. Kirándulás	6	3	5	9	5	7	5	2	3
11.3. Sport	6	1	4	8	3	5	8	3	5
<i>12. Egyéb szabadidős tevékenység</i>	1	1	1	2	1	2	3	2	2
<i>13. Egyéb</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440

B tábla

Tevékenységek	Végzők aránya								
	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	98,2	99,5	98,9	97,7	99,4	98,6	97,9	99,6	98,8
<i>1. Kereső-termelő tevékenység</i>	76,1	64,7	70,2	62,3	50,3	56,1	55	44,6	49,6
<i>1.1. Fizetett munka</i>	51,1	34,5	42,5	39,9	29,5	34,5	39,9	29,6	34,5
<i>1.1.1. Főfoglalkozás</i>	47,7	32,5	39,8	38,5	28,5	33,3	39,7	29,3	34,3
<i>1.1.2. Jövedelemkiegészítés</i>	5,9	3,1	4,5	2,3	1,6	1,9	0,5	0,4	0,4
<i>1.1.2.1. Nem mezőgazdasági</i>	5,5	2,9	4,2	1,9	1,4	1,6	0,4	0,4	0,4
<i>1.1.2.1.1. Ipari, szolgáltatási, szellemi</i>	5,5	2,9	4,1	1,9	1,4	1,6	0,4	0,3	0,4
<i>1.1.2.1.2. Gyermekgondozás</i>	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>1.1.2.2. Mezőgazdasági</i>	0,4	0,2	0,3	0,4	0,2	0,3	0,0	0,1	0,1
<i>1.1.2.2.1. Állattenyésztés</i>	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
<i>1.1.2.2.2. Növénytermesztés</i>	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	0,0	0,0	0,0
<i>1.1.2.2.3. Egyéb tevékenység</i>	0,2	0,0	0,1	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
<i>1.2. Nem fizetett munka</i>	43,8	41,0	42,3	30,4	24,9	27,6	20,4	18,5	19,4
<i>1.2.1. Mezőgazdasági, saját háztartás részére</i>	36,0	33,9	34,9	26,1	21	23,5	16	13	14,4
<i>1.2.1.1. Állattenyésztés</i>	24,4	25,1	24,8	17,8	13,5	15,5	9,8	7,6	8,7
<i>1.2.1.2. Növénytermesztés</i>	19,0	15,3	17,1	13,0	9,6	11,2	7,6	6,1	6,8
<i>1.2.1.3. Élelmiszerek tartósítása</i>	1,3	4,0	2,7	1,7	3,8	2,8	0,9	1,5	1,2
<i>1.2.1.4. Nem fizetett munka – saját ht. – egyéb munka</i>	6,3	2,5	4,4	3,8	1,0	2,3	2,1	0,4	1,2
<i>1.2.2. Mezőgazdasági, más háztartás s számára</i>	3,9	2,6	3,2	1,9	0,9	1,4	1,3	0,6	0,9
<i>1.2.2.1. Állattenyésztés</i>	1,0	0,8	0,9	0,4	0,1	0,3	0,2	0,0	0,1
<i>1.2.2.2. Növénytermesztés</i>	2,2	1,4	1,8	1,0	0,6	0,8	0,8	0,4	0,6
<i>1.2.2.3. Egyéb tevékenység</i>	1,3	0,8	1,1	0,6	0,3	0,4	0,3	0,2	0,2
<i>1.2.3. Nem mezőgazdasági, más háztartás számára</i>	8,5	9,1	8,8	4,7	4,5	4,6	4,6	6,0	5,3
<i>1.2.3.1. Ipari, szolgáltatási, szellemi</i>	8,2	8,4	8,3	4,6	4,2	4,4	4,0	4,9	4,5
<i>1.2.3.2. Gyermekgondozás</i>	0,3	0,8	0,6	0,1	0,3	0,2	0,8	1,7	1,3
<i>2. Tanulás</i>	7,3	6,6	6,9	10,1	9,9	10,0	9,5	9,3	9,4
<i>2.1. Iskolarendszerben</i>	5,6	5,5	5,6	8,2	8,2	8,2	7,6	7,6	7,6
<i>2.2. Iskolarendszeren kívül</i>	2,0	1,4	1,7	2,8	2,4	2,6	2,7	2,5	2,6
<i>3. Háztartási és ház körüli munka</i>	73,0	96,8	85,3	74,1	94,6	84,8	80,2	95,6	88,2
<i>3.1. Hagyományos háztartási</i>	53,4	94,4	74,6	55,9	92	74,7	66,7	92,4	80,1
<i>3.1.1. Főzés, terítés, tállalás</i>	28,7	83,5	57,0	29,2	79,8	55,5	43,0	83,5	64,1
<i>3.1.2. Mosogatás, konyha rendezése</i>	9,6	74,1	42,9	14,3	72,3	44,5	19,1	71,5	46,5
<i>3.1.3. Lakás takarítása, rendezése</i>	17,9	69,6	44,6	23,2	63,4	44,1	17,9	55,7	37,6
<i>3.1.4. Mosás, vasalás</i>	2,0	41,2	22,2	1,8	33,3	18,2	2,6	33,9	18,9
<i>3.1.5. Ház körüli munkák</i>	21,7	17,6	19,6	19,8	12,3	15,9	28,1	14,5	21,0

(Folytatás a következő oldalon)

(Folytatás)

Tevékenységek	Végzők aránya								
	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
<i>3.2. Javítás, karbantartás, építkezés</i>	15,9	15,5	15,7	11,1	4,4	7,6	8,4	3,5	5,8
3.2.1. Ruhanemű javítása, varrása	0,3	13,4	7,1	0,1	3,4	1,7	0,0	2,5	1,3
3.2.2. Jármű, háztartási berendezés javítása	10,5	0,6	5,4	7,7	0,3	3,9	5,3	0,4	2,7
3.2.3. Építkezés, épület felújítása	5,8	1,8	3,7	3,7	0,7	2,1	3,2	0,6	1,9
3.3. Egyéb háztartási munka	1,8	0,9	1,3	1,6	1,0	1,2	2,4	2,1	2,2
<i>3.4. Vásárlás, szolgáltatások igénybevétele</i>	27,3	49,2	38,6	29,2	49,0	39,5	32,2	48,0	40,0
3.4.1. Vásárlás	25,0	47,6	36,7	26,5	47,0	37,1	29,9	46,4	38,5
3.4.2. Személyi szolgáltatások igénybevétele	4,2	5,7	5,0	5,3	6,1	5,7	5,3	5,7	5,5
3.5. Egészségügyi szolgáltatások igénybevétele	2,6	3,6	3,2	2,9	3,8	3,3	2,6	3,3	3,0
<i>3.6. Gyermek gondozása, nevelése</i>	16,4	28,7	22,7	14,6	24	19,5	16,9	25,5	21,4
3.6.1. Testi gondozás	9,4	23,6	16,7	6,9	17,9	12,6	7,7	17,5	12,8
3.6.2. Mesélés, játék	7,3	6,8	7,0	8,7	10,4	9,6	12,3	16,3	14,4
3.6.3. Tanulás a gyermekkel	3,0	6,9	5,1	3,2	8,0	5,7	3,0	7,1	5,2
3.6.4. Egyéb tevékenység	0,2	0,7	0,5	0,2	0,7	0,5	1,3	2,9	2,1
<i>3.7. Felnőttek ápolása</i>	0,7	1,5	1,1	0,8	2,1	1,4	1,1	2,7	1,9
<i>4. Közlekedés</i>	86,1	77,0	81,4	82,4	78,5	80,3	83,7	78,4	80,9
4.1. Munkába, iskolába	84,9	75,6	80,1	45,4	34,9	39,9	46,1	35,3	40,5
4.2. Háztartás ellátásával kapcsolatosan	24,5	39,8	32,4	29,8	45,6	38,0	37,2	47,4	42,5
4.3. Gyermek szállítása, kísérése	3,0	6,2	4,6	3,2	6,4	4,9	3,9	6,6	5,3
4.4. Szabadidővel kapcsolatosan	36,8	28,2	32,4	41,1	30,9	35,8	33,2	27,1	30,1
4.5. Egyéb céllal	4,1	3,2	3,6	13,1	11,0	12,0	7,7	5,7	6,6
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
5.1. Alvás	100,0	100,0	100,0	99,9	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
5.2. Testi higiénia, öltözködés	99,6	99,6	99,6	99,8	99,8	99,8	99,8	99,9	99,9
5.3. Étkezés	99,9	99,9	99,9	100,0	99,9	99,9	100,0	100,0	100,0
5.4. Passzív pihenés	22,5	22,9	22,7	23,8	21,6	22,7	31,2	31,6	31,4
5.5. Betegség miatt fekvés	2,9	2,6	2,8	3,8	4,3	4,0	4,2	5,6	4,9
III. Szabadon végzett tevékenységek	95,8	95,2	95,5	97,7	97,4	97,5	97,5	97,5	97,5
<i>6. Társas szabadidős tevékenység</i>	57,8	53,2	55,5	55,3	48,4	51,7	58,6	56,2	57,4
6.1. Beszélgetés	46,3	46,0	46,1	41,7	39,4	40,5	43,2	42,5	42,8
6.2. Vendégeskedés	6,9	9,2	8,1	7,7	9,5	8,6	8,2	9,9	9,1
6.3. Kocsmázás	8,1	0,4	4,1	7,1	0,3	3,6	4,9	0,6	2,6
6.4. Társas szórakozás	7,3	3,1	5,1	10,6	4,6	7,5	10,5	5,7	8,0
6.5. Egyéb családi tevékenység	2,2	2,2	2,2	2,3	3,9	3,1	6,6	9,9	8,3
6.6. Levelezés	0,9	1,3	1,1	0,4	0,7	0,6	6,4	5,7	6,0

(Folytatás a következő oldalon)

Tevékenységek	Végzők aránya								
	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
<i>7. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység</i>	1,6	4,3	3,0	1,8	3,5	2,7	1,9	3,4	2,7
7.1. Vallásgyakorlás	1,6	4,3	3,0	1,4	3,2	2,4	1,4	2,9	2,2
7.2. Szervezeti tevékenység				0,4	0,3	0,3	1,9	3,4	2,4
<i>8. Kulturális és sportrendezvények látogatása</i>	5,1	2,8	3,9	3,2	2,3	2,7	2,0	2,0	2,0
8.1. Mozi	3,6	2,0	2,8	1,7	1,1	1,4	0,7	0,9	0,8
8.2. Egyéb kulturális tevékenység	1,5	0,9	1,2	1,6	1,2	1,4	1,3	1,1	1,1
<i>9. Kulturális és szórakoztató tevékenységek</i>	88,3	86,7	87,5	91,6	91,6	91,6	90,7	90,6	90,7
9.1. Újság-, folyóirat-olvasás	48,5	35,0	41,5	31,2	20,2	25,5	21,7	18,5	20,0
9.2. Könyv olvasás	12	13,5	12,8	9,2	10,7	10,0	5,2	10,0	7,7
9.3. Rádió, magnó, lemez hallgatása	11,7	5,8	8,6	8,4	4,5	6,4	3,0	2,2	2,6
9.4. Televíziózás, videózás	74,4	74,7	74,6	87,1	87,8	87,5	85	84,7	84,8
<i>9.5. Internetezés, számítógépes tevékenység, önképzés számítógép segítségével</i>				0,7	0,2	0,4	19,2	11,1	15,0
9.5.1. Internetezés	–	–	–	0,7	0,2	0,4	16,0	9,6	12,7
9.5.2. Számítógépes tevékenység							3,9	1,8	2,8
<i>10. Egyéb hobbi</i>	7,1	14,7	11,1	12,3	16,0	14,2	17,8	20,1	19,0
<i>11. Séta, sport, testedzés</i>	16,0	10,6	13,2	17,5	12,7	15,0	18,1	12,8	15,3
11.1. Séta	9,1	7,6	8,3	9,1	7,9	8,5	7,7	8,1	7,9
11.2. Kirándulás	3,0	1,7	2,3	3,5	2,2	2,8	2,7	1,6	2,1
11.3. Sport	5,7	2,1	3,9	7,0	3,9	5,4	9,0	3,8	6,3
<i>12. Egyéb szabadidős tevékenység</i>	2,8	3,3	3,0	5,0	4,8	4,9	8,0	4,4	6,2
<i>13. Egyéb</i>	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

C tábla

Tevékenységek	Végzők átlagos ideje								
	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	531	560	546	464	502	484	445	490	469
<i>1. Kereső-termelő tevékenység</i>	444	334	392	414	333	376	394	328	363
<i>1.1. Fizetett munka</i>	475	433	458	487	439	465	461	417	441
<i>1.1.1. Főoglalkozás</i>	483	446	467	490	446	471	461	419	442
<i>1.1.2. Jövedelemkiegészítés</i>	207	157	189	248	169	214	182	150	166
<i>1.1.2.1. Nem mezőgazdasági</i>	202	150	184	224	153	192	151	143	147
<i>1.1.2.1.1. Ipari, szolgáltatási, szellemi</i>	202	146	182	225	151	192	151	146	149
<i>1.1.2.1.2. Gyermekgondozás</i>	80	355	264	60	215	193	0	115	115
<i>1.1.2.2. Mezőgazdasági</i>	251	235	246	345	292	327	453	134	259
<i>1.1.2.2.1. Állattenyésztés</i>	165	159	163	278	55	229	0	0	0
<i>1.1.2.2.2. Növénytermesztés</i>	309	276	297	419	422	420	453	360	423
<i>1.1.2.2.3. Egyéb tevékenység</i>	134	114	129	190	146	175	0	0	0
<i>1.2. Nem fizetett munka</i>	217	163	190	209	150	181	160	124	142
<i>1.2.1. Mezőgazdasági, saját háztartás részére</i>	183	142	162	193	141	169	145	113	130
<i>1.2.1.1. Állattenyésztés</i>	93	71	82	106	65	88	80	56	69
<i>1.2.1.2. Növénytermesztés</i>	188	154	173	194	153	176	158	135	147
<i>1.2.1.3. Élelmiszerek tartósítása</i>	163	134	140	142	141	142	153	125	135
<i>1.2.1.4. Nem fizetett munka – saját ht. – egyéb munka</i>	80	57	73	101	82	97	89	84	88
<i>1.2.2. Mezőgazdasági, más háztartás számára</i>	242	202	226	236	231	234	212	159	195
<i>1.2.2.1. Állattenyésztés</i>	164	123	144	142	63	123	76	50	73
<i>1.2.2.2. Növénytermesztés</i>	229	229	229	236	246	240	206	162	190
<i>1.2.2.3. Egyéb tevékenység</i>	203	128	174	241	210	230	322	103	229
<i>1.2.3. Nem mezőgazdasági, más háztartás számára</i>	233	150	188	186	128	157	148	122	133
<i>1.2.3.1. Ipari, szolgáltatási, szellemi</i>	238	152	193	188	129	159	155	107	127
<i>1.2.3.2. Gyermekgondozás</i>	77	99	93	97	108	105	83	121	110
<i>2. Tanulás</i>	305	295	300	332	330	331	319	303	311
<i>2.1. Iskolarendszerben</i>	343	320	331	360	357	358	342	327	334
<i>2.2. Iskolarendszeren kívül</i>	146	129	138	151	135	144	155	144	150
<i>3. Háztartási és ház körüli munka</i>	120	272	209	125	253	199	142	260	209
<i>3.1. Hagyományos háztartási</i>	70	198	154	79	191	151	95	191	152
<i>3.1.1. Főzés, terítés, tállalás</i>	31	92	77	38	96	81	42	94	78
<i>3.1.2. Mosogatás, konyha rendezése</i>	27	38	37	28	40	38	33	47	44
<i>3.1.3. Lakás takarítása, rendezése</i>	41	56	53	36	57	52	45	58	55
<i>3.1.4. Mosás, vasalás</i>	55	87	85	59	81	80	40	62	61
<i>3.1.5. Ház körüli munkák</i>	79	48	65	99	62	84	106	72	94

(Folytatás a következő oldalon)

Tevékenységek	Végzők átlagos ideje								
	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
<i>3.2. Javítás, karbantartás, építkezés</i>	144	114	129	149	120	140	152	111	139
3.2.1. Ruhanemű javítása, varrása	104	106	106	66	102	101	80	104	104
3.2.2. Jármű, háztartási berendezés javítása	95	46	93	114	66	113	113	39	107
3.2.3. Építkezés, épület felújítása	217	183	209	208	220	210	207	179	202
3.3. Egyéb háztartási munka	127	146	134	165	125	149	79	67	73
<i>3.4. Vásárlás, szolgáltatások igénybevétele</i>	40	42	41	46	46	46	50	48	48
3.4. 1. Vásárlás	36	38	37	40	42	41	45	44	45
3.4.2. Személyi szolgáltatások igénybevétele	46	49	48	53	50	51	49	38	43
3.5. Egészségügyi szolgáltatások igénybevétele	42	36	38	50	47	48	52	38	44
<i>3.6. Gyermekek gondozása, nevelése</i>	76	118	103	93	131	117	103	161	139
3.6.1. Testi gondozás	60	107	95	61	96	87	62	116	100
3.6.2. Mesélés, játék	68	67	67	82	82	82	82	92	88
3.6.3. Tanulás a gyermekkel	57	52	53	67	67	67	66	62	63
3.6.4. Egyéb tevékenység	44	45	45	42	46	45	44	47	46
<i>3.7. Felnőttek ápolása</i>	67	68	68	75	78	77	96	84	87
<i>4. Közlekedés</i>	86	75	81	84	76	80	90	82	86
4.1. Munkába, iskolába	62	47	54	63	56	60	71	64	68
4.2. Háztartás ellátásával kapcsolatosan	30	26	27	45	39	41	50	42	46
4.3. Gyermek szállítása, kísérése	26	29	28	35	43	40	48	51	50
4.4. Szabadidővel kapcsolatosan	34	34	34	57	57	57	59	58	58
4.5. Egyéb céllal	30	37	34	20	20	20	32	41	36
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	670	673	672	683	684	683	716	710	713
5.1. Alvás	507	519	513	509	521	515	504	510	507
5.2. Testi higiénia, öltözködés	50	47	49	57	55	56	76	72	74
5.3. Étkezés	85	80	82	89	84	86	104	97	100
5.4. Passzív pihenés	95	91	93	94	92	93	92	90	91
5.5. Betegség miatt fekvés	254	220	237	140	104	120	68	56	61
III. Szabadon végzett tevékenységek	259	221	239	311	264	287	296	249	271
<i>6. Társas szabadidős tevékenység</i>	<i>101</i>	<i>90</i>	<i>96</i>	<i>112</i>	<i>93</i>	<i>103</i>	<i>107</i>	<i>92</i>	<i>99</i>
6.1. Beszélgetés	71	72	72	72	71	72	71	72	71
6.2. Vendégeskedés	90	82	85	80	72	75	71	58	64
6.3. Kocsmázás	76	80	76	107	86	106	100	110	101
6.4. Társas szórakozás	131	134	132	149	144	147	134	123	130
6.5. Egyéb családi tevékenység	136	112	124	94	80	85	49	43	45
6.6. Levelezés	41	42	42	72	46	55	64	60	62

(Folytatás a következő oldalon)

(Folytatás)

Tevékenységek	Végzők átlagos ideje								
	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
<i>7. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység</i>	67	68	68	103	86	91	94	78	83
7.1. Vallásgyakorlás	67	68	68	82	79	80	82	74	76
7.2. Szervezeti tevékenység				187	142	165	94	78	83
<i>8. Kulturális és sportrendezvények látogatása</i>	119	115	118	141	139	140	135	124	130
8.1. Mozi	112	114	113	117	117	117	139	116	126
8.2. Egyéb kulturális tevékenység	130	111	122	163	156	160	133	129	131
<i>9. Kulturális és szórakoztató tevékenységek</i>	179	153	166	219	197	207	210	179	194
9.1. Újság-, folyóirat-olvasás	53	48	51	57	56	56	60	62	61
9.2. Könyvolvasás	98	88	92	92	94	93	96	97	97
9.3. Rádió, magnó, lemez hallgatása	78	73	77	80	72	77	68	66	67
9.4. Televíziózás, videózás	149	134	141	192	177	184	177	154	165
<i>9.5. Internetezés, számítógépes tevékenység, önképzés számítógép segítségével</i>				125	90	119	106	84	98
9.5.1. Internetezés	–	–	–	125	90	119	100	83	93
9.5.2. Számítógépes tevékenység							109	79	99
<i>10. Egyéb hobbi</i>	66	81	76	70	62	65	51	54	53
<i>11. Séta, sport, testedzés</i>	118	96	109	136	115	127	104	85	96
11.1. Séta	73	71	72	83	78	81	72	74	73
11.2. Kirándulás	216	190	206	251	243	248	183	135	165
11.3. Sport	101	68	92	109	77	97	93	71	86
<i>12. Egyéb szabadidős tevékenység</i>	37	26	31	35	30	32	33	34	34
<i>13. Egyéb</i>	98	19	56	90	132	101	40	36	37

A GYERMEKET NEVELŐK IDŐFELHASZNÁLÁSA

2. tábla

A gyermeket nevelők időfelhasználása évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

évi átlagos nap/ perc

Tevékenységek	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	579	626	603	527	584	558	515	581	551
<i>1. Kereső-termelő tevékenység</i>	401	260	328	341	213	272	296	182	234
<i>1.1. Fizetett munka</i>	310	203	255	273	181	223	263	163	209
<i>1.1. 1. Főfoglalkozás</i>	298	200	247	266	178	218	263	163	208
<i>1.1.2. Jövedelemkiegészítés</i>	12	4	8	7	3	5	0	1	1
<i>1.1.2.1. Nem mezőgazdasági</i>	11	3	7	6	2	4	0	1	0
<i>1.1.2.1.1. Ipari, szolgáltatási, szellemi</i>	11	3	7	6	2	4	0	1	0
<i>1.1.2.1.2. Gyermekgondozás</i>	0	0	0			0	0	0	0
<i>1.1.2.2. Mezőgazdasági</i>	1	0	1	1	1	1	0	0	0
<i>1.1.2.2.1. Állattenyésztés</i>	0	0	0			0	0	0	0
<i>1.1.2.2.2. Növénytermesztés</i>	1	0	0	1		1	0	0	0
<i>1.1.2.2.3. Egyéb tevékenység</i>	0	0	0			0	0	0	0
<i>1.2. Nem fizetett munka</i>	91	57	73	68	33	49	33	19	25
<i>1.2.1. Mezőgazdasági, saját háztartás részére</i>	60	41	50	53	25	38	22	12	17
<i>1.2.1.1. Állattenyésztés</i>	22	16	19	21	8	14	8	3	5
<i>1.2.1.2. Növénytermesztés</i>	31	20	25	26	12	18	10	7	8
<i>1.2.1.3. Élelmiszerek tartósítása</i>	2	4	3	3	5	4	2	2	2
<i>1.2.1.4. Nem fizetett munka – saját ht. – egyéb munka</i>	5	1	3	4	1	2	2	0	1
<i>1.2.2. Mezőgazdasági, más háztartás számára</i>	10	6	8	5	3	4	4	1	2
<i>1.2.2.1. Állattenyésztés</i>	2	1	2	1		0	0	0	0
<i>1.2.2.2. Növénytermesztés</i>	5	4	4	3	2	2	3	1	2
<i>1.2.2.3. Egyéb tevékenység</i>	3	1	2	1	1	1	1	0	1
<i>1.2.3. Nem mezőgazdasági, más háztartás számára</i>	21	9	15	9	5	7	7	6	6
<i>1.2.3.1. Ipari, szolgáltatási, szellemi</i>	21	9	15	9	5	7	6	5	6
<i>1.2.3.2. Gyermekgondozás</i>	0	0	0			0	0	0	0
<i>2. Tanulás</i>	6	4	5	4	4	4	5	5	5
<i>2.1. Iskolarendszerben</i>	3	3	3	2	2	2	2	3	2
<i>2.2. Iskolarendszeren kívül</i>	3	2	2	2	2	2	2	2	2

(Folytatás a következő oldalon)

(Folytatás)
évi átlagos nap/ perc

Tevékenységek	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
<i>3. Háztartási és ház körüli munka</i>	99	304	205	113	308	219	142	330	244
<i>3.1. Hagyományos háztartási</i>	37	207	125	44	210	134	63	202	138
<i>3.1.1. Főzés, terítés, tálalás</i>	10	86	49	12	94	56	18	92	58
<i>3.1.2. Mosogatás, konyha rendezése</i>	3	30	17	4	33	20	5	37	22
<i>3.1.3. Lakás takarítása, rendezése</i>	7	40	24	7	41	25	6	35	22
<i>3.1.4. Mosás, vasalás</i>	1	45	24	1	37	21	1	29	16
<i>3.1.5. Ház körüli munkák</i>	16	6	11	21	6	13	33	9	20
<i>3.2. Javítás, karbantartás, építkezés</i>	27	16	21	21	5	13	16	4	10
<i>3.2.1. Ruhanemű javítása, varrása</i>	0	12	7		3	2	0	2	1
<i>3.2.2. Jármű, háztartási berendezés javítása</i>	11	0	6	11		5	7	0	3
<i>3.2.3. Építkezés, épület felújítása</i>	15	3	9	10	2	6	9	2	5
<i>3.3. Egyéb háztartási munka</i>	2	1	2	4	2	3	1	1	1
<i>3.4. Vásárlás, szolgáltatások igénybevétele</i>	11	23	17	14	26	20	15	24	20
<i>3.4. 1. Vásárlás</i>	9	20	15	11	22	17	13	22	17
<i>3.4.2. Személyi szolgáltatások igénybevétele</i>	2	3	3	3	3	3	2	2	2
<i>3.5. Egészségügyi szolgáltatások igénybevétele</i>	1	1	1	1	2	1	1	1	1
<i>3.6. Gyermek gondozása, nevelése</i>	20	55	38	29	62	47	44	96	72
<i>3.6.1. Testi gondozás</i>	9	41	25	9	34	23	13	52	34
<i>3.6.2. Mesélés, játék</i>	8	6	7	15	15	15	23	31	27
<i>3.6.3. Tanulás a gyermekkel</i>	4	7	6	5	13	9	6	11	9
<i>3.6.4. Egyéb tevékenység</i>	0	1	0		1	0	2	3	2
<i>3.7. Felnőttek ápolása</i>	0	1	0	1	1	1	1	2	2
<i>4. Közlekedés</i>	73	58	65	69	58	63	73	65	69
<i>4.1. Munkába, iskolába</i>	53	35	44	33	19	25	35	23	28
<i>4.2. Háztartás ellátásával kapcsolatosan</i>	7	11	9	12	18	16	16	19	17
<i>4.3. Gyermek szállítása, kísérése</i>	1	3	2	3	6	4	5	8	7
<i>4.4. Szabadidővel kapcsolatosan</i>	9	8	8	18	13	15	16	12	14
<i>4.5. Egyéb céllal</i>	1	2	1	3	2	3	3	3	3
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	644	640	642	658	649	653	692	676	683
<i>5.1. Alvás</i>	487	496	492	488	497	493	483	491	487
<i>5.2. Testi higiénia, öltözködés</i>	50	46	48	57	52	54	75	66	70
<i>5.3. Étkezés</i>	85	81	83	91	84	87	105	98	101
<i>5.4. Passzív pihenés</i>	15	13	14	18	13	15	25	20	22
<i>5.5. Betegség miatt fekvés</i>	6	4	5	4	2	3	4	1	2

(Folytatás a következő oldalon)

(Folytatás)
évi átlagos nap/ perc

Tevékenységek	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
III. Szabadon végzett tevékenységek	218	174	195	255	207	229	233	183	206
<i>6. Társas szabadidős tevékenység</i>	46	39	42	44	35	39	47	37	41
6.1. Beszélgetés	28	27	27	25	22	24	25	21	23
6.2. Vendégeskedés	6	7	7	5	6	6	5	5	5
6.3. Kocsmázás	4	0	2	4		2	2	0	1
6.4. Társas szórakozás	5	2	3	7	3	5	8	5	6
6.5. Egyéb családi tevékenység	4	3	3	2	3	3	4	5	4
6.6. Levelezés	0	0	0			0	3	2	2
<i>7. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység</i>	1	1	1	2	2	2	2	2	2
7.1. Vallásgyakorlás	1	1	1	1	1	1	1	1	1
7.2. Szervezeti tevékenység				1	1	1	0	1	1
<i>8. Kulturális és sportrendezvények látogatása</i>	3	2	2	3	3	3	2	2	2
8.1. Mozi	1	1	1			0	0	0	0
8.2. Egyéb kulturális tevékenység	2	1	1	3	2	2	2	1	1
<i>9. Kulturális és szórakoztató tevékenységek</i>	149	117	133	181	149	164	163	126	143
9.1. Újság-, folyóirat-olvasás	24	14	19	17	9	13	10	7	8
9.2. Könyvolvasás	9	8	9	6	7	7	4	6	5
9.3. Rádió, magnó, lemez hallgatása	3	2	2	2	1	1	1	1	1
9.4. Televíziózás, videózás	113	94	103	156	132	143	133	106	118
<i>9.5. Internetezés, számítógépes tevékenység, önképzés számítógép segítségével</i>				1		0	13	6	11
9.5.1. Internetezés	–	–	–			0			9
9.5.2. Számítógépes tevékenység									2
<i>10. Egyéb hobbi</i>	4	7	5	7	6	6	7	5	6
<i>11. Séta, sport, testedzés</i>	14	7	11	17	11	14	11	9	10
11.1. Séta	4	3	4	5	4	4	3	4	4
11.2. Kirándulás	7	3	5	8	5	6	3	2	3
11.3. Sport	3	1	2	4	2	3	4	3	4
<i>12. Egyéb szabadidős tevékenység</i>	1	1	1	1	1	1	2	1	2
<i>13. Egyéb</i>	0	0	0			0	0	0	0
Összesen	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440

*A párkapcsolatban élő gyermekek időfelhasználása évi átlagos napon**1986/1987 és 2009/2010 között**A tábla*

évi átlagos nap/ perc

Tevékenységek	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	581	630	605	529	590	559	518	589	553
<i>1. Kereső-termelő tevékenység</i>	404	258	332	343	208	276	299	172	236
<i>1.1. Fizetett munka</i>	314	201	259	275	175	225	267	154	211
<i>1.1. 1. Főfoglalkozás</i>	302	198	251	267	173	220	266	154	211
<i>1.1.2. Jövedelemkiegészítés</i>	12	3	8	7	2	5	0	1	1
<i>1.1.2.1. Nem mezőgazdasági</i>	11	3	7	6	2	4	0	0	0
<i>1.1.2.1.1. Ipari, szolgáltatási, szellemi</i>	11	3	7	6	2	4	0	0	0
<i>1.1.2.1.2. Gyermekgondozás</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>1.1.2.2. Mezőgazdasági</i>	1	0	1	1	0	1	0	0	0
<i>1.1.2.2.1. Állattenyésztés</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>1.1.2.2.2. Növénytermesztés</i>	1	0	0	1	0	1	0	0	0
<i>1.1.2.2.3. Egyéb tevékenység</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>1.2. Nem fizetett munka</i>	90	57	74	69	33	51	32	18	25
<i>1.2.1. Mezőgazdasági, saját háztartás részére</i>	60	43	52	54	25	40	22	12	17
<i>1.2.1.1. Állattenyésztés</i>	23	17	20	22	8	15	7	4	6
<i>1.2.1.2. Növénytermesztés</i>	31	20	26	26	12	19	10	6	8
<i>1.2.1.3. Élelmiszerek tartósítása</i>	2	5	3	3	5	4	2	2	2
<i>1.2.1.4. Nem fizetett munka – saját ht. – egyéb munka</i>	4	1	3	4	1	2	2	0	1
<i>1.2.2. Mezőgazdasági, más háztartás számára</i>	9	6	8	5	3	4	4	1	2
<i>1.2.2.1. Állattenyésztés</i>	2	2	2	1	0	0	0	0	0
<i>1.2.2.2. Növénytermesztés</i>	5	4	4	3	2	2	3	1	2
<i>1.2.2.3. Egyéb tevékenység</i>	3	1	2	1	1	1	1	0	1
<i>1.2.3. Nem mezőgazdasági, más háztartás számára</i>	20	8	14	10	5	7	6	5	6
<i>1.2.3.1. Ipari, szolgáltatási, szellemi</i>	20	8	14	10	5	7	6	5	6
<i>1.2.3.2. Gyermekgondozás</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>2. Tanulás</i>	5	4	5	4	4	4	5	6	5
<i>2.1. Iskolarendszerben</i>	2	3	3	2	2	2	2	4	3
<i>2.2. Iskolarendszeren kívül</i>	3	2	2	2	2	2	3	2	2

(Folytatás a következő oldalon)

(Folytatás)
évi átlagos nap/ perc

Tevékenységek	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
<i>3. Háztartási és ház körüli munka</i>	99	310	203	112	319	216	142	348	243
<i>3.1. Hagyományos háztartási</i>	36	211	122	42	218	130	60	207	133
<i>3.1.1. Főzés, terítés, tálalás</i>	10	88	48	11	98	54	17	95	56
<i>3.1.2. Mosogatás, konyha rendezése</i>	2	30	16	3	34	19	5	38	21
<i>3.1.3. Lakás takarítása, rendezése</i>	7	40	23	6	42	24	6	35	20
<i>3.1.4. Mosás, vasalás</i>	1	46	23	1	38	19	1	30	15
<i>3.1.5. Ház körüli munkák</i>	16	6	11	21	6	13	32	9	20
<i>3.2. Javítás, karbantartás, építkezés</i>	27	16	22	22	6	14	17	3	10
<i>3.2.1. Ruhanemű javítása, varrása</i>	0	12	6	0	3	2	0	2	1
<i>3.2.2. Jármű, háztartási berendezés javítása</i>	11	0	6	11	0	6	7	0	4
<i>3.2.3. Építkezés, épület felújítása</i>	15	4	10	10	2	6	9	1	5
<i>3.3. Egyéb háztartási munka</i>	2	1	2	4	2	3	1	1	1
<i>3.4. Vásárlás, szolgáltatások igénybevétele</i>	11	23	17	14	25	19	15	24	20
<i>3.4.1. Vásárlás</i>	9	20	14	10	22	16	13	22	17
<i>3.4.2. Személyi szolgáltatások igénybevétele</i>	2	3	2	3	3	3	2	3	2
<i>3.5. Egészségügyi szolgáltatások igénybevétele</i>	1	1	1	1	2	1	1	1	1
<i>3.6. Gyermek gondozása, nevelése</i>	20	57	39	29	65	47	46	109	77
<i>3.6.1. Testi gondozás</i>	9	43	25	9	36	23	14	59	36
<i>3.6.2. Mesélés, játék</i>	8	6	7	15	15	15	24	35	29
<i>3.6.3. Tanulás a gyermekkel</i>	4	8	6	5	13	9	6	12	9
<i>3.6.4. Egyéb tevékenység</i>	0	1	0	0	1	0	2	3	2
<i>3.7. Felnőttek ápolása</i>	0	1	0	1	1	1	1	2	2
<i>4. Közlekedés</i>	73	58	65	69	58	64	73	63	68
<i>4.1. Munkába, iskolába</i>	53	35	44	33	18	26	34	21	28
<i>4.2. Háztartás ellátásával kapcsolatosan</i>	7	10	9	12	18	15	15	18	17
<i>4.3. Gyermek szállítása, kísérése</i>	2	3	2	3	6	4	5	9	7
<i>4.4. Szabadidővel kapcsolatosan</i>	9	8	8	18	13	16	16	12	14
<i>4.5. Egyéb céllal</i>	1	2	1	3	2	3	2	3	3
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	642	638	640	657	648	653	690	674	683
<i>5.1. Alvás</i>	486	495	491	487	495	491	482	490	486
<i>5.2. Testi higiénia, öltözködés</i>	50	46	48	57	52	54	75	65	70
<i>5.3. Étkezés</i>	85	81	83	91	86	88	105	99	102
<i>5.4. Passzív pihenés</i>	14	12	13	18	13	15	24	19	22
<i>5.5. Betegség miatt fekvés</i>	6	4	5	4	2	3	3	1	2

(Folytatás a következő oldalon)

(Folytatás)
évi átlagos nap/ perc

Tevékenységek	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
III. Szabadon végzett tevékenységek	217	172	195	254	203	228	232	176	204
<i>6. Társas szabadidős tevékenység</i>	46	39	42	44	35	39	47	36	42
6.1. Beszélgetés	28	26	27	25	22	24	25	20	23
6.2. Vendégeskedés	6	7	7	5	6	6	5	5	5
6.3. Kocsmázás	4	0	2	4	0	2	2	0	1
6.4. Társas szórakozás	4	2	3	7	3	5	8	5	6
6.5. Egyéb családi tevékenység	3	3	3	2	3	3	3	5	4
6.6. Levelezés	0	0	0	0	0	0	3	2	2
<i>7. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység</i>	1	1	1	2	2	2	2	2	2
7.1. Vallásgyakorlás	1	1	1	1	1	1	1	2	1
7.2. Szervezeti tevékenység				1	0	1	0	0	0
<i>8. Kulturális és sportrendezvények látogatása</i>	3	2	2	3	2	3	2	1	2
8.1. Mozi	1	1	1	0	0	0	0	0	0
8.2. Egyéb kulturális tevékenység	2	1	1	3	2	2	2	1	1
<i>9. Kulturális és szórakoztató tevékenységek</i>	149	116	133	180	146	163	161	121	141
9.1. Újság-, folyóirat-olvasás	24	14	19	17	9	13	10	7	9
9.2. Könyvolvasás	9	8	9	6	7	6	4	5	5
9.3. Rádió, magnó, lemez hallgatása	3	1	2	2	1	1	1	0	1
9.4. Televíziózás, videózás	113	93	103	155	130	143	131	102	117
<i>9.5. Internetezés, számítógépes tevékenység, önképzés számítógép segítségével</i>				1	0	0	16	6	11
9.5.1. Internetezés	–	–	–	1	0	0	13	6	9
9.5.2. Számítógépes tevékenység							3	0	2
<i>10. Egyéb hobbi</i>	4	7	5	6	5	6	7	5	6
<i>11. Séta, sport, testedzés</i>	14	7	11	17	11	14	11	9	10
11.1. Séta	4	3	4	5	4	4	3	4	4
11.2. Kirándulás	6	3	5	8	5	7	4	2	3
11.3. Sport	3	1	2	4	2	3	5	3	4
<i>12. Egyéb szabadidős tevékenység</i>	1	1	1	1	1	1	2	1	2
<i>13. Egyéb</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440

4. tábla

Az egyszülős családokban élők időfelhasználása évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

(évi átlagos nap/ perc)

Tevékenységek	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	535	600	585	493	564	553	462	555	540
<i>1. Kereső-termelőtevékenység</i>	335	270	286	284	235	242	237	216	219
<i>Fizetett munka</i>	219	216	217	235	203	208	203	194	196
<i>1.1. főfoglalkozás</i>	211	210	210	228	199	203	203	193	195
<i>1.2. Jövedelemkiegészítés</i>	8	6	7	6	5	5	0	1	1
<i>1.2.1. Jövedelemkiegészítés – nem mezőgazdasági</i>	7	5	5	4	3	4	0	1	1
<i>1.2.1.1. Jövedelemkiegészítés – nem mezőgazd-ipari, szolg, szellemi</i>	7	5	5	4	3	4	0	1	1
<i>1.2.1.2. Jövedelemkiegészítés – nem mezőgazd-gyermekgond</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>1.2.2. Jövedelemkiegészítés–mezőgazdasági</i>	1	1	1	2	1	1	0	0	0
<i>1.2.2.1. Jövedelemkiegészítés – mezőgazd. – állattenyésztés</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>1.2.2.2. Jövedelemkiegészítés – mezőgazd. – növényterm</i>	0	1	1	2	1	1	0	0	0
<i>1.2.2.3. Jövedelemkiegészítés – mezőgazd. – egyéb tev.</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>1.3. Nem fizetett munka</i>	116	54	69	49	32	34	33	22	23
<i>1.3.1. Nem fizetett munka – mezőgazdasági – saját ht.</i>	63	33	40	39	23	25	21	13	14
<i>1.3.1.1. Nem fizetett munka – saját ht. – állattenyésztés</i>	16	12	13	16	8	9	11	2	3
<i>1.3.1.2. Nem fizetett munka – saját ht. – növénytermesztés</i>	38	16	22	20	11	13	9	10	10
<i>1.3.1.3. Nem fizetett munka – saját ht. – befőzés</i>	2	4	3	2	4	3	0	1	1
<i>1.3.1.4. Nem fizetett munka – saját ht. – egyéb munka</i>	7	1	2	1	1	1	1	0	0

(Folytatás a következő oldalon)

(Folytatás)
(évi átlagos nap/ perc)

Tevékenységek	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
<i>1.3.2. Nem fizetett munka – mezőgazdasági – más ht.</i>	16	7	9	6	3	3	3	1	2
1.3.2.1. Nem fizetett munka – más ht. – állattenyésztés	6	1	2	0	0	0	2	0	0
1.3.2.2. Nem fizetett munka – más ht. – növénytermesztés	4	4	4	3	3	3	1	1	1
1.3.2.3. Nem fizetett munka – más ht. – egyéb munka	5	2	3	3	0	1	0	0	0
<i>1.3.3. Nem fizetett munka – nem mezőgazdasági-más ht.</i>	38	15	20	4	6	6	9	7	7
1.3.3.1. Nem fizetett munka – más ht. – ipar, szolgáltatás, szellemi	36	14	20	4	6	6	9	7	7
1.3.3.2. Nem fizetett munka – más ht. – gyermekgondozás	1	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>2. Tanulás</i>	18	3	6	5	4	5	0	1	1
2.1. Tanulás – iskolarendszerű	17	2	5	4	2	2	0	1	0
2.2. Tanulás – nem iskolarendszerű	1	1	1	1	2	2	0	1	1
<i>3. Háztartási és ház körüli munka</i>	110	265	228	148	263	246	142	268	248
<i>3.1. Hagyományos háztartási és ház körüli munkák</i>	66	180	153	89	178	165	110	183	171
3.1.1. Főzés, terítés – saját ht.	19	71	59	36	76	70	31	79	71
3.1.2. Mosogatás, konyha rendezése – saját ht.	7	24	20	14	28	26	12	31	28
3.1.3. Lakástakarítás – saját ht.	9	39	32	15	36	33	8	38	33
3.1.4. Mosás, vasalás – saját ht.	5	39	31	6	34	30	3	25	22
3.1.5. Ház körüli munkák – saját ht.	26	7	12	19	5	7	56	10	18
<i>3.2. Javítás, karbantartás, építkezés</i>	11	16	15	12	5	6	7	6	6
3.2.1. Ruhaneműk javítása – saját ht.	0	14	10	0	4	3	0	1	1
3.2.2. Járműjavítás – saját ht.	5	0	2	9	0	2	1	0	0
3.2.3. Építkezés – saját ht.	6	2	3	3	1	1	7	5	5
3.3. Egyéb háztartási munka – saját ht.	1	2	2	2	1	1	0	0	0
<i>3.4. Vásárlás, szolgáltatások igénybevétele</i>	12	24	21	20	26	25	9	23	20
3.4. 1. Vásárlás – saját ht.	11	21	19	18	22	22	8	21	19
3.4.2. szolgáltatások igénybevétele – saját ht.	1	3	3	2	4	3	0	1	1
3.5. Egészségügyi szolgáltatások igénybevétele – saját ht.	3	1	2	1	2	2	3	1	1

(Folytatás a következő oldalon)

(Folytatás)
(évi átlagos nap/ perc)

Tevékenységek	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
3.6. Gyermek gondozása, ellátása	17	41	35	24	49	45	10	54	47
3.6.1. Gyermek testi gondozása – saját ht.	10	30	25	6	25	22	1	25	22
3.6.2. Gyermek – mesélés, játék – saját ht.	6	5	6	11	13	12	5	18	16
3.6.3. Gyermek – közös tanulás – saját ht.	1	5	4	7	10	10	2	9	8
3.6.4. Gyermek – egyéb tevékenység – saját ht.	0	1	0	0	1	1	2	1	2
3.7. Felnőttek ápolása – saját ht.	0	0	0	0	2	2	3	1	2
4. Közlekedés	72	62	64	56	61	60	83	70	72
4.1. Közlekedés – munkába, iskolába	53	39	42	26	21	22	40	28	30
4.2. Közlekedés – ht. ellátással kapcs.	8	11	11	15	18	18	20	19	19
4.3. Közlekedés – gyermek szállítása	1	3	2	2	5	5	0	6	5
4.4. Közlekedés – szabadidővel kapcsolatos	9	8	8	11	14	14	17	15	15
4.5. Közlekedés – egyéb	1	1	1	2	2	2	6	2	2
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	669	655	659	667	653	655	718	681	687
5.1. Alvás	504	503	503	494	503	502	500	495	496
5.2. Testi higiénia	48	48	48	56	53	54	83	69	71
5.3. Étkezés	81	81	81	91	78	80	103	93	95
5.4. Passzív pihenés	30	19	21	23	15	16	28	22	23
5.5. Betegség miatti fekvés	7	5	5	4	3	3	4	1	2
III. Szabadidős tevékenységek	235	185	197	280	224	232	260	204	213
6. Társas szabadidős tevékenység	63	40	45	47	34	36	42	39	40
6.1. Beszélgetés	31	30	30	30	23	24	22	22	22
6.2. Vendégeskedés	7	6	6	3	6	5	3	5	5
6.3. Kocsma	8	0	2	4	0	1	4	0	1
6.4. Társas szórakozás	10	2	4	7	3	4	7	4	4
6.5. Egyéb családi tevékenység	7	2	3	2	2	2	4	6	6
6.6. Levelezés	0	0	0	0	0	0	2	2	2
7. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység	1	2	2	1	2	2	3	2	2
7.1. Vallásgyakorlás	1	2	2	1	1	1	0	1	1
7.2. Szervezeti tevékenység				0	1	1	3	1	2
8. Kulturális és sportrendezvények látogatása	2	2	2	2	3	3	0	3	2
8.1. Mozi	2	1	1	2	0	1	0	1	1
8.2. Egyéb kulturális tevékenység	0	1	1	1	3	3	0	2	2

(Folytatás a következő oldalon)

(Folytatás)
(évi átlagos nap/ perc)

Tevékenységek	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
9. Kulturális és szórakoztató tevékenységek	146	124	129	207	162	169	197	143	151
9.1. Újság-, folyóirat-olvasás	20	15	16	18	9	10	9	6	6
9.2. Könyvolvasás	10	10	10	7	10	10	9	8	8
9.3. Rádió, magnó, lemez hallgatása	5	2	3	6	1	1	0	1	1
9.4. Televíziózás, videózás	112	97	100	176	143	148	168	119	127
9.5. Internetezés, számítógépes tevékenység, önképzés számítógép segítségével					0		11	9	10
9.5.1. Internetezés	–	–	–				6	8	7
9.5.2. Számítógépes tevékenység							5	2	2
10. Egyéb hobbi	7	8	8	10	8	9	8	7	7
11. Séta, sport, testedzés	14	9	10	12	13	13	7	9	8
11.1. Sétálás	3	4	4	7	5	5	3	4	4
11.2. Kirándulás	9	4	5	4	5	5	0	3	2
11.3. Sport	2	0	1	1	2	2	4	2	2
12. Egyéb szabadidős tevékenység	3	1	1	1	1	1	4	2	2
13. Egyéb	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440

A GYERMEKET NEVELŐ FOGLALKOZTATOTTAK IDŐFELHASZNÁLÁSA

5. tábla

A gyermeket nevelő foglalkoztatottak időfelhasználása évi átlagos napon

1986/1987 és 2009/2010 között

B tábla

(évi átlagos nap/ perc)

Tevékenység	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	590	643	615	558	611	584	553	609	580
<i>1. Kereső-termelő tevékenység</i>	415	317	369	380	293	337	353	283	320
<i>1.1. Fizetett munka</i>	331	266	300	326	267	297	328	267	299
<i>1.1.1. Főfoglalkozás</i>	319	262	292	320	264	293	328	266	299
<i>1.1.2. Jövedelemkiegészítés</i>	12	4	8	6	3	4	0	1	0
<i>1.2. Nem fizetett munka</i>	84	52	69	54	25	40	25	16	20
<i>2. Tanulás</i>	5	5	5	4	4	4	4	4	4
<i>3. Háztartási és ház körüli munka</i>	96	259	172	102	252	175	121	252	183
<i>3.6. Gyermek gondozása, nevelése</i>	21	30	25	29	35	32	43	50	46
<i>4. Közlekedés</i>	74	63	68	73	63	68	75	71	73
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	637	631	634	644	639	642	677	664	670
III. Szabadon végzett tevékenységek	213	166	191	238	190	215	210	168	190
<i>6. Társas szabadidős tevékenység</i>	45	36	41	42	32	37	44	33	39
<i>6.1. Beszélgetés</i>	27	25	26	24	20	22	23	19	21
<i>7. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység</i>	1	1	1	1	2	2	2	2	2
<i>8. Kulturális és sportrendezvények látogatása</i>	3	2	2	3	3	3	2	1	2
<i>9. Kulturális és szórakoztató tevékenységek</i>	146	113	130	167	135	151	146	115	131
<i>9.1. Újság-, folyóirat-olvasás</i>	24	13	19	16	9	13	8	7	8
<i>9.2. Könyvolvasás</i>	9	8	8	6	7	6	3	6	5
<i>9.4. Televíziózás, videózás</i>	111	90	101	143	118	131	118	95	107
<i>9.5. Internetezés, számítógépes tevékenység, önképzés számítógép segítségével</i>				1	0	0	13	5	9
<i>10. Egyéb hobbi</i>	3	6	5	6	5	5	5	6	6
<i>11. Séta, sport, testedzés</i>	14	7	11	18	12	15	10	8	9
<i>12. Egyéb szabadidős tevékenység</i>	1	1	1	1	1	1	2	1	2
<i>13. Egyéb</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440

6. tábla

A gyermeket nevelő szellemi foglalkozásúak időfelhasználása évi átlagos napon

1986/1987 2009/2010 között

A tábla

(évi átlagos nap/ perc)

Tevékenység	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	572	631	608	541	596	577	536	602	579
<i>1. Kereső-termelő tevékenység</i>	373	304	331	340	275	297	310	268	283
<i>1.1. Fizetett munka</i>	312	274	290	311	259	276	293	253	267
<i>1.1.1. Főfoglalkozás</i>	300	271	283	305	256	272	293	252	266
<i>1.1.2. Jövedelemkiegészítés</i>	12	3	7	6	3	4	0	1	1
<i>1.2. Nem fizetett munka</i>	60	30	42	29	17	21	17	15	16
<i>2. Tanulás</i>	11	9	10	9	6	7	4	5	5
<i>3. Háztartási és ház körüli munka</i>	107	249	193	112	248	203	144	255	215
<i>3.6. Gyermek gondozása, nevelése</i>	26	33	31	38	39	38	65	57	60
<i>4. Közlekedés</i>	81	69	74	80	66	71	78	74	76
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	628	628	628	642	643	643	681	662	669
III. Szabadon végzett tevékenységek	240	181	204	257	201	220	222	176	192
<i>6. Társas szabadidős tevékenység</i>	52	40	44	49	36	40	53	39	44
<i>6.1. Beszélgetés</i>	31	27	28	27	22	23	32	21	25
<i>7. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység</i>	0	1	1	3	2	2	2	3	3
<i>8. Kulturális és sportrendezvények látogatása</i>	3	3	3	4	4	4	2	2	2
<i>9. Kulturális és szórakoztató tevékenységek</i>	157	121	135	166	137	147	146	113	125
<i>9.1. Újság-, folyóirat-olvasás</i>	29	14	20	20	11	14	9	9	9
<i>9.2. Könyvolvasás</i>	15	12	13	11	11	11	6	8	7
<i>9.4. Televíziózás, videózás</i>	111	94	101	133	115	121	112	90	98
<i>9.5. Internetezés, számítógépes tevékenység, önképzés számítógép segítségével</i>	0	0	0	2	0	1	16	5	9
<i>10. Egyéb hobbi</i>	4	5	5	8	6	6	4	7	6
<i>11. Séta, sport, testedzés</i>	23	11	15	27	15	19	15	10	12
<i>12. Egyéb szabadidős tevékenység</i>	0	1	1	1	1	1	1	1	1
<i>13. Egyéb</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440

7. tábla

A gyermeket nevelő fizikai foglalkozásúak időfelhasználása évi átlagos napon

1986/1987 2009/2010 között

A tábla

(évi átlagos nap/ perc)

Tevékenység	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	596	654	619	568	631	593	562	623	584
1. Kereső-termelő tevékenység	431	328	390	396	313	363	370	308	347
1.1. Fizetett munka	336	258	305	333	278	311	342	293	324
1.1.1. Főfoglalkozás	324	254	296	328	276	307	342	293	324
1.1.2. Jövedelemkiegészítés	12	4	9	5	2	4	0	0	0
1.2. Nem fizetett munka	95	70	85	63	36	52	27	15	23
2. Tanulás	3	1	2	3	2	3	4	1	3
3. Háztartási és ház körüli munka	92	268	162	100	256	162	115	248	164
3.6. Gyermek gondozása, nevelése	18	26	21	26	31	28	35	38	36
4. Közlekedés	70	57	65	69	60	65	73	66	70
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	640	633	638	642	634	639	674	663	670
III. Szabadon végzett tevékenységek	204	152	183	230	175	208	204	154	186
6. Társas szabadidős tevékenység	43	33	39	38	27	33	38	24	33
6.1. Beszélgetés	26	23	25	22	19	21	20	16	18
7. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység	1	1	1	1	2	1	1	1	1
8. Kulturális és sportrendezvények látogatása	3	1	2	3	1	2	1	1	1
9. Kulturális és szórakoztató tevékenységek	143	105	128	169	133	154	147	117	136
9.1. Újság-, folyóirat-olvasás	22	11	18	15	7	12	7	5	7
9.2. Könyvolvasás	6	5	6	4	3	3	2	4	3
9.4. Televíziózás, videózás	112	87	102	149	122	138	124	103	116
9.5. Internetezés, számítógépes tevékenység, önképzés számítógép segítségével	0	0	0	0	0	0	10	4	8
10. Egyéb hobbi	3	7	5	5	4	4	6	5	6
11. Séta, sport, testedzés	11	4	8	14	7	11	8	5	7
12. Egyéb szabadidős tevékenység	1	1	1	1	1	1	2	2	2
13. Egyéb	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440

**A GYERMEKET NEVELŐK IDŐFELHASZNÁLÁSA CSALÁDTÍPUS SZERINT
PÁRKAPCSOLATBAN ÉLŐK**

8. tábla

A párkapcsolatban élő egy 19 év alatti gyermeket nevelők időfelhasználása évi átlagos napon

1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

(évi átlagos nap/ perc)

Tevékenység	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	574	620	598	533	574	553	532	569	550
<i>1. Kereső-termelő tevékenység</i>	393	247	318	341	206	274	292	139	217
<i>1.1. Fizetett munka</i>	310	202	254	291	178	236	269	123	198
<i>1.1.1. Főfoglalkozás</i>	300	198	248	284	176	231	269	123	198
<i>1.1.2. Jövedelemkiegészítés</i>	10	4	6	7	2	5	0	0	0
<i>1.2. Nem fizetett munka</i>	83	45	63	49	27	38	22	16	19
<i>2. Tanulás</i>	6	6	6	6	5	6	4	5	4
<i>3. Háztartási és ház körüli munka</i>	102	309	208	112	302	206	159	366	259
<i>3.6. Gyermek gondozása, nevelése</i>	25	73	50	37	76	56	60	140	99
<i>4. Közlekedés</i>	74	58	66	74	61	68	77	59	69
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	642	641	642	656	657	656	690	691	690
III. Szabadon végzett tevékenységek	223	179	201	252	209	231	219	181	200
<i>6. Társas szabadidős tevékenység</i>	50	41	45	44	39	41	48	36	43
<i>6.1. Beszélgetés</i>	29	27	28	25	25	25	24	21	22
<i>7. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység</i>	0	1	1	3	2	2	2	1	1
<i>8. Kulturális és sportrendezvények látogatása</i>	3	2	2	3	2	3	3	1	2
<i>9. Kulturális és szórakoztató tevékenységek</i>	149	120	134	175	149	162	144	127	136
<i>9.1. Újság-, folyóirat-olvasás</i>	24	14	19	15	8	12	9	8	9
<i>9.2. Könyvolvasás</i>	10	9	10	6	6	6	3	5	4
<i>9.4. Televíziózás, videózás</i>	112	95	103	151	134	143	117	105	111
<i>9.5. Internetezés, számítógépes tevékenység, önképzés számítógép segítségével</i>	0	0	0	1	0	0	15	8	11
<i>10. Egyéb hobbi</i>	4	7	5	7	4	6	7	5	6
<i>11. Séta, sport, testedzés</i>	16	8	12	19	13	16	13	9	11
<i>12. Egyéb szabadidős tevékenység</i>	1	1	1	1	1	1	2	2	2
<i>13. Egyéb</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440

*A párkapcsolatban élő két 19 év alatti gyermeket nevelők időfelhasználása évi átlagos napon**1986/1987 2009/2010 között**A tábla*

(évi átlagos nap/ perc)

Tevékenység	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	584	642	611	554	612	582	550	615	582
<i>1. Kereső-termelő tevékenység</i>	399	256	332	357	212	286	313	185	250
<i>1.1. Fizetett munka</i>	323	208	269	293	180	237	286	167	228
<i>1.1.1. Főoglalkozás</i>	310	205	261	287	178	233	286	165	227
<i>1.1.2. Jövedelemkiegészítés</i>	13	3	8	6	2	4	0	2	1
<i>1.2. Nem fizetett munka</i>	76	48	63	64	32	48	27	17	22
<i>2. Tanulás</i>	6	5	5	5	7	6	7	10	8
<i>3. Háztartási és ház körüli munka</i>	104	323	206	120	333	225	154	356	253
<i>3.6. Gyermek gondozása, nevelése</i>	26	67	45	37	81	59	64	140	101
<i>4. Közlekedés</i>	75	59	68	71	60	66	76	65	71
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	637	631	634	648	640	644	680	662	671
III. Szabadon végzett tevékenységek	219	167	194	238	187	213	211	163	187
<i>6. Társas szabadidős tevékenység</i>	45	37	42	43	34	39	47	35	41
<i>6.1. Beszélgetés</i>	28	25	26	24	20	22	26	21	23
<i>7. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység</i>	0	1	1	1	2	2	1	2	2
<i>8. Kulturális és sportrendezvények látogatása</i>	3	2	2	4	3	3	1	1	1
<i>9. Kulturális és szórakoztató tevékenységek</i>	150	114	133	163	132	147	145	107	126
<i>9.1. Újság-, folyóirat-olvasás</i>	24	13	19	14	7	11	6	5	6
<i>9.2. Könyvolvasás</i>	9	8	8	5	6	5	1	5	3
<i>9.4. Televíziózás, videózás</i>	115	92	104	142	117	130	117	89	103
<i>9.5. Internetezés, számítógépes tevékenység, önképzés számítógép segítségével</i>	0	0	0	1	0	1	21	7	14
<i>10. Egyéb hobbi</i>	3	5	4	5	4	5	4	3	4
<i>11. Séta, sport, testedzés</i>	16	7	12	20	11	16	11	13	12
<i>12. Egyéb szabadidős tevékenység</i>	1	1	1	1	1	1	2	1	1
<i>13. Egyéb</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440

*A párkapcsolatban élő három és több 19 év alatti gyermeket nevelők időfelhasználása**évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között**A tábla*

(évi átlagos nap/ perc)

Tevékenység	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	616	639	627	532	612	575	522	608	568
<i>1. Kereső-termelő tevékenység</i>	438	192	316	331	114	214	303	86	187
<i>1.1. Fizetett munka</i>	337	136	237	254	82	160	262	78	164
<i>1.1.1. Főoglalkozás</i>	325	133	229	239	81	153	262	78	164
<i>1.1.2. Jövedelemkiegészítés</i>	12	3	8	15	1	7	0	0	0
<i>1.2. Nem fizetett munka</i>	100	56	78	77	32	53	41	8	23
<i>2. Tanulás</i>	4	3	4	4	4	4	9	2	5
<i>3. Háztartási és ház körüli munka</i>	104	387	245	131	441	299	132	457	305
<i>3.6. Gyermek gondozása, nevelése</i>	24	96	60	46	130	91	58	166	116
<i>4. Közlekedés</i>	69	57	63	66	53	59	77	64	70
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	631	636	633	658	638	647	686	670	677
III. Szabadon végzett tevékenységek	193	165	179	250	190	218	232	162	195
<i>6. Társas szabadidős tevékenység</i>	41	40	40	46	32	38	50	44	47
<i>6.1. Beszélgetés</i>	25	26	26	25	22	23	25	21	23
<i>7. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység</i>	1	1	1	3	2	2	0	3	2
<i>8. Kulturális és sportrendezvények látogatása</i>	3	1	2	3	2	3	4	1	2
<i>9. Kulturális és szórakoztató tevékenységek</i>	132	109	121	180	137	157	159	106	131
<i>9.1. Újság-, folyóirat-olvasás</i>	18	11	15	11	7	9	8	5	7
<i>9.2. Könyvolvasás</i>	7	6	7	3	6	5	4	6	5
<i>9.4. Televíziózás, videózás</i>	104	90	97	165	125	143	127	89	107
<i>9.5. Internetezés, számítógépes tevékenység, önképzés számítógép segítségével</i>	0	0	0	0	0	0	20	4	11
<i>10. Egyéb hobbi</i>	3	6	4	4	4	4	10	4	7
<i>11. Séta, sport, testedzés</i>	13	7	10	13	11	12	7	4	5
<i>12. Egyéb szabadidős tevékenység</i>	1	1	1	1	2	1	2	1	2
<i>13. Egyéb</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440

A párkapcsolatban élő és legalább egy 19 év alatti, és legalább egy 19–24 éves gyermeket nevelők időfelhasználása évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között

A. tábla

(évi átlagos nap/ perc)

Tevékenység	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	566	620	593	494	569	531	440	558	501
<i>1. Kereső-termelő tevékenység</i>	414	304	358	333	242	288	239	223	230
<i>1.1. Fizetett munka</i>	294	217	255	244	202	224	215	197	205
<i>1.1.1. Főoglalkozás</i>	281	214	247	238	199	219	215	197	205
<i>1.1.2. Jövedelemkiegészítés</i>	13	3	8	6	3	5	0	0	0
<i>1.2. Nem fizetett munka</i>	120	87	103	88	40	64	24	26	25
<i>2. Tanulás</i>	2	2	2	2	1	1	4	5	4
<i>3. Háztartási és ház körüli munka</i>	82	258	171	96	272	184	136	268	205
<i>3.6. Gyermek gondozása, nevelése</i>	3	6	5	8	12	10	3	5	4
<i>4. Közlekedés</i>	68	55	61	63	54	59	62	62	62
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	657	646	652	669	652	661	733	667	699
III. Szabadon végzett tevékenységek	217	174	195	277	219	248	267	215	240
<i>6. Társas szabadidős tevékenység</i>	43	38	40	44	35	39	35	36	35
<i>6.1. Beszélgetés</i>	27	27	27	26	22	24	25	18	22
<i>7. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység</i>	1	2	1	2	2	2	2	2	2
<i>8. Kulturális és sportrendezvények látogatása</i>	2	1	2	2	2	2	2	3	2
<i>9. Kulturális és szórakoztató tevékenységek</i>	156	119	137	206	163	185	207	159	182
<i>9.1. Újság-, folyóirat-olvasás</i>	29	16	22	23	12	18	15	10	13
<i>9.2. Könyvolvasás</i>	11	7	9	8	8	8	7	6	6
<i>9.4. Televíziózás, videózás</i>	112	94	103	172	142	157	161	121	142
<i>9.5. Internetezés, számítógépes tevékenység, önképzés számítógép segítségével</i>	0	0	0	0	0	0	11	5	8
<i>10. Egyéb hobbi</i>	5	9	7	8	7	7	8	6	7
<i>11. Séta, sport, testedzés</i>	9	5	7	14	9	11	10	9	10
<i>12. Egyéb szabadidős tevékenység</i>	1	1	1	2	2	2	3	1	2
<i>13. Egyéb</i>	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Összesen	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440

EGYSZÜLŐS CSALÁDOKBAN ÉLŐK

12. tábla

Az egyszülős családokban csak 19 év alatti gyermeket nevelők időfelhasználása évi átlagos napon

1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

(évi átlagos nap/ perc)

Tevékenység	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	519	600	582	487	569	556	445	551	534
<i>1. Kereső-termelő tevékenység</i>	320	255	269	279	226	234	207	193	195
<i>1.1. Fizetett munka</i>	211	210	211	244	197	204	184	176	178
<i>1.1.1. Főfoglalkozás</i>	202	205	205	240	194	201	184	176	178
<i>1.1.2. Jövedelemkiegészítés</i>	9	5	6	4	3	3	0	0	0
<i>1.2. Nem fizetett munka</i>	109	44	58	35	29	30	23	16	17
<i>2. Tanulás</i>	26	2	7	5	5	5	0	0	0
<i>3. Háztartási és ház körüli munka</i>	100	281	241	143	272	253	156	287	267
<i>3.6. Gyermek gondozása, nevelése</i>	23	50	44	35	67	62	12	75	65
<i>4. Közlekedés</i>	73	62	65	60	65	65	82	71	73
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	686	651	658	677	653	657	724	692	697
III. Szabadon végzett tevékenységek	235	189	200	276	218	227	272	197	209
<i>6. Társas szabadidős tevékenység</i>	62	39	44	49	35	37	43	40	41
<i>6.1. Beszélgetés</i>	25	30	29	31	22	23	25	22	22
<i>7. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység</i>	1	2	1	0	2	2	4	2	2
<i>8. Kulturális és sportrendezvények látogatása</i>	2	2	2	3	5	4	0	4	3
<i>9. Kulturális és szórakoztató tevékenységek</i>	143	129	132	207	154	162	204	135	146
<i>9.1. Újság-, folyóirat-olvasás</i>	20	15	16	17	7	9	12	3	4
<i>9.2. Könyvolvasás</i>	7	11	10	10	8	8	3	6	6
<i>9.4. Televíziózás, videózás</i>	109	101	103	173	138	143	174	114	123
<i>9.5. Internetezés, számítógépes tevékenység, önképzés számítógép segítségével</i>	0	0	0	0	0	0	15	10	11
<i>10. Egyéb hobbi</i>	6	7	7	7	7	7	5	6	6
<i>11. Séta, sport, testedzés</i>	18	10	12	10	15	14	10	10	10
<i>12. Egyéb szabadidős tevékenység</i>	3	1	1	1	1	1	4	1	1
<i>13. Egyéb</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440

Az egyszülős családokban legalább egy 19 év alatti, és legalább egy 19–24 éves gyermeket nevelők időfelhasználása évi átlagos napon 1986/1987 és 2009/2010 között

A tábla

(évi átlagos nap/ perc)

Tevékenység	1986/1987			1999/2000			2009/2010		
	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	567	600	591	503	555	547	492	562	550
<i>1. Kereső-termelő tevékenység</i>	364	310	325	293	250	256	289	258	263
<i>1.1. Fizetett munka</i>	233	231	231	220	212	214	237	228	229
<i>1.1.1. Főoglalkozás</i>	227	222	223	209	205	206	237	225	227
<i>1.1.2. Jövedelemkiegészítés</i>	6	9	8	11	7	8	0	3	2
<i>1.2. Nem fizetett munka</i>	131	80	94	73	37	42	52	31	34
<i>2. Tanulás</i>	4	5	5	5	4	4	0	3	3
<i>3. Háztartási és ház körüli munka</i>	130	223	198	156	248	234	117	233	214
<i>3.6. Gyermek gondozása, nevelése</i>	5	17	13	5	18	16	6	14	13
<i>4. Közlekedés</i>	69	62	64	49	53	52	85	67	70
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	637	667	659	651	652	651	708	661	669
III. Szabadon végzett tevékenységek	236	173	189	287	234	242	240	217	221
<i>6. Társas szabadidős tevékenység</i>	66	41	48	45	32	34	40	37	38
<i>6.1. Beszélgetés</i>	42	31	34	30	24	25	16	23	22
<i>7. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység</i>	1	3	3	2	3	3	0	3	3
<i>8. Kulturális és sportrendezvények látogatása</i>	2	2	2	2	1	1	0	1	1
<i>9. Kulturális és szórakoztató tevékenységek</i>	152	111	122	208	176	181	185	158	162
<i>9.1. Újság-, folyóirat-olvasás</i>	20	13	15	20	11	12	2	11	9
<i>9.2. Könyvolvasás</i>	14	7	9	4	13	12	19	11	12
<i>9.4. Televíziózás, videózás</i>	117	87	95	179	151	156	158	128	133
<i>9.5. Internetezés, számítógépes tevékenység, önképzés számítógép segítségével</i>	0	0	0	0	0	0	5	8	7
<i>10. Egyéb hobbi</i>	8	10	9	15	11	12	12	8	8
<i>11. Séta, sport, testedzés</i>	5	5	5	15	9	10	1	7	6
<i>12. Egyéb szabadidős tevékenység</i>	2	0	1	1	1	1	3	4	4
<i>13. Egyéb</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440	1440

